

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Экономикалық сериясы

1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Экономическая серия

Издается с 1997 года

ISSN 2710-3552

№ 3 (2022)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Экономическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ93VPY00029686

выдано
Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области экономики, управления,
финансов, бухгалтерского учета и аудита

Подписной индекс – 76133

<https://doi.org/10.48081/MCVJ6779>

Бас редакторы – главный редактор
Нургалиева А. А.
к.э.н., ассоц. профессор

Заместитель главного редактора   Гребнев Л. С., *д.э.н., профессор*
Ответственный секретарь   Шеримова Н. М., магистр

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Шмарловская Г. А.,   *д.э.н., профессор (Беларусь);*
Кунязов Е. К.,   *доктор PhD, доцент;*
Алмаз Толымбек,   *доктор PhD, профессор (США);*
Мукина Г. С.,   *доктор PhD, доцент;*
Алтайбаева Ж. К.,   *к.э.н., доцент;*
Мусина А. Ж.,   *к.э.н., доцент;*
Титков А. А.,   *к.э.н., доцент;*
Омарова А. Р.   *(технический редактор).*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

© Торайгыров университет

МАЗМҰНЫ

Бакпаева А. К., Каримбергенова М. К., Болат Т. Р. Тиімді менеджменттің әлемдік тәжірибелері	6
Бексултанова А. М. Туристік саланы кластерлік дамыту мен мемлекеттік реттеудің шетелдік тәжірибесі	14
Габдуллина Л. Б., Готман Л. А., Орынканова Ж. М. Шағын және орта бизнестегі корпоративтік негіздердің оның тиімділігі мен инновациялығына әсерін бағалау	21
Гайсина Ш. Қазақстан Республикасында моноқалалар экономикасын дамытудың қолданыстағы бағдарламалары мен стратегияларын талдау	32
Керімбек Ф. Е., Сатымбекова К. Б. Шағын кәсіпкерліктің жұмыс істеу жүйесіндегі консалтингтік және заң жобаларының экономикалық тиімділігін ұйымдастыру және бағалау әдістемесі.....	47
Кусманова А. Ж Кластердің мәні және экономикалық мазмұны.....	56
Линьши Сюй., Шеломенцева В. П. Жаңа жібек жолы – елдерді топтастырудың заманауи жобасы.....	66
Мамонова И. В., Кофтанюк Н.В., Попп Л. А., Золотарёва С. В. Шағын инновациялық кәсіпорындар мемлекеттің жұмыс істеу көрсеткішінің анықтаушысы ретінде.....	75
Маратов Т. М. Шикізат қорларын бюджеттеудің артықшылықтары мен кемшіліктері	88
Эрназаров Т. Я., Шеримова Н. М., Әзимхан А. А. Қазақстан Республикасының шағын және орта бизнесінде корпоративтік қатынастарды қалыптастыру мен дамытудың қазіргі заманғы экономикалық және ұйымдастырушылық негіздерінің сипаттамасы	95
Авторлар туралы ақпарат	111
Авторларға арналған ережелер.....	117
Жарияланым этикасы.....	129

СОДЕРЖАНИЕ

Бакпаева А. К., Каримбергенова М. К., Болат Т. Р. Мировой опыт эффективного управления	6
Бексултанова А. М. Зарубежный опыт кластерного развития и государственного регулирования туристской отрасли.....	14
Габдуллина Л. Б., Готман Л. А., Орынканова Ж. М. Оценка влияния корпоративных основ в малом и среднем бизнесе на его эффективность и инновационность.....	21
Гайсина Ш. Анализ существующих программ и стратегий развития экономики моногородов в Республики Казахстан	32
Керімбек Г. Е., Сатымбекова К. Б. Методика организации и оценки экономической эффективности консалтинговых и юридических проектов в системе функционирования малого предпринимательства	47
Кусманова А. Ж Сущность и экономическое содержание кластера	56
Линьши Сюй, Шеломенцева В. П. Новый шелковый путь – современный проект консолидации стран.....	66
Мамонова И. В., Кофтанюк Н. В., Попп Л. А., Золотарёва С. В. Малые инновационные предприятия как детерминант индикатора функционирования государства	75
Маратов Т. М. Преимущества и недостатки бюджетирования сырьевых ресурсов.....	88
Эрназаров Т. Я., Шеримова Н. М., Азимхан А. А. Характеристика современных экономических и организационных основ формирования и развития корпоративных отношений в малом и среднем бизнесе Республики Казахстан.....	95
Сведения об авторах.....	111
Правила для авторов	117
Публикационная этика	129

CONTENT

Bakpayeva A. K., Karimbergenova M. K., Bolat T. R. World experience of efficient management	6
Beksultanova A. M. Foreign experience of cluster development and state regulation of the tourism industry	14
Gabdullina L. B., Gotman L. A., Orynkhanova J. M. Assessment of the impact of corporate foundations in small and medium-sized businesses on their effectiveness and innovation.....	21
Gaisina Sh. Analysis of existing programs and strategies for the development of the economy of single-industry towns in the Republic of Kazakhstan.....	32
Kerimbek G. E., Satymbekova K. B. Methodology of organization and evaluation of economic efficiency of consulting and legal projects in the system of functioning of small business.....	47
Kusmanova A. Zh. The essence and economic content of the cluster	56
Xu Linshi, V. P. Shelomentseva The new silk road – modern countries consolidation project.....	66
Mamonova I. V., Koftanyuk N. V., Popp L. A., Zolotareva S. V. Small innovative enterprises as a determinant of the state functioning indicator.....	75
Maratov T. M. Advantages and disadvantages of raw materials budgeting	88
Ernazarov T. Ya., Sherimova N. M., Azimkhan A. A. Characteristics of modern economic and organizational foundations of the formation and development of corporate relations in small and medium-sized businesses of the Republic of Kazakhstan	95
Information about the authors.....	111
Rules for authors	117
Publication ethics.....	129

<https://doi.org/10.48081/WXXF7171>

*А.К. Бакпаева, М. К. Каримбергенова, Т. Р.Болат

Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

ТИІМДІ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

Отандық компаниялардың қазіргі заманғы басқару практикасы олардың бәсекеге қабілеттілігі мен тиімділігін арттыру үшін менеджменттің заманауи технологияларын пайдалану қажеттілігін көрсетеді. Сонымен қатар, менеджменттің тиімділігін бағалаудың оңтайлы әдісін таңдау маңызды мәселе болып табылады. Кәсіпорындардың қазіргі тәжірибесінде менеджменттің негізгі технологияларын қолдану әдістері бүгінгі уақытта әлемдік экономикада болып жатқан жаһандық процестердің әсерінен айтарлықтай өзгеруде.

Мақалада отандық кәсіпорындарда қолдануға болатын заманауи менеджмент технологияларын дамыту тенденциялары қарастырылған.

Кілті сөздер: менеджмент; менеджменттің заманауи технологиялары; менеджменттің тиімділігі; ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

Кіріспе

Жаһандану процестері жағдайында дамып келе жатқан қазіргі заманғы экономиканың шаруашылық жүргізу, басқару жағдайларын, қызметкерлер мен жұмыс берушілер арасындағы қатынастарды және әлеуметтік-еңбек қатынастарының құқықтық негізін түбегейлі өзгерткен бірқатар жағдаяттар бар. Барлық осы факторлар арнайы әдебиеттерде жаңа, ақпараттық немесе инновациялық экономика деп аталатын бірқатар құбылыстарды тудырды [1]. Олар өздерінің пайда болуымен капитал қозғалысының жылдамдығы мен арналарын, еңбекті ұйымдастыру нысандарын және тұтастай еңбек нарығын түбегейлі өзгерткен ақпараттық өркениеттің қалыптасуына міндетті. Кез-келген еңбек түрінің маңызды бөлігіне айналған және бизнесте жоғары нәтижелерге қол жеткізуді қамтамасыз ететін зияткерлік еңбектің көлемі мен құндылығы бірнеше есе өсті.

Материалдар мен тәсілдер

Мұның бәрі менеджменттің басқару әдістері мен технологияларын адамға назар аударту қажеттілігін түсінуге ықпал етті. Қазіргі уақытта бұл еңбек пен бизнестің адами ресурстары – адамдар, идеялар, құндылықтар, мәдениет – нарықтағы кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігінің көздері мен факторлары ретінде әрекет етеді. Бұл қатарда адамдар мен олардың білімі, дағдылары, құзыреттілігі экономиканың, өндірістің, бизнестің негізгі (және көп жағдайда таусылмайтын) ресурсы болып табылады. Қазіргі жағдайда технологияның өзі көшбасшылықты қамтамасыз ете алмайды. Ресей экономика ғылымдарының докторы В.А. Спивак атап өткендей, «...тек өзінің шығармашылық әлеуеті мен өзін-өзі дамыту қабілеті бар адам ғана бола алатын неғұрлым қуатты перспективалы және тиімді ресурсты пайдалану талап етіледі» [2].

Әрбір өркениетті елдегі мемлекеттік органдар әлеуметтік-еңбек қатынастарын реттеу мәселелеріне мұқият назар аударады. Атап айтқанда, Грецияда 1988 жылы кәсіпорындар кеңестерін құруды көздейтін заңдар қабылданды, Швейцарияда 1994 жылы жұмысшылардың мемлекеттік емес кәсіпорындарды басқаруға міндетті қатысуы заңнамалық деңгейде енгізілді, Нидерландыда 1996 жылы сәуірде мемлекеттік сектордағы кәсіпорындарда жұмысшылардың өкілдігі туралы заң қабылданды. ГФР мен Францияда әртүрлі меншік нысанындағы кәсіпорындарда әлеуметтік жоспарлар әзірленеді және іске асырылады, олардың нысаналы мақсаты экономикалық қиындықтар кезеңінде теріс салдарларды азайту (қызметкерлер санын қысқарту, ішінара жұмыспен қамтуға көшу және т.б.). Қазіргі уақытта іс жүзінде Еуропаның барлық дамыған елдерінде кәсіпорындардың кеңестері мен комитеттері жұмыс істейді. Ерекше жағдай – Швеция мен Финляндия, онда бизнесті басқару кәсіподақтарға жүктелген.

Әлемдік тәжірибе меншік, еңбек, өндіріс және шаруашылық қайшылықтарының шоғырланған көрінісін компания деңгейінде табатындығын көрсетті. Мұның бәрі әлеуметтік-еңбек қатынастарының ұйымдары мен субъектілерінің, меншік иелерінің, менеджерлердің және жұмысшылардың мақсаттарының, құндылықтарының, мүдделерінің түбегейлі сәйкес келмеуіне байланысты. Қарама-қайшылықтар, оларды елеулі немесе оңтайлы емес шешу құралдарын таңдау бүкіл салаларды, аймақтарды қамтуы ықтималды және нәтижесінде әлеуметтік жарылысқа әкелуі мүмкін. Осыған байланысты көптеген мемлекеттерде қарама-қайшылықтарды шешудің теориялық және практикалық тұжырымдамаларын, идеялары мен технологияларын іздеу қарқынды жүргізілуде. Негізгі бағыт ретінде жалдамалы жұмысшыларды кәсіпорындарды басқаруға тарту ерекшеленді,

бұл әлеуметтік-еңбек қатынастарына әртүрлі қатысушылардың мақсаттарын біріктіруге ықпал етуі керек. Бұл бірқатар тұжырымдамаларда көрініс табатын өндірісті басқаруда демократияландыру мүмкіндігі мен қажеттілігін білдіреді: еңбекті байыту, еңбекті ізгілендіру, ұйымдастырушылықты дамыту, басқаруға қатысу және т.б.

Нәтижелер және талқылау

Өндірісті басқаруға жалдамалы қызметкерлерді тартуға тікелей бағытталған тұжырымдамалар мен тәсілдер әзірленді. Олар әртүрлі терминологиялық базаға сүйенеді: «қатысу», «серіктестік», «әлеуметтік әріптестік», «әлеуметтік диалог», «қатысу экономикасы», «партиципативтік басқару».

Қызметкерлердің кәсіпорынды басқаруға қатысуы, бір жағынан, қызметкерлердің құқықтарын сәтті қорғаудың тәсілі, екінші жағынан, қызметкерлердің кәсіби және жеке әлеуетін барынша толық пайдалану арқылы өндіріс тиімділігін арттыру құралы болып табылады.

Бұл міндеттер персоналды басқару – менеджмент және басқарудың партиципативтік моделі деп аталатын шеңберінде іске асырылады. Ол ең алдымен жұмысшыларды өндірісті басқаруға тартуға негізделген. Әр түрлі экономикалық дамыған елдердің компанияларындағы қатысу менеджментінің тәжірибесін жалпылау қызметкерлерді басқару жүйесіне қосу тереңдігі мен осы процестегі құқықтарының кендігінде ерекшеленетін бірқатар деңгейлерді бөлуге мүмкіндік береді:

- қызметкерлерге еңбек қызметін реттейтін жеке мәселелер бойынша шешім қабылдауға мүмкіндік беретін құқықтар беріледі (еңбек және демалыс режимі, еңбек құралдары, еңбек процестерінің технологиялары және т.б.);

- қызметкерлер (басшының сұрау салуы бойынша) өздерінің еңбек функцияларын іске асыру тәсілдері мен шарттарына қатысты кеңестер бере алады;

- жұмысшылар еңбектің сапалық және сандық көрсеткіштерін бақылауға құқылы және түпкілікті нәтижеге жауап береді;

- қызметкерлер ұйымдастыру нысандарын, өз еңбегінің әдістерін жетілдіру бойынша ұсыныстар енгізу жолымен басқаруға белсенді қатысады, рационализаторлық ұсыныстар береді және т.б.;

- қызметкерлер бірлескен еңбек қызметін жүргізгісі келетін кәсіпорын мүшелерінен немесе фирмадан тыс адамдардан жұмыс топтарын құруға құқылы (осы қызметтің сандық және сапалық нәтижелері үшін толық жауапкершілікпен).

Тұтастай алғанда, тәжірибе көрсеткендей, жұмыс орнында уақыт өткізіп қана қоймай, кәсіпорынның жұмыс істеуі туралы белгілі бір шешімдер

қабылдаған кезде дауыс беру құқығы бар, қызметінің өзекті мәселелері туралы ақпаратқа ие және өзінің жалақысы мен сыйлықақысының компания жұмысының сәттілігіне тәуелділігін түсінетін қызметкер, тұтастай алғанда, бұндай мүмкіндіктерсіз қызметкерге қарағанда әлдеқайда тиімді жұмыс істейді. Осыған байланысты басқарудағы партиципативтік тәсіл, бір жағынан – персоналды жеке және ұжымдық ынталандырудың тиімді құралы, екінші жағынан – кадр әлеуетін неғұрлым толық пайдалану тәсілі, үшінші жағынан – кадр құрамын тұрақтандыру, неғұрлым құнды қызметкерлерді сақтау әдісі болып табылады. Сонымен, бұл компанияның бәсекелестік артықшылықтарын арттырудың тағы бір тиімді әдісі.

Жоғарыда айтылғандай, әлемде ғылыми білімнің де, өндірістік демократияның әртүрлі формаларын практикалық қолданудың да айтарлықтай тәжірибелері жинақталған. Бұл тәжірибелерді келесідей жіктеуге болады:

- менеджментке жұмысшылардың қатысу деңгейінің критеріесі бойынша олар кәсіпорын шеңберімен шектелген өндірістік демократияны және аймақтың саласын немесе экономикасын қамтитын экономикалық демократияны ажыратады;

- қатысу формасы бойынша тікелей және жанама басқару демократиясын ажыратады. Тікелей басқару – принцип негізінде: бір адам – бір дауыс; жанама сайланған өкілдер арқылы;

- жұмысшылардың өндірісті басқаруға қатысу дәрежесінің критеріесі бойынша өндірістік демократияның негізгі формалары бөлінеді – қатысу, бірлесіп басқару, жұмыс бақылауы және өзін-өзі басқару [3].

Қазіргі заманғы менеджменттің әлемдік тәжірибесінде матрицалық құрылымдардың элементтері қолданылады. Мысалы, әлемдегі төртінші ірі жартылай өткізгіш құрылғылар өндірісі бойынша американдық Texas Instrument компаниясында өндіріс, қаржы, инжиниринг, кадрлар бөлімдерінің менеджерлері мен басшыларынан құралған жоғарғы деңгейдегі стратегиялық басқару командасы бар. Оның міндеті стратегияларды әзірлеу және ірі жобаларды қарастыру. Иерархия бойынша төменде нақты бағыттар бойынша тактикалық басқару деңгейінің командалары орналасқан (іс-қимылдарды түзету, сапаны жақсарту және т.б.). Содан кейін өндірістік бригадалар орналасқан.

Кәсіпорын деңгейінде әлеуметтік диалогты ұйымдастырудың тағы бір нұсқасы – жұмыс істеп тұрған басқару органдарына еңбек ұжымдарының өкілдерін енгізу. Мысалы, Норвегияда 50-ден астам адам жұмыс істейтін фирмалардың басқармаларында орындардың кемінде үштен бірі жұмысшылар өкілдері үшін бөлінеді. Германияда жалданып

жұмыс істейтіндердің тау-кен, металлургия және болат құю өнеркәсібі кәсіпорындарын басқаруға қатысуы туралы Заңмен кәсіпорындардағы бақылау кеңестеріне жұмыс берушілердің өкілдері де, жалданып жұмыс істейтіндер де (тепе-теңдік негізде) кіреді. Сондай-ақ, олар, әдетте, кадрлық және әлеуметтік мәселелермен айналысатын басқарма мүшесі – еңбек жөніндегі директорды сайлайды [5].

Францияда бизнесті басқаруға еңбекке қатысудың тағы бір түрі бар – бұл еңбек жағдайларын жақсарту жолдарын зерттеу. Мұндай зерттеулер ерікті негізде үйірмелер құру арқылы жүзеге асырылады, олардың құрамына өндірістік операцияның бастығы (цех шебері), еңбекті қорғау мәселелерімен айналысатын бөлімдердің мүшелері және медицина қызметкері кірді.

Швецияда, Австрияда, Данияда, Люксембургте компаниялардың директорлар Кеңесінде қызметкерлердің міндетті қатысуын қарастыратын заңдар бар. Бұл ретте бірқатар елдерде (Австрия, Швеция және т.б.) жалдамалы жұмыскерлердің кәсіпорынды басқаруға қатысу құқығы ағымдағы өндірістік мәселелерді шешуді ғана емес, сондай-ақ пайданы және кәсіпорынның меншік бөлігіне құқықтарды бөлуді де қамтиды [6].

Ұлыбританияда қызметкерлердің кәсіпорындарды басқаруға қатысуы заңды түрде қамтамасыз етілмеген. Британ үкіметі дәстүрлі түрде жұмысшылардың кәсіпорындарды басқаруға қатысу мәселелеріне мемлекеттің кез-келген араласуына қарсы. Іс жүзінде мұндай формалар пайда болады, бірақ өте ерекше түрде. Британдық еңбек сарапшылары, сайланбалы органдардың мүшелері, кәсіпорындар кеңестері сияқты, әкімшілікпен ынтымақтастыққа жеткілікті мүдделі емес және оған жұмысшылардың екелеген санаттарының пікірлерін жеткізуге ынталы емес деп санайды. Осыған байланысты қысқа мерзімді кездесулерге артықшылық беріледі, оған басшылықтың өкілдері мен қаралатын мәселелерге көбірек көңіл бөлетін қызметкерлер шақырылады.

Қазіргі уақытта Батыс Еуропа және Жапон компаниялары басқаруда орталықсыздандыру принциптерін қолдануда американдық фирмаларға тән көптеген белгілерге ие болды. Бұл ғылыми-техникалық революцияның әсерінен өндірісті шоғырландыру және орталықтандыру процестерінің күшеюімен және әлемдік нарықта бәсекелестіктің шиеленісуімен байланысты.

Көптеген батыс еуропалық компаниялар басқаруды қайта құрды және басқарудың ұйымдық құрылымын құруда американдық тәжірибені қолданды. Батыс еуропалық және жапондық фирмалардың өндірістің тар мамандануынан кетуі және олардың жоғары әртараптандырылған кешендерге айналуы үлкен маңызға ие. Бұл басқару құрылымында көрініс

тапты, өйткені компаниялар аясында әр түрлі әртараптандырылған өнімдер мен қызмет салалары бойынша өндірістік бөлімшелер немесе бөлімшелер топтары құрылды.

Жапондық компаниялар басқарудың стилі мен әдістерін жетілдіруге үлкен мән береді. Олар әдетте американдық және Батыс еуропалықтарға қарағанда орталықтандырылған. Алайда, жоғары орталықтандыру аясында келісу, іс-әрекеттерді үйлестіру, оларды мұқият алдын-ала талқылап, орындау буынымен мақұлдағаннан кейін шешімдер әзірлеу және қабылдау принциптері кең таралған.

Көптеген сарапшылар топтық шешім қабылдауға негізделген жапондық басқару стилі тиімдірек деп санайды:

- менеджменттің орта буынының шешім жобаларын тек басшылармен ғана емес, сонымен қатар тиісті бөлімшелердің қызметкерлерімен келісу және талқылау арқылы шешім қабылдауға қатысуы;

- шешім қабылдауда бірауыздылық қағидатын сақтау;

- қызметкердің міндеттерін анықтайтын нақты лауазымдық нұсқаулықтардың болмауы; әр қызметкердің жұмысының мазмұны үнемі өзгеріп отыруы мүмкін және олар өз құзыреті шегінде кез-келген жұмысты орындай алуы керек;

- негізінен қызметкерлерді өмір бойы жалдауды, қызмет бойынша жоғарылатуды және еңбек сінірген жылдары үшін жалақыны көтеруді, қартық пен сырқат бойынша әлеуметтік қамтамасыз етуді көздейтін персоналды басқарудың ерекше жүйесін пайдалану;

- менеджмент өнерін, оның ішінде өнімнің сапасын, маркетингтік қызметтің тиімділігін үнемі жетілдіріп отыру; өндірістік процестің барысын бақылау.

Қорытынды

Осылайша, әлемдік практикада тиімді басқарудың мынадай ерекшеліктері қабылданды: жігерлі және жылдам іс-қимылға бағдарлану; тұтынушымен тұрақты байланыс; адамдарға олардың іскерлігін көтермелейтін белгілі бір автономия беру; Еңбек өнімділігі мен өндіріс тиімділігін арттырудың басты көзі ретінде адамға бағдарлану; саны аз, бірақ біліктілігі жоғары қызметкерлер штатының болуы.

Кәсіпорындардың қазіргі тәжірибесінде менеджменттің негізгі технологияларын қолдану әдістері бүгінгі уақытта әлемдік экономикада болып жатқан жаһандық процестердің әсерінен айтарлықтай өзгеруде.

ПАДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Бойко, И. В.** Инновационная экономика: мировой опыт и Россия // ЭКО. – 2002. – №11. – С. 170-178; Инновационные технологии в бизнесе / под ред. М. Желены. – СПб. : Питер, 2002. – С. 216.
- 2 **Спивак, В. А.** Организационное поведение и управление персоналом. – СПб. : Питер, 2000. – С. 34.
- 3 **Бунтовский, С. Ю.** Развитие производственной демократии в контексте современного менеджмента // Научный журнал КубГАУ. – 2015. – № 112 (08).
- 4 **Владими́рова, И. Г.** Международный менеджмент. – М., 2013. – С. 298.
- 5 **Рудык, Э. Н.** Производственная демократия (западный опыт и возможности его использования в России) // Человек в социально-экономической системе : материалы междунар. симп. – М. : ИЭ РАН – 1992. – С. 245–246.
- 6 **Трофимова, Л. А., Трофимов, В. В.** Методы принятия управленческих решений: учебное пособие / Л. А. Трофимова, В. В. Трофимов. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2012. – С. 101.

REFERENCES

- 1 **Boyko, I. V.** Innovative economy: world experience and Russia // ECO. – 2002. – No. 11. – P. 170–178; Innovative technologies in business / ed. M. Zheleny. - St. Petersburg. : Peter, 2002. – P. 216.
- 2 **Spivak, V. A.** Organizational behavior and personnel management. – St. Petersburg. : Peter, 2000. – P. 34.
- 3 **Buntovsky, S. Yu.** Development of industrial democracy in the context of modern management // Scientific journal of KubSAU. – 2015. – No. 112 (08).
- 4 **Vladimirova, I. G.** International management. – M., 2013. – P. 298.
- 5 **Rudyk, E. N.** Production democracy (western experience and the possibilities of its use in Russia) // Man in the socio-economic system: materials of the international. symp. – Moscow. : IE RAN. – 1992. – P. 245–246.
- 6 **Trofimova, L. A., Trofimov, V. V.** Management decision-making methods : study guide / L. A. Trofimova, V. V. Trofimov. – St. Petersburg. : Publishing House of St. Petersburg State University of Economics, 2012. – P. 101.

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

**А.К. Бакпаева, М. К. Каримбергенова, Т. Р. Болат*
Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар
Материал поступил в редакцию 21.09.22.

МИРОВОЙ ОПЫТ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Современная практика управления отечественными компаниями показывает необходимость использования современных технологий управления для повышения их конкурентоспособности и эффективности. Кроме того, важно выбрать оптимальный метод оценки эффективности управления. Методы применения базовых управленческих технологий в современной практике предприятий существенно меняются под влиянием глобальных процессов, происходящих сегодня в мировой экономике.

В статье рассмотрены тенденции развития современных управленческих технологий, которые можно использовать на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: управление; современные технологии управления; эффективность управления; информационные и коммуникационные технологии.

**A.K. Bakpayeva, M.K. Karimbergenova, T.R. Bolat*
Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar
Material received on 21.09.22

WORLD EXPERIENCE OF EFFICIENT MANAGEMENT

The modern practice of managing domestic companies shows the need to use modern management technologies to increase their competitiveness and efficiency. In addition, it is important to choose the optimal method for assessing management effectiveness. The methods of applying basic management technologies in the modern practice of enterprises are changing significantly under the influence of global processes taking place today in the world economy.

The article discusses the development trends of modern management technologies that can be used in domestic enterprises.

Key words: management, modern management technologies, management efficiency, information and communication technologies.

<https://doi.org/10.48081/ZYYT1332>

*A. M. Beksultanova

Higher College INEU, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

FOREIGN EXPERIENCE OF CLUSTER DEVELOPMENT AND STATE REGULATION OF THE TOURISM INDUSTRY

At the moment, the cluster approach to the organization of the tourism sector is particularly popular in the world. This is justified by the fact that the work is carried out in a complex, allowing for greater employment, a convenient scheme of maneuvers between a travel agency, museums and nature reserves, souvenir shops, transport and other related industries in tourism. In addition, for tourists themselves, it is a large selection of entertainment, a choice of comfortable living conditions and movement, as well as the purchase of the highest quality goods, for which all cluster participants are responsible, concluding an agreement on the quality of goods and services.

The cluster today is the most effective tool for managing the economy in the context of globalization. This method not only contributes to improving the competitiveness of enterprises, but at the same time is the basis of innovative economic development. The key concepts of the cluster: concentration, integration, cooperation and competition – in the relationship give effect.

Due to the rapid development of the global tourism industry, clusters as integrated groups of enterprises in the field of tourism business represent a global phenomenon. They appeared primarily in developed countries, but now they have begun to appear in developing countries, as well as in countries with economies in transition, providing a significant part of the state's income.

Keywords: cluster, tourism, state regulation, foreign experience, resources, industry

Introduction

In world practice, the cluster approach to the development of economic sectors has traditionally been applied to industrial production. Cluster systems

were researched and formed at a high level in the electronics industry of Japan, the automotive industry of the USA, the chemical and technological industry of Germany, the shoe industry of Italy, the woodworking industry of Sweden.

Meanwhile, as noted above, clusters, cluster systems and cluster initiatives play an important role in the development of all sectors and spheres of the economy. The tourism industry in the world practice is also an object for the formation of cluster systems and cluster initiatives [1,2].

Materials and methods

The following methods were used to write the article:

- 1 the movement of thought from the particular to the general, knowing individual facts, one can come to the law underlying them;
- 2 analysis – decomposition of an object into the parts that make it up;
- 3 synthesis – combines the conclusions obtained during the previous research method into a single whole.

Results and discussion

Tourism clusters have become a global phenomenon over the past decade. They are primarily inherent in the vast majority of developed countries and countries with developing economies in transition. At the same time, specific centers of attraction are formed in each cluster, examples of which are presented in Table 1 [3,4,5].

Table 1 – Examples of specific centers of attraction in cluster systems of foreign countries

A country	Characteristics of the center of attraction
USA	Napa Valley Wine Tourism Cluster
Australia	Tourist cluster in Queensland
Mexico	Cancun Resort
Indonesia	Bali Island Resort

Tourism clusters are developing in many directions in many countries. So in 1999, South Africa adopted a State program for the construction and development of clusters. The state also announced the creation of tourist clusters in such countries as: [6]

- Macedonia;
- Jamaica;
- Sri Lanka;
- Croatia;
- Slovenia.

In the USA, in Napa Valley (California), the tourism industry began to develop at the turn of the 1970s – 1980s, as an auxiliary production of wine craft.

The open system of vineyards and the possibility of wine tasting began to attract tourists. Near the wine-making industries, the first enterprises for the accommodation of tourists appeared, which worked according to the «Wee» system & Vgeak».

The tourist cluster began to play a great role for the wineries and the intensification of their cooperation. The tourism cluster also showed how enterprises can achieve competitiveness.

The core of the wine tourism cluster were:

- natural and climatic conditions of unique superior comfort;
- cultural and historical resources;
- rich and diverse culture;
- availability of world heritage sites;
- the presence of world-famous tourist images.

In Europe—an countries, the active stage of the formation and development of tourist clusters occurred in 1990. During this period, there is a rapid growth of domestic and inbound tourism.

In foreign practice, tourist clusters are designed, put into practice and developed on the principles of public-private partnership. The state sets the impetus for cluster development primarily at the initial stage of cluster initiatives. There are various models, forms and mechanisms of state support for cluster initiatives in the tourism industry. The main priorities of state support for cluster initiatives are presented in Figure 1.

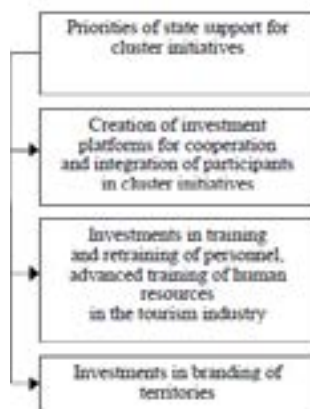

Figure 1 – The main priorities of state support for cluster initiatives

World practice shows that in a tourist cluster, the value accumulation system includes successively four types of «chains» of added values:

- services of transport companies;
- accommodation and entertainment services for tourists;
- services of tour operators and travel agents.

As an economic consequence, tourism in a number of geographically attractive territories provides more than 24 % of the gross territorial product.

In world practice, the tourism industry has a number of features that give a specific and high relevance to the cluster approach within the framework of the dynamic development of the sphere of recreation and travel of citizens [7].

The tourism industry is distinguished by such attributes as:

- breadth and versatility of intersectoral relations;
- the predominance of fragmentary structure;
- a significant number of service enterprises of small and medium-sized businesses;

- a collective approach to the development of the tourism industry;
- the versatility of the spheres and areas of cooperation of tourist organizations.

Travel companies cooperate in such areas as:

- development of marketing in tourism;
- development of effective forms of cooperation;
- development of ecological tourism and solution of environmental problems.
- implementation of projects in the field of public-private partnership;
- development of general plans and strategies;
- general focus on creating and increasing the level of attractiveness of territories.

Despite the cooperation, the theory of clusters confirms the fact that in world practice there is competition within the cluster when tourist enterprises offer the same or similar, similar goods and services. Despite the latter fact, in a certain historical period they form strategic alliances [8].

Conclusions

In the complex, world practice shows that the general patterns of formation and functioning of clusters, taking into account their specifics, goal-setting, are confirmed in the tourism industry.

In the tourism industry, the essence and effectiveness of clusters is revealed through the integral relationships of its member enterprises and organizations, which represent a chain of added values.

In tourism, value added is the value of goods and services that are combined by each tourist enterprise included in the cluster system. The more tourist

enterprises in the cluster, the higher the value added at the exit, which is financed by consumers – tourists [9,10].

In order to achieve a competitive advantage of the tourism cluster and revenue growth in the tourism industry, global tourism corporations are constantly optimizing both their own value chains and external chains connecting them with suppliers and consumers.

Dynamically developing tourist clusters in the world practice concentrate many different value chains, the totality of which forms a value accumulation system (value system).

REFERENCES

- 1 The tourism industry and its structure. [Electronic resource]. –: https://studref.com/648409/turizm/industriya_turizma_struktura
- 2 Geography of tourism : Textbook / V.I. Kruzhalin, N.S. Mironenko, N.V. Zigern-Korn, N.V. Shabalina. – Moscow: Federal Agency for Tourism, 2014. – 336 p.
- 3 Tourism marketing : Textbook / I.V. Goncharova, T.P. Rozanova, M.A. Morozov, N.S. Morozova. – Moscow: Federal Agency for Tourism, 2014. – 224 p.
- 4 Marketing communications of territories : Textbook / A.V. Chechulin. – St. Petersburg : St. Petersburg State University, Institute «Higher School of Journalism and Mass Communications» 2015. – 102 p.
- 5 **Komarova, M. E.** Tourist clusters as a basis for the development of regional tourism. The magazine «Service in Russia and abroad». 2016. [Electronic resource].– <https://cyberleninka.ru/article/n/turistskie-klastery-kak-osnova-razvitiya-regionalnogo-turizma-na-primere-belgorodskoy-oblasti>
- 6 Tourist clusters. [Electronic resource]. – <https://svastour.ru/articles/puteshestviya/vidy-turov/turistskie-klastery.html>
- 7 Cluster. [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Cluster>
- 8 Cluster in the economy. [Electronic resource]. – [https://ru.wikipedia.org/wiki/Cluster_\(Economics\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Cluster_(Economics))
- 9 **McDonald, S.** «Formal cooperation and informal information flow.» International Journal of Technology Management, 1992, 7 (1/2/3):49-60
- 10 The theory of clusters by M. Porter. From Marshall to Porter. [Electronic resource]. – https://studme.org/267234/ekonomika/teoriya_klasteroportera

Material received on 21.06.22

*А. М. Бексултанова

ИНЕУ жоғары колледжі, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

ТУРИСТІК САЛАНЫҢ КЛАСТЕРЛІК ДАМУЫ МЕН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Қазіргі уақытта әлемде туризм саласын ұйымдастыруға кластерлік тәсіл ерекше танымал. Бұл жұмыстың кешенді түрде жүргізілуіне, туристік агенттік, мұражайлар мен қорықтар, кәдесый дүкендері, көлік және туризмдегі басқа да салалар арасындағы ыңғайлы маневрлік схеманы қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, туристердің өздері үшін Бұл ойын – сауықтың үлкен таңдауы, өмір сүруге және қозғалуға ыңғайлы жағдайларды таңдау, сонымен қатар кластердің барлық қатысушылары тауар мен қызметтің сапасы туралы келісім жасай отырып жауап беретін ең сапалы тауарларды сатып алу.

Кластер бүгінде жаһандану жағдайында экономиканы басқарудың ең тиімді құралы болып табылады. Бұл әдіс кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ғана емес, сонымен бірге экономиканың инновациялық дамуының негізі болып табылады. Кластердің негізгі ұғымдары: шоғырлану, интеграция, кооперация және бәсекелестік – өзара байланыста нәтиже береді.

Әлемдік туризм индустриясының қарқынды дамуына байланысты кластерлер туристік бизнес саласындағы кәсіпорындардың интеграцияланған топтары ретінде жаһандық құбылыс болып табылады. Олар ең алдымен дамыған елдерде пайда болды, бірақ қазір олар дамушы елдерде, сондай-ақ өтпелі экономикасы бар елдерде пайда бола бастады, бұл мемлекет табысының едәуір бөлігін қамтамасыз етеді.

Кілтті сөздер: кластер, туризм, мемлекеттік реттеу, шетелдік тәжірибе, ресурстар, өнеркәсіп.

*А. М. Бексултанова

Высший колледж ИнЕУ, Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 21.09.22

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ КЛАСТЕРНОГО РАЗВИТИЯ И ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТУРИСТСКОЙ ОТРАСЛИ

В мире на данный момент особой популярностью пользуется кластерный подход к организации сферы туризма. Это обосновано тем, что работа ведется в комплексе, позволяя обеспечивать большую занятость, удобную схему маневров между турфирмой, музеями и заповедниками, сувенирными магазинами, транспортом и другими смежными отраслями в туризме. Кроме того, для самих туристов – это большой выбор развлечений, выбора удобных условий проживания и передвижения, а также покупка наиболее качественных товаров, за что несут ответственность все участники кластера, заключая договоренность о качестве товара и услуги.

Кластер сегодня – это наиболее эффективный инструмент управления экономикой в условиях глобализации. Этот метод не только способствует повышению конкурентоспособности предприятий, но и одновременно является основой инновационного развития экономики. Ключевые понятия кластера: концентрация, интеграция, кооперация и конкуренция – во взаимосвязи дают эффект.

По причине быстрого развития мировой индустрии туризма, кластеры как интегрированные группы предприятий в сфере туристского бизнеса представляют собой глобальное явление. Они появились в первую очередь в развитых странах, но сейчас стали появляться и в развивающихся странах, а также в странах с переходной экономикой, обеспечивая значимую часть доходов государства.

Ключевые слова: кластер, туризм, государственное регулирование, зарубежный опыт, ресурсы, промышленность.

МРНТИ 06.39.02

<https://doi.org/10.48081/IUFZ7559>

*Л. Б. Габдуллина, Л. А. Готман, Ж. М. Орынканова

Университет Шакарима, Республика Казахстан, г. Семей

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ КОРПОРАТИВНЫХ ОСНОВ В МАЛОМ И СРЕДНЕМ БИЗНЕСЕ НА ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ИННОВАЦИОННОСТЬ

Несмотря на то, что корпоративные основы малого и среднего бизнеса в той или иной степени имеют место в Республике Казахстан и постепенно развиваются, за тридцатилетний период развития рыночной экономики и проведения рыночных реформ не произошло тотального и массового появления малых и средних корпораций.

В статье рассматриваются причинно-следственные связи данного аспекта. По нашему научному мнению, на макроэкономическом уровне к ним следует отнести:

- относительно не высокая численность населения страны, в том числе экономически активного;
- отсутствие сформированной у активной части населения философии экономического образа мышления;
- использование при проведении экономических реформ инструментов разгосударствления и приватизации на принципах дробления хозяйствующих субъектов на «мелких» собственников;
- неэффективное реформирование законодательства об акционерных обществах, где были упразднены «открытые» и «закрытые» акционерные общества;
- высокий уровень административно-юридических барьеров для регистрации малых и средних корпораций в качестве акционерного общества;
- незрелость первичного и вторичного рынка ценных бумаг;
- низкая степень готовности и уверенности населения в инвестировании в ценные бумаги.

Ключевые слова: корпорации, инновационность, малый бизнес, средний бизнес.

Введение

Существующие корпоративные основы в малом и среднем бизнесе в той или иной степени оказывают влияние на эффективность предпринимательской деятельности. Оценка влияния на эффективность, инновационность и конкурентоспособность происходит посредством:

- сформированных корпоративных систем управления;
- механизмов реализации инвестиционных проектов [1].

Проведенные исследования, показали, что в малом и среднем бизнесе, в соответствии с рисунком 1, существуют недостаточные корпоративные основы, как с позиции номинальных, так и реальных атрибутов.

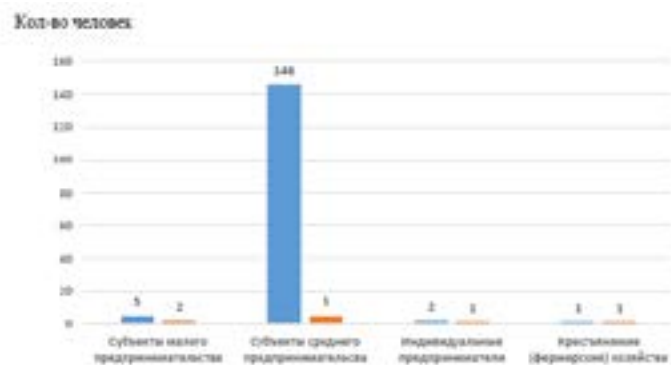

Рисунок 1 – Номинальные и реальные корпоративные атрибуты малого и среднего бизнеса с позиции численности занятых и численности учредителей

С учетом того, что в малых предприятиях в среднем занято 5 человек, как таковую корпоративную систему управления создать практически невозможно. С номинальной точки зрения корпоративные основы существуют в системе функционирования средних предприятий, где занято около 146 человек в расчете на одно предприятие. В данных условиях на средних предприятиях, в соответствии с рисунком 2, применяются принципы корпоративной политики [2,3].

В Республике Казахстан имеется опыт трансформации малого и среднего предпринимательства в систему функционирования крупных корпораций. Ряд крупных корпораций функционируют на принципах создание широкой сети филиалов по стране, использовании горизонтально-интегрированных

структур управления. Основной перечень данных корпораций представлен в таблице 1.

Наибольшая доля корпораций, созданных на основе малого и среднего бизнеса функционирует в коммерческой сфере (фирменные торговые дома, торговые филиалы, дистрибуция, ретейл). При этом были корпорациями были аккумулированы определенные достижения в сфере эффективности, инновационного маркетинга и менеджмента. Основные индикативные параметры эффективности функционирования отдельных корпораций представлены на рисунке 3 [4,5].

Рисунок 2 – Корпоративная политика, применяемая на средних предприятиях Республики Казахстан

Таблица 1 – Перечень ведущих корпораций в Республике Казахстан созданных на основе и включающих интеграцию предприятий малого и среднего бизнеса

Наименование корпорации	Численность занятых, человек	Доход корпорации, млрд. тенге	Чистая прибыль корпорации, млрд. тенге
ТОО «Arena S» (торговая сеть Sulpak)	6586	237,53	-
АО «Technodom Operator» (торговая сеть Технодом)	7685	221,28	4,9
ТОО «Magnum Cash&Carry» (торговая сеть)	9523	187	2,2
ТОО «Казахская моторная компания «Астана-Моторс»	1559	177,84	7,9
ТОО «Прима Дистрибушн»	5221	119,84	-
ТОО «Гелиос»	4863	86,68	-
ТОО «Мечта Маркет» (торговая сеть Мечта)	1619	92,8	-
ТОО «Alina Group»	2760	46,1	3,13
ГК Akniet Pharmaceuticals	1298	47,98	-
Сеть ТРЦ MEGA	883	25,92	-
ТОО «Эйкос»	894	31,14	-

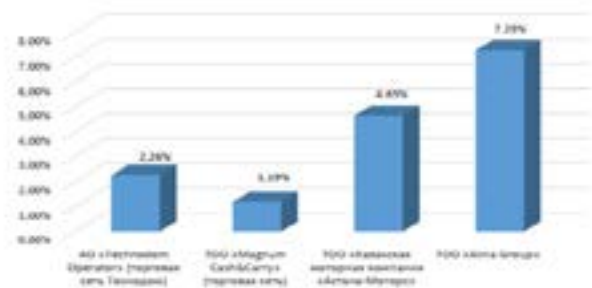

Рисунок 3 – Основные индикативные параметры эффективности функционирования отдельных корпораций

Инновационным аспектам маркетинга и менеджмента корпораций присущи такие атрибуты, как:

- создание современных инновационных интернет-магазинов;
- интернет-доставка продукции;
- применение расширенных инструментов SMM-маркетинга;

- современная сервисная и консультативная поддержка потребителей;

- корпоративная политика в области формирования и развития кадрового потенциала. [6]

Между тем следует отметить, что как таковые созданные корпорации в малой степени оказывают динамичное влияния на развитие экономики Республики Казахстан, ее инновационность и конкурентоспособность. Корпорации охватывают исключительно национальный рынок, не имеют долгосрочных стратегий выхода на рынке стран СНГ и дальнего зарубежья, имеют малую степень конкурентоспособности в глобальном экономическом пространстве. Прежде все это связано с тем, что сформированные корпоративные системы практически не интегрированы в производственный сектор экономики, в производственные процессы крупных корпораций. Как следствие корпорации, созданные на основе малого и среднего бизнеса в итоге, обслуживают внешний сектор производства. Выше представленные аспекты делают актуальным изучение современных экономических проблем развития корпоративных основ в сфере малого и среднего бизнеса [7,8].

Материалы и методы

При написании статьи использовались следующие методы:

- метод наблюдения (отслеживание изменений или положения объекта исследования);
- метод сравнения (сопоставление двух и более объектов исследования по отобраным автором признакам);
- метод измерения (определение численных параметров объекта исследования);
- метод эксперимента (воспроизведение результатов наблюдения в определённых условиях с целью проверки гипотезы).

Результаты обсуждения

На микроэкономическом уровне корпоративным основам в малом и среднем бизнесе присущи следующие проблемы:

- придерживание учредителями, первыми руководителями философии единоличного владения предпринимательством и бизнесом;
- практическое отсутствие «де-факто» в экономической системе страны товариществ и акционерных обществ (учредители в единичном лице);
- отсутствие у первых руководителей философии корпоративного управления предпринимательством и бизнесом с привлечением широкого круга партнеров, акционеров [9, 10].

В комплексе, выше представленные проблемы приведены на рисунке 4 и 5.

Рисунок 4 – Современные экономические проблемы развития корпоративных основ в сфере малого и среднего бизнеса (макроэкономический аспект)

Рисунок 5 – Современные экономические проблемы развития корпоративных основ в сфере малого и среднего бизнеса (микроэкономический аспект)

Выводы

Обозначенные выше проблемы требуют планомерного системного решения. В качестве приоритетов решения проблем, по нашему научному мнению, актуально предложить:

- разработку стратегии формирования нового экономического образа мышления в сфере формирования корпоративных основ малого и среднего бизнеса;
- пути развития корпоративных основ малого и среднего бизнеса по приоритетным отраслям экономики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Корпорация. [Электронный ресурс]. – : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Корпорация>
- 2 Корпоративный бизнес: сущность и основные черты. [Электронный ресурс]. – https://finances.social/osnovyi-biznesa_765/korporativnyiy-biznes-suschnost-osnovnyie-31018.html
- 3 Партнерство как эффективный инструмент развития бизнеса. [Электронный ресурс]. – <https://habr.com/ru/post/442040/>
- 4 Малое предпринимательство. [Электронный ресурс]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Малое_предпринимательство

5 Овичко, А. А. Международный опыт формирования корпоративных отношений в зарубежных странах // Известия ТРТУ. Тематический выпуск. [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnyy-opyt-sozdaniya-i-formirovaniya-korporativnyh-otnosheniy-v-zarubezhnyh-stranah>

6 Малое и среднее предпринимательство в Республике Казахстан. [Электронный ресурс]. – <https://stat.gov.kz/edition/publication/collection>

7 Список казахстанских компаний (корпораций). [Электронный ресурс]. – <https://kase.kz/ru/issuers/>

8 Пятьдесят крупнейших частных компаний – 2019: рейтинг Forbes Kazakhstan. [Электронный ресурс]. – https://forbes.kz/leader/50_krupneyshih_chastnyih_kompaniy_-_2019_1578881268/ë

9 Проблемы корпоративного управления в Казахстане. [Электронный ресурс]. – <https://www.kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2016-08/problemey-korporativnogo-upravleniya-v-kazakhstan>

10 Косолапов, Г. В. Генезис бизнеса и корпоративных отношений в Казахстане в условиях кризиса. [Электронный ресурс]. – http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7zQmoGV0w_4J:www.almau.edu.kz/download/9750/14339350591259.doc%3Funready+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=kz

REFERENCES

1 Korporacziya [Corporation]. [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Korporacziya>

2 Korporativny`j biznes : sushhnost` i osnovny`e cherty` [Corporate business: the essence and main features]. [Electronic resource]. – https://finances.social/osnovyi-biznesa_765/korporativnyiy-biznes-suschnost-osnovnyie-31018.html

3 Partnerstvo kak e`ffektivny`j instrument razvitiya biznesa [Partnership as an effective business development tool]. [Electronic resource]. – <https://habr.com/ru/post/442040/>

4 Maloe predprinimatel`stvo [Small business]. [Electronic resource]. – [https://ru.wikipedia.org/wiki/Maloe\\_predprinimatel`stvo](https://ru.wikipedia.org/wiki/Maloe_predprinimatel`stvo)

5 Овичко А. А. Mezhdunarodny`j opy`t formirovaniya korporativny`kh otnoshenij v zarubezhny`kh stranakh [International experience in the formation of corporate relations in foreign countries]// Izvestiya TRTU. Tematicheskij vy`pusk. [Electronic resource]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnyy-opyt-sozdaniya-i-formirovaniya-korporativnyh-otnosheniy-v-zarubezhnyh-stranah>

6 Maloe i srednee predprinimatel`stvo v Respublike Kazakhstan [Small and medium-sized entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan]. [Electronic resource]. – <https://stat.gov.kz/edition/publication/collection>

7 Spisok kazakhstanskikh kompanij (korporaczij) [List of Kazakhstani companies (corporations)]. [Electronic resource]. – <https://kase.kz/ru/issuers/>

8 Pyat`desyat krupnejshikh chastny`kh kompanij – 2019: rejting Forbes Kazakhstan [Fifty largest private companies – 2019: Forbes Kazakhstan rating]. [Electronic resource]. – https://forbes.kz/leader/50_krupneyshih_chastnyih_kompaniy_-_2019_1578881268/yo

9 Problemy` korporativnogo upravleniya v Kazakhstane [Problems of corporate governance in Kazakhstan]. [Electronic resource]. – <https://www.kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2016-08/problemey-korporativnogo-upravleniya-v-kazakhstan>

10 Косолапов Г.В. Genезис бизнеса i korporativny`kh otnoshenij v Kazakhstane v usloviyakh krizisan [Genesis of business and corporate relations in Kazakhstan during the crisis]. [Electronic resource]. – http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7zQmoGV0w_4J:www.almau.edu.kz/download/9750/14339350591259.doc%3Funready+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=kz

Материал поступил в редакцию 21.09.22.

* Л. Б Габдуллина¹, Л. А. Готман², Ж. М. Орынканова³

Шәкәрім Университеті, Қазақстан Республикасы, Семей қ.

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТЕГІ КОРПОРАТИВТІК НЕГІЗДЕРДІҢ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҒЫНА ӘСЕРІН БАҒАЛАУ

Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнестің корпоративтік негіздері қандай да бір дәрежеде орын алатынына және біртіндеп дамып келе жатқанына қарамастан, нарықтық экономиканың отыз жылдық даму кезеңінде шағын және орта корпорациялардың жаппай пайда болуы нарықтық реформалар жүргізбеді.

Мақалада осы аспектінің себеп-салдарлық байланыстары қарастырылады. Біздің ғылыми пікірімізше, макроэкономикалық деңгейде оларға мыналар жатады:

- ел халқының салыстырмалы түрде төмен саны, оның ішінде экономикалық белсенді;

- халықтың белсенді бөлігінде экономикалық ойлаудың қалыптасқан философиясының болмауы;

- шаруашылық жүргізуші субъектілерді «ұсақ» меншік иелеріне бөлу қағидаттарында экономикалық реформаларды жүргізу кезінде мемлекет иелігінен алу және жекешелендіру құралдарын пайдалану;

- «ашық» және «жабық» акционерлік қоғамдар таратылған Акционерлік қоғамдар туралы заңнаманы тиімсіз реформалау;

- шағын және орта корпорацияларды Акционерлік қоғамдар ретінде тіркеу үшін әкімшілік-заңдық кедергілердің жоғары деңгейі;

- бағалы қағаздардың бастапқы және қайталама нарығының дамымауы;

- халықтың бағалы қағаздарды инвестициялауға дайындығы мен сенімділігінің төмен деңгейі.

Кілтті сөздер: корпорациялар, инновациялылық, шағын бизнес, орта бизнес

*L. B. Gabdullina¹, L. A. Gotman², J. M. Orynkanova³

Shakarim University, Republic of Kazakhstan, Semey

Material received on 21.09.22

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF CORPORATE FOUNDATIONS IN SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES ON THEIR EFFECTIVENESS AND INNOVATION

Despite the fact that the corporate foundations of small and medium-sized businesses in the Republic of Kazakhstan take place to some extent and are gradually developing, the massive and mass emergence of small and medium-sized corporations during the thirty-year development of the market economy did not lead to market reforms.

The article discusses the causal relationships of this aspect. In our scientific opinion, at the macroeconomic level, they include:

- relatively low population of the country, including economically active ones;

- lack of an established philosophy of economic thinking in the active part of the population;

- use of means of denationalization and privatization in carrying out economic reforms on the principles of division of economic entities into «small» owners;

- inefficient reform of the legislation on Joint-Stock Companies in which open «and» closed joint-stock companies are liquidated;

- high level of administrative and legal barriers to registration of small and medium-sized corporations as Joint-Stock Companies;

- underdevelopment of the primary and secondary securities market;

- low level of readiness and confidence of the population to invest in securities.

Keywords: corporations, innovation, small business, medium business

<https://doi.org/10.48081/FKNX2777>

*Ш. Гайсина

Университет прикладных наук Южной Вестфалии,
Германия, Северный Рейн-Вестфалия

АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ ПРОГРАММ И СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ МОНОГОРОДОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Последние события, как и в принципе любые экономические кризисы, связанные с падением цен на нефть и металлы, серьезно влияют на состояние казахстанского промышленного сектора. Речь идет о градообразующих предприятиях по добыче нефти и газа, производства электроэнергии и обрабатывающей промышленности. В отдельных населенных пунктах, называемых моногородами, обслуживанием таких предприятий прямо или косвенно занята основная часть работоспособного населения.

В Казахстане насчитывается 27 населенных пунктов, имеющих статус «моногорода», где проживает около 1,5 млн человек или 16 % от общего городского населения страны. Основными ключевыми проблемами моногородов являются потеря конкурентоспособности основных отраслей, низкое качество жилищной и транспортной инфраструктуры, низкая заработная плата и рост безработицы.

Чтобы решить эти проблемы в Республике Казахстан запускали специальные госпрограммы, некоторые из которых уже завершились, но проблемы этих населенных пунктов так и остаются нерешенными.

Моногорода производят около 40 % промышленной продукции. Там сосредоточены крупные предприятия нефтегазовой, металлургической, химической и энергетической отраслей. Моногорода в Казахстане имеют различные перспективы развития: от устойчивого экономического роста до глубокой стагнации, некоторые из них сумели адаптироваться к рынку, диверсифицировали свою экономику.

Ключевые слова: моногород, программа, экономика, социальная сфера, инфраструктура, промышленность.

Введение

Для развития моногородов Республики Казахстан на государственном уровне было принято две стратегические программы:

- Программа развития моногородов на 2012–2020 годы;
- Государственная программа развития регионов на 2020-2025 годы.

Программа развития моногородов на 2012–2020 годы, была ориентирована на долгосрочный стратегический период и реализовывалась в рамках общенационального плана по реализации Послания Президента Республики Казахстан «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана». Государственным органом, ответственным за разработку и реализации программы выступало Министерство регионального развития Республики Казахстан Целевой ориентир программы был сосредоточен на достижение устойчивого социально-экономического развития моногородов.

Целью определяло решение следующих четырех укрупненных задач:

- проведение оптимизации моногородов с учетом стабильности и производственной мощности промышленных предприятий;
- диверсификация экономики за счет динамичного развития предпринимательства;
- достижение экономически эффективной мобильности трудовых ресурсов;
- развитие инфраструктуры моногородов [1].

Материалы и методы

Для написания статьи использовались следующие методы:

- индукция – движение мысли от частного к общему, зная отдельные факты можно прийти к закону, лежащему в их основе. Ее особенность – то, что полученные сведения, как правило, носят вероятностный характер, а не заведомо истинный;

дедукция прямо противоположна, частное вытекает из общего. Эта цепочка умозаключений, в отличие от предыдущей, логична, ее звенья приводят к неопровержимому выводу;

анализ, в основе – мысленное разложение предмета на части, которые его составляют;

синтез объединяет умозаключения, полученные в ходе предыдущего метода исследования, в единое целое.

Результаты и обсуждение

Достижение индикативных показателей программы было привязано к двум временным периодам: 2015 и 2020 годы. Улучшение индикативных показателей было ориентировано по следующим актуальным приоритетам:

- увеличение объемов промышленного производства на 20 % за счет реализации якорных инвестиционных проектов;
- количественный рост малых предприятий – в 4 раза;
- снижение доли населения с доходами ниже прожиточного минимума до 6 %;
- снижение уровня безработицы до 5 %.

В комплексе, содержание Программы развития моногородов на 2012–2020 годы представлено на рисунке 1.

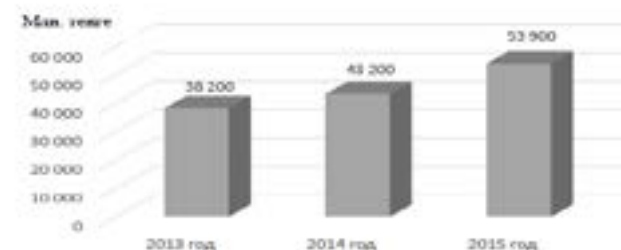
Примечание – Составлено автором по источнику [1]

Рисунок 1 – Содержание Программы развития моногородов на 2012–2020 в Республике Казахстан

Инвестиции в реализацию Программы развития моногородов на 2012–2020 были рассчитаны на период с 2013–2015 годы. Динамика инвестиций представлена на рисунке 2.

Государственная программа развития регионов на 2020–2025 годы была принята в 2019 году. Ведущим оператором и координатором программы выступает Министерство национальной экономики Республики Казахстан.

Стратегическая цель Государственной программы развития регионов на 2020–2025 годы – «Повышение конкурентоспособности регионов и улучшение качества жизни населения через урбанизацию» [2, 3].

Примечание – Составлено автором по источнику [15]

Рисунок 2 – Динамика инвестиций в реализацию Программы развития моногородов на 2012–2020 в Республике Казахстан

Для достижения стратегической цели определены следующие задачи:

- развитие ведущих городских районов-агломераций (Нур-Султан, Алматы, Шымкент, Актобе);
- развитие функциональных городских областных центров;
- развитие моногородов с численностью населения более 50 тыс. человек;
- развитие приграничных моно- и малых городов;
- развитие малых сельских населенных пунктов.

Основные целевые индикаторы программы сосредоточены по трем направлениям:

- рост уровня урбанизации по регионам;
- упразднение разрыва между регионами по ВРП на душу населения;
- рост реальных темпов доходов населения [4].

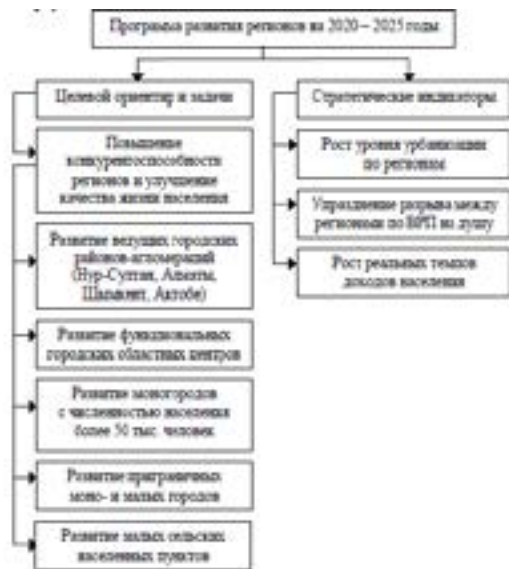
В комплексе, содержание Программы развития регионов на 2020–2025 годы представлено на рисунке 3.

В рамках реализации Программы развития регионов на 2020–2025 годы, как по Республике Казахстан в целом, так и в разрезе регионов предполагается рост уровня урбанизации. В соответствии с таблицей 2.2, уровень урбанизации должен вырасти с 60,1 % до 62,6 %. Как следствие, темпы и интенсивность урбанизации будет характеризоваться относительно невысокими тенденциями. Максимальные уровни урбанизации будут приходиться на следующие регионы:

- Актюбинская область;
- Карагандинская область;
- Павлодарская область.

Средний уровень урбанизации будет свойственен следующим регионам:

- Восточно-Казахстанская область;
- Костанайская область;
- Атырауская область.

Примечание – Составлено автором по источнику [5,6].

Рисунок 3–Содержание Программы развития регионов на 2020 – 2025 годы

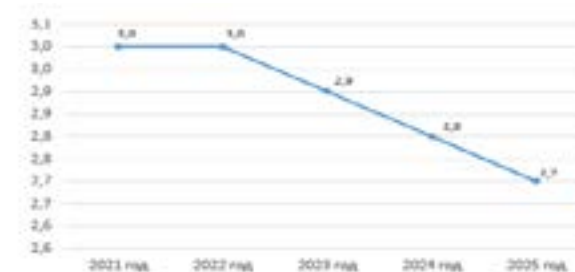
Таблица 1 – Прогнозируемая динамика уровня региональной урбанизации

Наименование регионов	Годы				
	2021	2022	2023	2024	2025
Акмолинская область	49,0	49,3	49,6	50,0	50,4
Актюбинская область	71,2	71,7	72,2	72,7	73,2
Алматинская область	24,7	24,8	25,0	25,2	25,4
Атырауская область	53,9	54,5	55,1	55,8	56,4
Восточно-Казахстанская область	63,4	64,0	64,7	65,3	65,9
Жамбылская область	41,2	41,5	41,8	42,0	42,3
Западно-Казахстанская область	54,3	55,0	55,6	56,2	56,8
Карагандинская область	81,3	81,9	82,5	83,0	83,6
Костанайская область	56,2	56,8	57,4	58,1	58,7
Кызылординская область	45,7	46,3	47,0	47,6	48,2

Наименование регионов	Годы				
	2021	2022	2023	2024	2025
Мангистауская область	43,6	43,9	44,2	44,5	44,8
Павлодарская область	72,3	72,8	73,3	73,8	74,3
Северо-Казахстанская область	47,7	48,3	48,9	49,5	50,1
Туркестанская область	20,2	20,4	20,5	20,7	20,8
По республике в среднем	60,1	60,7	61,3	62,0	62,6

Примечание – Составлено по источнику [2]

В рамках решения задачи по разрыву доходов населения между регионами, разрыв ВРП на душу населения, в соответствии с рисунком 4, в среднем должен снизиться с 3,0 до 2,7 в рамках пятилетнего стратегического периода.

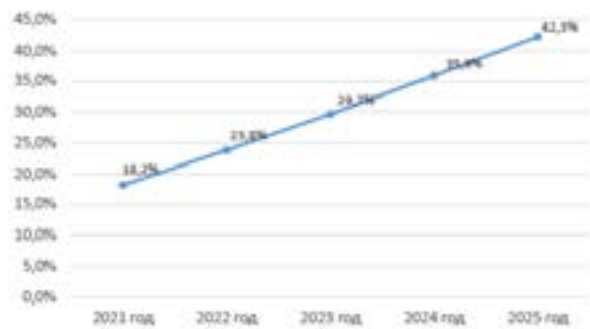

Примечание – Составлено автором по источнику [7].

Рисунок 4 – Прогнозируемая динамика снижения разрыва ВРП на душу населения между регионами

В рамках решения задачи по росту доходов населения Республики Казахстан, темпы прироста денежных доходов граждан, в среднем по стране должны вырасти с 18,2 % до 42,3 %, что отображено на рисунке 5.

Инвестиции в реализацию Программы развития регионов на 2020–2025 годы, в соответствии с таблицей 2, предусмотрены на пять лет на период с 2020 по 2024 годы. Общий объем инвестиций в реализацию программы составит 412877 млн. тенге, из которых 99,8% являются средствами государственного бюджета. Максимальный объем инвестиций будет приходиться на 2021 год и составит 158 437 млн. тенге. Исследования показывают, что частный сектор экономики в реализации данной программы будет задействован в минимальной степени.

Примечание – Составлено автором по источнику [16]

Рисунок 5– Прогнозируемая динамика темпов прироста денежных доходов населения Республики Казахстан

Таблица 3 – Прогноз бюджетирования финансирования инвестиций в реализацию Программы развития регионов на 2020 – 2025 годы

Млн. тенге

Источники и объем инвестиций	Годы				
	2020	2021	2022	2023	2024
Общий объем инвестиций, в том числе:	102 393	158 437	77 618	38 751	35 678
- средства республиканского бюджета	95 636	123 151	66 415	16 348	15 736
- средства региональных бюджетов	6 742	34 981	10 885	22 128	19 884
- внебюджетные средства	15	305	318	275	58

Примечание – Составлено по источнику [8]

С учетом того, что Программа развития регионов на 2020 – 2025 годы реализуется и находится в актуальном состоянии, актуально оценить достигнутые результаты по завершенной Программе развития моногородов на 2012–2020 годы, по следующим оценочным приоритетам, представленным на рисунке 6. Оценку результатов актуально выполнить на примере Павлодарской области и моногородов входящих в ее состав:

- город Аксу;
- город Экибастуз.

В данных моногородах с момента начала и по завершению Программы развития моногородов на 2012–2020 годы, объемы промышленного производства выросли с 293 176 млн. тенге до 485 305 млн. тенге и 191 405 млн. тенге до 622 933 млн. тенге соответственно, что отражено в таблицах 2.4 и 2.5.

Примечание – Составлено автором

Рисунок 6 – Направления оценки достигнутых результатов по завершенной Программе развития моногородов на 2012–2020 годы

Таблица 4 – Динамика объемов промышленного производства в моногородах Павлодарской области за период 2011 – 2015 годы

Млн. тенге

Моногорода Павлодарской области	Годы				
	2011	2012	2013	2014	2015
Город Аксу	293 176	287 457	256 983	284 199	285 336
Город Экибастуз	191 405	260 398	321 342	342 402	279 468
Итого	484 581	547 855	578 325	626 601	564 804

Примечание – Составлено по источнику [3]

Таблица 5 – Динамика объемов промышленного производства в моногородах Павлодарской области за период 2015–2019 годы

Млн. тенге

Моногорода Павлодарской области	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Город Аксу	285 336	387 419	522 505	535 486	485 305
Город Экибастуз	279 468	348 168	519 761	601 740	622 933
Итого	564 804	735 587	1 042 266	1 137 226	1 108 238

Примечание – Составлено по источнику [4].

В соответствии с Программой развития моногородов на 2012–2020 годы, в моногородах рост промышленного производства планировалось увеличить на 20 %. Фактически объемы промышленного производства в моногородах Аксу и Экибастуз вырос на 128,7 %.

Наравне с ростом объемов промышленных производств, в моногородах Аксу и Экибастуз наблюдался количественный рост субъектов малого бизнеса. Количество субъектов малого бизнеса увеличилось с 1 063 единиц в 2011 году до 2860 единиц в 2019 году, что отображено в таблицах 5 и 6. Как следствие коэффициент роста субъектов малого бизнеса составил 2,7, что не соответствует плановому показателю. В соответствии с планом количество субъектов малого бизнеса должно было возрасти в 4 раза.

Таблица 6 – Количественная динамика субъектов малого бизнеса за период 2011–2015 годы

Кол-во. единиц

Моногорода Павлодарской области	Годы				
	2011	2012	2013	2014	2015
Город Аксу	123	132	144	146	174
Город Экибастуз	940	941	972	1 019	1 170
Итого	1 063	1 073	1 116	1 165	1 344

Примечание – Составлено по источнику [5]

Таблица 7 – Количественная динамика субъектов малого бизнеса за период 2015–2019 годы

Кол-во. единиц

Моногорода Павлодарской области	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Город Аксу	174	262	300	337	368
Город Экибастуз	1 170	1 998	2 168	2 338	2 492
Итого	1 344	2 260	2 468	2 675	2 860

Примечание – Составлено по источнику [10]

В моногородах ежегодно, в соответствии с таблицей 7, наблюдался рост прожиточного минимума, при этом доходы населения значительно превышали его.

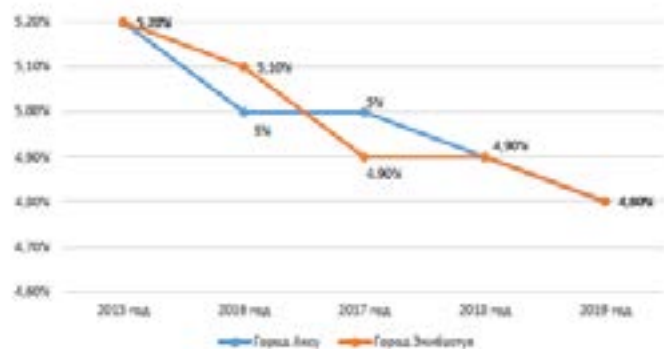
Таблица 7 – Динамика величины прожиточного минимума за период 2015–2019 годы

Кол-во. единиц

Моногорода Павлодарской области	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Город Аксу	17 443	19 560	22 447	25 085	26 093
Город Экибастуз	18 428	20 606	23 021	25 419	26 601

Примечание – Составлено по источнику [7,11]

Уровень безработицы в моногородах Павлодарской области варьировал в пределах от 4,8 % до 5,2 %. По состоянию на 2019 год, уровень безработицы в моногородах, в соответствии с рисунком 7, не превышал 5 %, что соответствует плановому критерию Программы развития моногородов на 2012–2020 годы [9, 10].

Примечание – Составлено автором по источнику [9]

Рисунок 7 – Динамика безработицы в разрезе моногородов Павлодарской области

Выводы

В комплексе, анализ существующих программ и стратегий развития экономики моногородов в Республики Казахстан показывает, что развитию экономики моногородов уделяется значительное внимание со стороны государства. В рамках государственной политики определены целевые индикаторы развития моногородов и предусмотрены соответствующие бюджетные инвестиции. Между тем, существующие программы развития моногородов не позволяют решить комплексные их экономические проблемы.

Для поиска актуальных путей выработки эффективных экономических стратегий развития моногородов, необходимо проанализировать и выявить системные экономические проблемы их развития.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Моногород. [Электронный ресурс]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Моногород>
- 2 Ускова, Т. В., Иогман, Л. Г., Ткачук, С. Н., Нестеров, А. Н., Литвинова, Н. Ю. Моногород : управление развитием. – Вологда : ИСЭРТ РАН, 2012. – 220 с.
- 3 Верещагина, Т. А. О сущности и классификации моногородов /

Т. А. Верещагина, К. А. Трушкина. – Текст: непосредственный, электронный // Проблемы и перспективы экономики и управления: Материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Санкт–Петербург, декабрь 2015 г.). – СПб : Свое издательство, 2015. – С. 172–176. – [Электронный ресурс]. – <https://moluch.ru/conf/econ/archive/171/9258/>

4 Градообразующее предприятие.[Электронный ресурс]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Градообразующее_предприятие

5 Непроизводственная сфера. [Электронный ресурс]. – http://abc.informbureau.com/html/iaidiecaianoaaiass_noada.html

6 Лыскова, Е. А. Основа построения модели развития моногородов / Е. А. Лыскова. – Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. – 2011. – № 1 (24). – С. 95–97. [Электронный ресурс]. – <https://moluch.ru/archive/24/2542/>

7 Каримова, А. Б., Алишева, М. Б., Турсынова, Т. Т. Проблемы моногородов в Республике Казахстан // Вестник Науки и творчества. – 2016. – С. 58–62. [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-monogorodov-v-respublike-kazahstan>

8 Каримова, А. Б., Турсынова, Т. Т. Проблемы моногородов в Республике Казахстан // Вестник Науки и творчества. – 2017. – С. 50 – 55. [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-monogorodov-v-respublike-kazahstan>

9 Программы развития моногородов на 2012-2020 годы. [Электронный ресурс]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200000683>

10 Государственная программа развития регионов на 2020 - 2025 годы. [Электронный ресурс]. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000990>

REFERENCES

- 1 Monogorod. [Monotown] [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Monogorod>
- 2 Uskova, T. V., Iogman, L. G., Tkachuk, S. N., Nesterov, A. N., Litvinova, N. YU. Monogorod : upravlenie razvitiem. [Monotown : development management][Text]. – Vologda : ISERT RAN, 2012. – 220 p.
- 3 Vereshchagina, T. A. O sushchnosti i klassifikacii monogorodov [On the essence and classification of single-industry towns] / T. A. Vereshchagina, K. A. Trushkina. – Tekst: neposredstvennyj, elektronnyj // Problemy i perspektivy ekonomiki i upravleniya : Materialy IV Mezhdunar. nauch. konf. (g. Sankt–Peterburg, dekabr’ 2015 g.). – St–Peterburg : Svoe izdatel’stvo,

2015. – P. 172–176. – [Electronic resource]. – <https://moluch.ru/conf/econ/archive/171/9258/>

4 Gradoobrazuyushchee predpriyatіe. [City forming enterprise][Text] [Electronic resource]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Gradoobrazuyushchee_predpriyatіe

5 Neproizvodstvennaya sfera. [Non-manufacturing sphere][Text] [Electronic resource]. – [/abc.informbureau.com/html/iaidiecaianoaaiass_noad.html](http://abc.informbureau.com/html/iaidiecaianoaaiass_noad.html)

6 **Lyskova, E. A.** Osnova postroeniya modeli razvitiya monogorodov [The basis for building a model for the development of single-industry towns] / E. A. Lyskova. – Tekst: neposredstvennyj, elektronnyj // Molodoj uchenyj. – 2011. – № 1 (24). – P. 95–97. – [Electronic resource]. – [//moluch.ru/archive/24/2542/](https://moluch.ru/archive/24/2542/)

7 **Karimova, A. B., Tursynova T. T.** Problemy monogorodov v Respublike Kazahstan [Problems of single-industry towns in the Republic of Kazakhstan] [Text] // Vestnik Nauki i tvorchestva. – 2017. – P. 50–55. [Electronic resource]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-monogorodov-v-respublike-kazahstan>

8 **Karimova A. B., Alisheva, M. B. Tursinova, T. T.** Problemi monogorodov v Respublike Kazahstan [Problems of single-industry towns in the Republic of Kazakhstan] // Vestnik Nauki i tvorchestva. – 2016. – S. 58_62. [Electronic resource]. – [//cyberleninka.ru/article/n/problemy_monogorodov_v_respublike_kazahstan](https://cyberleninka.ru/article/n/problemy_monogorodov_v_respublike_kazahstan)

9 Programmi razvitiya monogorodov na 2012_2020 godi [Development programs for single-industry towns for 2012–2020]. [Electronic resource]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200000683>

10 Gosudarstvennaya programma razvitiya regionov na 2020–2025 godi [State program for the development of regions for 2020–2025.]. [Electronic resource]. – [//adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000990](https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000990)

Материал поступил в редакцию 21.09.22.

*Ш. Гайсин

Оңтүстік Вестфалия қолданбалы ғылымдар университеті,

Германия қ., Солтүстік Рейн-Вестфалия.

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МОНОҚАЛАЛАР ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУДЫҢ ҚОЛДАНЫСТАҒЫ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ МЕН СТРАТЕГИЯЛАРЫН ТАЛДАУ

Соңғы оқиғалар, мұнай мен металл бағасының құлдырауымен байланысты кез келген экономикалық дағдарыстар сияқты, қазақстандық өнеркәсіп секторының жағдайына айтарлықтай әсер етеді. Сөз мұнай мен газ өндіру, электр энергиясын өндіру және оңдеу өнеркәсібі жөніндегі қала құраушы кәсіпорындар туралы болып отыр. Моноқалалар деп аталатын жекелеген елді мекендерде еңбекке қабілетті халықтың негізгі бөлігі осындай кәсіпорындарға тікелей немесе жанама қызмет көрсетумен айналысады.

Қазақстанда «моноқалалар» мәртебесі бар 27 елді мекен бар, онда шамамен 1,5 млн адам немесе елдің жалпы қала халқының 16 %-ы тұрады. Моноқалалардың негізгі түйінді проблемалары негізгі салалардың бәсекеге қабілеттілігін жоғалту, тұрғын үй және көлік инфрақұрылымы сапасының төмендігі, жалақының төмендігі және жұмыссыздықтың өсуі болып табылады.

Бұл проблемаларды шешу үшін Қазақстан Республикасында арнайы мемлекеттік бағдарламалар іске қосылды, олардың кейбіреулері аяқталды, бірақ бұл елді мекендердің проблемалары әлі де шешілмей келеді.

Моноқалалар өнеркәсіп өнімінің 40 %-ға жуығын өндіреді. Онда мұнай-газ, металлургия, химия және энергетика салаларының ірі кәсіпорындары шоғырланған. Қазақстандағы моноқалалардың даму перспективалары әртүрлі: тұрақты экономикалық осуден бастап терең тоқырауға дейін, олардың кейбіреулері нарыққа бейімделе алды, өз экономикаларын әртараптандырды.

Кілтті сөздер: моноқалалар, бағдарлама, экономика, Әлеуметтік сала, инфрақұрылым, өнеркәсіп.

*Sh. Gaisina

University of Applied Sciences of South Westphalia,
Germany, Nordrhein-Westfalen.

Material received on 21.09.22

ANALYSIS OF EXISTING PROGRAMS AND STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF SINGLE-INDUSTRY TOWNS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Recent events, as well as, in principle, any economic crises associated with falling oil and metal prices, seriously affect the state of Kazakhstan's industrial sector. We are talking about the city-forming enterprises for oil and gas production, electricity production and manufacturing industry. In some localities, called single-industry towns, the main part of the able-bodied population is directly or indirectly engaged in servicing such enterprises.

There are 27 settlements in Kazakhstan with the status of a «single-industry city», where about 1.5 million people or 16 % of the total urban population of the country live. The main key problems of single-industry towns are the loss of competitiveness of the main industries, poor quality of housing and transport infrastructure, low wages and rising unemployment.

To solve these problems, special state programs were launched in the Republic of Kazakhstan, some of which have already been completed, but the problems of these settlements remain unresolved.

Single-industry towns produce about 40 % of industrial products. Large enterprises of the oil and gas, metallurgical, chemical and energy industries are concentrated there. Single-industry towns in Kazakhstan have various development prospects: from sustainable economic growth to deep stagnation, some of them have managed to adapt to the market, have diversified their economy.

Keywords: single-industry town, program, economy, social sphere, infrastructure, industry.

SRSTC 06.39.02

<https://doi.org/10.48081/TFWZ7740>

*G. E. Kerimbek, K. B. Satymbekova

Al-Farabi Kazakh National University, Republic of Kazakhstan, Almaty;
South Kazakhstan University, M. Auezov, Republic of Kazakhstan, Shymkent

METHODOLOGY OF ORGANIZATION AND EVALUATION OF ECONOMIC EFFICIENCY OF CONSULTING AND LEGAL PROJECTS IN THE SYSTEM OF FUNCTIONING OF SMALL BUSINESS

The ability of enterprises to change quickly in a rapidly developing market is one of the main conditions for successful business development. In order to maintain their viability, enterprises are forced to constantly evolve, rebuild, and introduce new technologies, which requires considerable effort, knowledge and skills, which nowadays are the main source of competitive advantage. The complication of economic processes at the present stage of modernization of Russia has caused the need to transfer knowledge, experience and methods of managerial work in a commodity form to an independent sphere of economic relations, which in turn contributed to the formation of national and international markets for consulting services.

The service sector is a rapidly developing sector of the modern economy. The developing market required first the creation and then the expansion of professional services. The most significant changes in the services market are associated with the transformation of demand for consulting services, the need for which is becoming more and more conscious. In the practice of many countries, consulting services are an important factor in the effective functioning and development of business entities in market conditions.

Currently, the demand for services for the development of integrated management systems, the introduction of new financial technologies, business valuation, marketing research has increased. At the same time,

the client is interested in a comprehensive solution to the problems of organizing and doing business, in the effective implementation of projects.

Keywords: costalting, efficiency, finance, project, evaluation, entrepreneurship, business, organization.

Introduction

Consulting and law firms are subjects of the modern market economy and act as one of the factors of its gradual evolutionary development. The basis for the emergence of consulting and law firms is the transition of the economy from the industrial stage of development to the post-industrial one. At the same time, consulting and legal services are assigned a role – creating additional added value, increasing the innovativeness and competitiveness of products and enterprises themselves [1].

Materials and methods

The following methods were used to write the article:

- induction – the movement of thought from the particular to the general, knowing individual facts, you can come to the law underlying them. Its peculiarity is that the information received, as a rule, is probabilistic in nature, and not obviously true;

- deduction is directly opposite, the particular follows from the general. This chain of conclusions, unlike the previous one, is logical, its links lead to an irrefutable conclusion;

- analysis, based on the mental decomposition of an object into parts that make it up;

- synthesis combines the conclusions obtained during the previous research method into a single whole.

Results and discussion

Consulting and legal projects, regardless of their type, in accordance with Figure 1, cover a number of logically related stages:

- the first stage is the establishment of direct or indirect contact with a potential customer of a consulting or legal service;

- the second stage is the development of a commercial offer for the provision of consulting and legal services;

- the third stage is the conclusion of a contract for the provision of consulting and legal services;

- the fourth stage is the implementation of consulting and legal projects;

- the fifth stage – registration of results (tips, recommendations);

- the sixth stage is an assessment of the effectiveness of the consulting and legal services provided;

- the seventh stage is the signing of the act of completed works;
- the eighth stage is to determine the prospects for medium– and long-term cooperation with the customer [2, 3].

Establishing contact with a potential customer of consulting and legal services can be multi-vector in nature. The initiative can come from the client organization itself, as well as from a consulting or law firm.

If the contact has been established successfully, the consulting firm forms a commercial offer that reflects the following aspects:

- name of the consulting (legal) firm;
- subject and object of consulting (legal) services;
- goals and objectives of the consulting (legal) project;
- potential participants of the consulting (legal) project;
- project implementation deadlines;
- project results;
- the price for consulting (legal) services.

The optimal result of the commercial offer is the conclusion of a contract for the provision of consulting (legal) services and preparation for the implementation of a consulting (legal) project [4, 5].

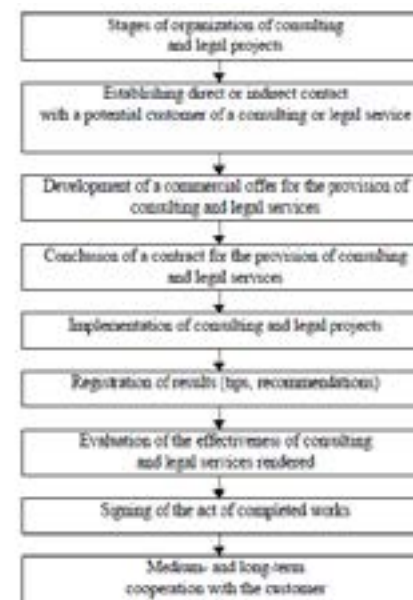

Figure 1 – The main stages of the implementation

of consulting and legal projects

Consulting and legal projects represent complex systems of interrelated actions. They include, in accordance with Figure 2, elements of complex diagnostics and the development of a goal-setting complex. The goal-setting complex is framed as the results of the project.

The most important element of the consulting project is the approbation of the results in the activities of the customer company and the evaluation of their effectiveness.

The effectiveness of consulting activity is understood as an absolute change in the estimated indicator (object of consulting activity) relative to its benchmark.

$$\mathcal{E}_{\text{КД}} = \frac{\Delta\alpha}{\alpha_{\text{эм}}}$$

where, $\mathcal{E}_{\text{КД}}$ – is the effectiveness of consulting activities;
 $\Delta\alpha$ – absolute change in the indicator;
 $\alpha_{\text{эм}}$ – the benchmark of the indicator.

Figure 2 – Components of a consulting project

A benchmark is an indicator that can theoretically be achieved with the optimal use of available resources and production capabilities [6].

After the diagnostic stage, the consultant and the client determine the final specific indicator by which the effect is evaluated. Depending on the specifics of the chosen indicator, on the basis of which the effectiveness of the rendered consulting services will be evaluated, two methods of evaluating the effectiveness of consulting activities can be used:

- the method of «calculating and economic»;
- the method of «expert diagnostics» [7].

The accounting and economic method is applicable in cases when the result of the consultant’s work leads to a change in the performance indicators of the consulting services client company, which can be quantified.

Based on the fact that management consulting is carried out to overcome undesirable trends, as an integral indicator for evaluating the effectiveness of consulting, it is proposed to take a relative, additional reduction in the cost of production.

$$\left\{ \begin{array}{l} \mathcal{E}_{\text{КД}} = \frac{C_{\text{объектаКД}} - C_{\text{результ.}}}{C_{\text{эталон}}} \\ C_{\text{эталон}} \leq C_{\text{результ.}} < C_{\text{объектаКД}} \\ C_{\text{результ.}} \rightarrow C_{\text{эталон}} \rightarrow \min \end{array} \right.$$

where $\mathcal{E}_{\text{КД}}$ – is the effectiveness of consulting activities;
 $C_{\text{объектаКД}}$ – the current cost price at the enterprise before using the services of consultants;
 $C_{\text{результ.}}$ – the cost achieved as a result of using the services of consultants;
 $C_{\text{эталон}}$ – optimal cost price, providing a high level of profitability [8].

Along with the performance indicator of consulting activities, the consultant’s performance indicator plays an equally important role. With the help of this indicator, it is possible to evaluate the theoretical contribution of the consultant to solving the problem of the organization. The calculation of this indicator is presented in accordance with the equation: [9].

$$\mathcal{E}_{\text{конс.}} = \frac{\Delta\alpha'}{\alpha_{\text{эм}}}$$

where $\mathcal{E}_{\text{конс.}}$ – is the consultant 's work efficiency;
 $\Delta\alpha'$ – the change in the indicator predicted by the consultant;
 $\alpha_{\text{эм}}$ – the benchmark of the indicator.

Within the framework of an economic entity, the calculation of this indicator, similar to the previous indicator, is based on the principle of fixation:

$$\left\{ \begin{array}{l} \mathcal{E}_{\text{конс.}} = \frac{C_{\text{объектаКД}} - C_{\text{прогноз}}}{C_{\text{эталон}}} \\ C_{\text{эталон}} \leq C_{\text{прогноз}} < C_{\text{объектаКД}} \\ C_{\text{прогноз}} \rightarrow C_{\text{эталон}} \rightarrow \min \end{array} \right.$$

where $\mathcal{E}_{\text{конс.}}$ – is the consultant 's work efficiency;
 $C_{\text{объектаКД}}$ – the current cost price at the enterprise before using the services of consultants;
 $C_{\text{прогноз}}$ – cost, theoretically predicted by the consultant;
 $C_{\text{эталон}}$ – optimal cost price, providing a high level of profitability [10].

Conclusions

The values obtained in practice will be objective in nature under the following conditions:

- compliance with the competence of the managers of the client organization to work as experts on the implementation of the recommendations of consultants;
- comprehensive implementation of the recommendations of the consulting organization;
- compliance with the time interval for the implementation of recommendations;
- the right choice of criteria for evaluating the results of consulting activities.

In the field of strategies and information technologies, consulting services focus on data analytics that allow predicting the life cycle of companies, their innovative development and competitiveness.

REFERENCES

- 1 Consulting. Consulting activities and services. [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Consulting>
- 2 Expert consulting. [Electronic resource]. – <http://www.fs-audit.ru/postroenie-struktury-biznesa/ekspertnyy-konsalting/>
- 3 Process consulting, process counseling and psychologization. [Electronic resource]. – https://inlib.biz/stat-uspeshnyim_724/protsessnyiy-konsalting-protsessnoe-40702.html
- 4 Training consulting. [Electronic resource]. – http://krasnova.su/ed_consulting
- 5 Management consulting. [Electronic resource]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Management_consulting
- 6 Marketing consulting. [Electronic resource]. – <https://posteffect.ru/poleznye-stati/marketingovyy-konsalting/>
- 7 Grazionova L.I. Fundamentals of HR consulting. [Electronic resource]. – http://www.e-biblio.ru/book/bib/06_management/osn_HR_kons/hb_ochnaya.pdf
- 8 IT consulting. [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/ИТ-консалтинг>
- 9 Environmental consulting. [Electronic resource]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Ecological_consulting
- 10 Corporate consulting. [Electronic resource]. – https://spravochnik.ru/menedzhment/konsaltingovye_uslugi/korporativnyy_konsalting/

Material received on 21.09.22

*Г. Е. Керімбек¹, К. Б. Сатымбекова²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

²М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

**ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІКТИҢ ЖҰМЫС ІСТЕУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ
 КОНСАЛТИНГТІК ЖӘНЕ ЗАҢ ЖОБАЛАРЫНЫҢ
 ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ
 БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕСІ**

Кәсіпорындардың тез дамып келе жатқан нарық жағдайында тез өзгеру қабілеті бизнесті сәтті дамытудың негізгі шарттарының бірі болып табылады. Өзінің өміршеңдігін сақтау үшін кәсіпорындар үнемі дамып, қайта құрылып, жаңа технологияларды енгізуге мәжбүр, бұл біздің заманымызда бәсекелестік артықшылықтың негізгі көзі болып табылатын үлкен күш-жігерді, білім мен дағдыларды қажет етеді. Ресейдің модернизациясының қазіргі кезеңіндегі экономикалық процестердің күрделенуі басқарушылық еңбектің білімін, тәжірибесі мен әдістерін экономикалық қатынастардың тәуелсіз саласына беру қажеттілігін тудырды, бұл өз кезегінде консалтингтік қызметтердің ұлттық және халықаралық нарықтарының қалыптасуына ықпал етті.

Қызмет көрсету саласы Қазіргі экономиканың қарқынды дамып келе жатқан секторы болып табылады. Дамушы нарық алдымен кәсіби қызметтерді құруды, содан кейін кеңейтуді талап етті. Қызметтер нарығындағы ең маңызды өзгерістер консалтингтік қызметтерге сұраныстың өзгеруімен байланысты, олардың қажеттілігі барған сайын саналы болып келеді. Көптеген елдердің тәжірибесінде консалтингтік қызметтер нарықтық қатынастар жағдайында шаруашылық жүргізуші субъектілердің тиімді жұмыс істеуі мен дамуының маңызды факторы болып табылады.

Қазіргі уақытта басқарудың интеграцияланған жүйелерін әзірлеу, жаңа қаржылық технологияларды енгізу, бизнесті бағалау, маркетингтік зерттеулер бойынша қызметтерге сұраныс артты. Бұл ретте клиент бизнесті ұйымдастыру және жүргізу мәселелерін кешенді шешуге, жобаларды тиімді іске асыруға мүдделі.

Кілтті сөздер: костальтинг, тиімділік, қаржы, жоба, бағалау, кәсіпкерлік, бизнес, шектеу

*Ф. Е. Керімбек¹, К. Б. Сатымбекова²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Республика Казахстан, г. Алматы;

²Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Республика Казахстан, г. Шымкент

Материал поступил в редакцию 21.09.22.

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ КОНСАЛТИНГОВЫХ И ЮРИДИЧЕСКИХ ПРОЕКТОВ В СИСТЕМА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Способность предприятий быстро меняться в обстановке стремительно развивающегося рынка – одно из главных условий успешного развития бизнеса. Для сохранения своей жизнеспособности предприятия вынуждены постоянно эволюционировать, перестраиваться, внедрять новые технологии, что требует немалых усилий, знаний и умений, которые в наше время являются основным источником конкурентного преимущества. Усложнение экономических процессов на современном этапе модернизации России вызвало необходимость передачи в товарной форме знаний, опыта и методов управленческого труда в самостоятельную сферу экономических отношений, что в свою очередь способствовало образованию национальных и международных рынков консалтинговых услуг.

Сфера услуг является быстро развивающимся сектором современной экономики. Развивающийся рынок потребовал сначала создания, а потом и расширения сферы профессиональных услуг. Наиболее существенные изменения на рынке услуг связаны с трансформацией спроса на консалтинговые услуги, потребность в которых становится все более осознаваемой. В практике многих стран консалтинговые услуги представляют собой важный фактор эффективного функционирования и развития субъектов хозяйствования в условиях рыночных отношений.

В настоящее время увеличился спрос на услуги по разработке интегрированных систем управления, внедрению новых финансовых технологий, оценке бизнеса, маркетинговые исследования. При этом

клиент заинтересован в комплексном решении проблем организации и ведения бизнеса, в эффективной реализации проектов.

Ключевые слова: косталтинг, эффективность, финансы, проект, оценка, предпринимательство, бизнес, организация.

МРНТИ 06.39.02

<https://doi.org/10.48081/JGWN5560>

*А. Ж. Кусманова

Высший колледж ИнЕУ, Республика Казахстан, г. Павлодар

СУЩНОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ КЛАСТЕРА

Темы модернизации и формирования инновационной экономики не теряют своей актуальности на протяжении долгого времени. Но говорить о достижении значительных успехов на этом пути еще довольно рано. Поиск факторов, определяющих инновационное лидерство, привел к осознанию важности развития экономики на региональном уровне. Одним из важнейших подходов стала кластерная концепция. Актуализированный в 1990-е годы, данный подход распространился в большинстве стран. В концепции долгосрочного социально-экономического развития и стратегии инновационного развития многих стран, разработанных на период до 2020 г., предусматривается, что кластерная политика будет стимулировать рост конкурентоспособности бизнеса за счет эффективного взаимодействия участников кластера; расширения доступа к инновациям, технологиям, ноу-хау, специализированным услугам и высококвалифицированным кадрам; снижения транзакционных издержек; реализации совместных кооперационных проектов. В основе создания кластера «с нуля» лежит, прежде всего, возможность привлечения людей и организаций, которые специализируются на каком-либо важном для региона или страны виде деятельности.

Сегодня кластерные инициативы могут составить основу развития промышленного ядра многих государств, наиболее полно реализовать конкурентные преимущества индустриальных регионов.

Ключевые слова: кластер; кластерные инициативы; инновационная экономика; государственная поддержка; эффективность; стратегия развития.

Введение

В системе современной производственно-хозяйственной деятельности предприятий, фирм и компаний, одним из эволюционных элементов выступают кластеры.

Термин кластер в научном обиходе рассматривается как системный элемент, объединяющий ряд взаимосвязанных элементов, которые образуют механизм, направленный для достижения какой либо-экономической цели. С другой стороны, современные кластеры могут выступать отдельными элементами в более сложных системах, в процессе развития отраслей экономики и межотраслевых комплексов.

В экономической науке, под кластером понимается совокупность взаимосвязанных производственно-хозяйствующих субъектов, сосредоточенных в рамках какой-либо четко ограниченной территории, в процессе функционирования которых достигается высокий уровень самодостаточности.

Уровень самодостаточности означает, что кластер обладает высоким уровнем независимости, автономии и наделен как следствие высоким уровнем инновационности и конкурентоспособности [1].

Материалы и методы

Для написания статьи использовались следующие методы:

индукция – движение мысли от частного к общему, зная отдельные факты можно прийти к закону, лежащему в их основе. Ее особенность – то, что полученные сведения, как правило, носят вероятностный характер, а не заведомо истинный;

дедукция прямо противоположна, частное вытекает из общего. Эта цепочка умозаключений, в отличие от предыдущей, логична, ее звенья приводят к неопровержимому выводу;

анализ, в основе – мысленное разложение предмета на части, которые его составляют;

синтез объединяет умозаключения, полученные в ходе предыдущего метода исследования, в единое целое.

Результаты и обсуждение

Основными элементами современного кластера выступают:

- совокупность предприятий, фирм, компаний, являющихся базовым элементом источника материальных благ (добывающие предприятия, предприятия поставщики материальных ресурсов, сырья);

- предприятия обрабатывающей промышленности – на данных предприятиях имеют место первичные уровни экономического передела

(начальный процесс обработки исходного сырья. Как следствие данные предприятия выступают поставщиками материальных ресурсов, комплектующих;

- высокотехнологичные предприятия обрабатывающей промышленности.

На данных предприятиях имеют место более высокие переделы производственного процесса. Как следствие, данные предприятия реализуют продукцию конечному потребителю;

-предприятия, предоставляющие специализированные услуги, другим предприятиям, входящим в кластер. Специализированные услуги могут включать консалтинг, инжиниринг, аудит, рекрутмент, IT-обслуживание, прочие актуальные услуги;

- научно-исследовательские организации;

- проектные организации;

- университеты и прочие организации.

Все предприятия и организации входящие в кластер тесно дополняют друг друга на принципах кооперации и формируют единую «цепочку» создания ценностей для конечного потребителя [2].

Примерная теоретическая модель кластера представлена на рисунке 1.

Рисунок 1 – Теоретическая модель кластера в экономической науке

На практике, в процессе функционирования кластеров, последние следует отличать от таких организационных элементов рынка, как: холдинги, тресты, синдикаты.

Предприятия входящие в кластер в базовой экономической теории являются экономически независимыми юридическими лицами. Тем не менее

при акционировании кластерных предприятий, последние при определенных условиях все-таки могут потерять экономическую самостоятельность и войти в состав холдинга, треста, синдиката. В конечном итоге кластер может приобрести статус организационно-правовой формы собственности, выраженной товариществом или акционерным обществом (корпорацией). [3,4]

Основные организационно-экономические атрибуты кластеров представлены на рисунке 2.

С научной точки зрения, кластер может использоваться как в целях анализа, так и в целях практической деятельности. С первой точки зрения анализ кластеров осуществляется с точки зрения выявления их присутствия на территории и их производственно-хозяйственной деятельности. При этом кластеры могут функционировать без особых тенденций позиционирования себя как кластерных систем и их какого-либо брендинга и рекламирования.

С позиции практической деятельности кластеры являются объектами прямого создания, проектирования и стратегического планирования, прогнозирования для конкретных целей экономической политики как государства, так и частных субъектов рыночной экономики.

Рисунок 2 – Основные организационно-экономические атрибуты кластеров

При условиях практической деятельности, появляется такой научно-экономический термин, как кластерные инициативы [5].

Кластерная инициатива – совокупность профессиональных действий экономистов-менеджеров по созданию конкретного кластера. Кластерные инициативы выступают элементами стратегических планов развития страны и отдельных территорий (регионов).

Кластерные инициативы всегда находятся в управляемом состоянии, что свидетельствует о наличии следующих составляющих:

- измеримые цели и задачи функционирования кластера;
- бизнес-план развития кластера;
- стратегический план развития кластера;
- организационно-управленческая структура кластера;
- производственно-технологическая модель функционирования кластера;
- методика контроллинга и оценки деятельности кластера;
- прочие индикативные элементы управления кластером [8].

Основные интересы по формированию кластерных инициатив исходят от следующих участников рынка и бизнес-предпринимательства:

- предприниматели и бизнесмены, функционирующие в рамках какой-либо территории;
- научно-исследовательские организации;
- государственные организации (управления, координирующие развитие какой-либо отрасли в стране, регионе).

При возникновении на практике кластеров, имеют место соответствующие причина-следственные связи:

- достижение экономического эффекта предприятиями, входящими в состав кластера, за счет распределения затрат (издержек, ресурсов) между несколькими производственными процессами;
- географическая близость предприятий, в том числе источников ресурсов, что в конечном итоге минимизирует логистические издержки по распределению материалов, готовой продукции и услуг;
- аккумуляция знаний, ценностей, ноу-хау, в том числе не явных знаний и ценностей, которые в обособленном формате не могут быть достигнуты, если предприятия, фирмы, компании работают отдельно и независимо [6, 7].

Практика подтверждает, что в кластерных инициативах аккумулируется значительный интеллектуальный потенциал и как следствие именно они имеют высокий потенциал реализации инновационных проектов и производства инновационной продукции.

Известный в мировой практике экономист Майкл Портер, научно доказал необходимость географической близости предприятий в кластерных инициативах. По его мнению, кластеры в значительной степени позволяют повысить конкурентоспособность предприятий участников-кластера. Как результат возникают территориальные сообщества компаний, которые на принципах синергии повышают свои конкурентные преимущества, которые препятствуют их уходу с рынка в среднесрочной и стратегической перспективе. Кластеры также позволяют вытеснить с рынка предприятия, компании-конкуренты [9, 10].

Выводы

К основным выгодам от функционирования туристского кластера следует отнести:

- мультипликативный эффект от совместной деятельности всех видов туристских предприятий;
- минимизация рисков туристских предприятий с учетом их интенсивного экономического взаимодействия;
- достижение экономического эффекта от масштабов экономической деятельности;
- внедрение инноваций в системе деятельности туристских предприятий;
- имидживый рост туристской отрасли и регионов, где развивается туризм;
- поэтапное содействие туристской отрасли экономике территорий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Кластер. [Электронный ресурс]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Кластер>
- 2 Кластер в экономике. [Электронный ресурс]. – [https://ru.wikipedia.org/wiki/Кластер_\(экономика\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Кластер_(экономика))
- 3 **Macdonald, S.** «Formal Collaboration and Informal Information Flow.» International Journal of Technology Management. – 1992. – 7(1/2/3). – P 49–60.
- 4 Теория кластеров М. Портера. От Маршалла к Портеру. [Электронный ресурс]. – https://studme.org/267234/ekonomika/teoriya_klasterov_portera
- 5 Кластеры как экономическая категория. [Электронный ресурс]. – https://studwood.ru/1302045/ekonomika/klastery_ekonomicheskaya_kategoriya
- 6 **Шумпеттер, Й.** Теория экономического развития : анализ прибылей, капитала, процента и цикла деловой активности. Научный тракт. – 1912 г.
- 7 **Тюкавкин, Н. М.** Методы оценки эффективности функционирования кластеров в промышленности. Журнал «Основы экономики, управления и права». Экономика и бизнес. [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/metody-otsenki-effektivnosti-funktsionirovaniya-klasterov-v-promyshlennosti>

[ru/article/n/metody-otsenki-effektivnosti-funktsionirovaniya-klasterov-v-promyshlennosti](https://studme.org/1872110826329/menedzhment/klassifikatsiya_klasterov-v-promyshlennosti)

8 Классификация кластеров. [Электронный ресурс]. – https://studme.org/1872110826329/menedzhment/klassifikatsiya_klasterov

9 Индустрия туризма и ее структура. [Электронный ресурс]. – https://studref.com/648409/turizm/industriya_turizma_struktura

10 География туризма : учебник / В. И. Кружалин, Н. С. Мироненко, Н. В. Зигерн-Корн, Н. В. Шабалина. – М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. – 336 с.

REFERENCES

- 1 Klaster. [Cluster] [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Klaster>
- 2 Klaster v ekonomike. [Cluster in Economics] [Electronic resource]. – [https://ru.wikipedia.org/wiki/Klaster_\(ekonomika\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Klaster_(ekonomika))
- 3 **Macdonald, S.** «Formal Collaboration and Informal Information Flow.» // International Journal of Technology Management. – 1992. – 7(1/2/3): P 49–60.
- 4 Teoriya klasterov M. Portera. Ot Marshalla k Porteru. [Cluster theory by M. Porter. From Marshall to Porter.] [Electronic resource]. – https://studme.org/267234/ekonomika/teoriya_klasterov_portera
- 5 Klastery kak ekonomicheskaya kategoriya. [Clusters as an economic category] [Electronic resource]. – https://studwood.ru/1302045/ekonomika/klastery_ekonomicheskaya_kategoriya
- 6 **Shumpetter, J.** Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: analiz pribylej, kapitala, procenta i cikla delovoj aktivnosti. [Economic Development Theory : Analysis of Profits, Capital, Interest, and the Business Cycle]: Nauchnyj trakt, 1912 .
- 7 **Tyukavkin, N. M.** Metody ocenki effektivnosti funkcionirovaniya klasterov v promyshlennosti. [Methods for assessing the effectiveness of the functioning of clusters in industry] Zhurnal «Osnovy ekonomiki, upravleniya i prava». Ekonomika i biznes. [Electronic resource]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/metody-otsenki-effektivnosti-funktsionirovaniya-klasterov-v-promyshlennosti>
- 8 Klassifikaciya klasterov. [Classification of clusters] [Electronic resource]. – https://studme.org/1872110826329/menedzhment/klassifikatsiya_klasterov
- 9 Industriya turizma i ee struktura. [Tourism industry and its structure] [Electronic resource]. – https://studref.com/648409/turizm/industriya_turizma_struktura
- 10 Geografiya turizma: uchebnik [Geography of tourism] / V. I. Kruzhalin, N. S. Mironenko, N. V. Zigern-Korn, N. V. SHabalina. – M : Federal'noe agentstvo po turizmu, 2014. – 336 s.

Материал поступил в редакцию 21.09.22.

*А. Ж. Құсманова

ИНЕУ жоғары колледжі, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

КЛАСТЕРДІҢ МӘНІ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

Инновациялық экономиканы жаңғырту және қалыптастыру тақырыптары ұзақ уақыт бойы өзектілігін жоғалтпайды. Бірақ бұл жолда айтарлықтай жетістіктерге жету туралы айтуға әлі ерте. Инновациялық қоймасылықты анықтайтын факторларды іздеу аймақтық деңгейде экономиканы дамытудың маңыздылығын түсінуге әкелді. Маңызды тәсілдердің бірі кластерлік тұжырымдама болды. 1990 жылдары өзектендірілген бұл тәсіл көптеген елдерде таралды. 2020 жылға дейінгі кезеңге әзірленген ұзақ мерзімді әлеуметтік-экономикалық даму тұжырымдамасында және көптеген елдердің инновациялық даму стратегиясында кластерлік саясат кластер қатысушыларының тиімді өзара іс-қимылы есебінен бизнестің бәсекеге қабілеттілігінің өсуін ынталандыратын болады; инновацияларға, технологияларға, ноу-хауға, мамандандырылған қызметтер мен жоғары білікті кадрларға қолжетімділікті кеңейту; Трансакциялық шығындарды төмендету; кластерлік саясатты іске асыру; бірлескен кооперациялық жобалар. «Нөлден бастап» кластерін құрудың негізі, ең алдымен, аймақ немесе ел үшін маңызды қызмет түріне мамандандырылған адамдар мен ұйымдарды тарту мүмкіндігі болып табылады.

Бүгінгі таңда кластерлік бастамалар көптеген мемлекеттердің өнеркәсіптік өзегін дамытудың негізін құрай алады, индустриялық аймақтардың бәсекелестік артықшылықтарын неғұрлым толық іске асыра алады.

Кілтті сөздер: кластер, кластерлік бастамалар, инновациялық экономика, мемлекеттік қолдау, тиімділік, Даму стратегиясы.

*A. Zh. Kusmanova

Higher College INEU, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Material received on 21.09.22.

THE ESSENCE AND ECONOMIC CONTENT OF THE CLUSTER

The topics of modernization and the formation of an innovative economy have not lost their relevance for a long time. But it is still quite early to talk about achieving significant success on this path. The search for factors determining innovative leadership has led to an awareness of the importance of economic development at the regional level. The cluster concept has become one of the most important approaches. Updated in the 1990s, this approach has spread in most countries. The concept of long-term socio-economic development and the strategy of innovative development of many countries, developed for the period up to 2020, provides that cluster policy will stimulate the growth of business competitiveness through effective interaction of cluster participants; expanding access to innovations, technologies, know-how, specialized services and highly qualified personnel; reducing transaction costs; implementing joint cooperative projects. The basis of creating a cluster «from scratch» is, first of all, the possibility of attracting people and organizations that specialize in any type of activity important for the region or country.

Today, cluster initiatives can form the basis for the development of the industrial core of many states, and most fully realize the competitive advantages of industrial regions.

Keywords: cluster; cluster initiatives; innovative economy; state support; efficiency; development strategy.

<https://doi.org/10.48081/EONR2410>

*Линьши Сюй¹., В. П. Шеломенцева²

¹Харбин сауда университеті, ҚХР, Харбин қ.

²Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,

ЖАҢА ЖІБЕК ЖОЛЫ – ЕЛДЕРДІ ТОПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ЖОБАСЫ

Бұл мақалада Ұлы Жібек жолын (ҰЖЖ) қазіргі жағдайда дамыту мәселелері қарастырылған. ҰЖЖ Шығыс пен Батысты байланыстырады, осы бірегей жобамен қамтылған елдердің даму катализаторы ролін атқарады. Мақалада әртүрлі елдер өңірлерінің экспорттық-көліктік әлеуетін дамыту қарастырылады.

Ұлы Жібек жолындағы Қазақстан Республикасының тарихи тамыры мен елдің жаңа Жібек жолына қатысу бағыттары айқындалды. Бұл жобаны іске асыру мәдениет, логистика, жаңа өндірістерді құру және дамыту, сауда, ғылым және білім сияқты түрлі салалардағы тату көршілік қатынастарды нығайтуға және дамытуға серпін береді.

Мақалада Ұлы Жібек жолын қайта жандандыруда, оның аумағы өтетін елдер үшін оң әсері, мыналарға байланысты екендігі туралы қорытынды жасалды:

- қандай да бір елдің жобаға қатысуын қарастыру;
- ҰЖЖ-на өзінің қатысу бағыттарының барлық кешені бойынша елдің қатысуы;
- әрбір ел жобаға елдің келісілген, көпжоспарлы қатысуынан мультипликативтік нәтиже ала алады.

Осы мақала авторларының ғылыми ынтымақтастығын белгілі бір дәрежедегі осы жоба аясында да қарастыруға болады, өйткені көптеген мәселелер ғылыми конференциялар мен жұмыс жиналыстарында талқыланды.

Кілтті сөздер: Ұлы Жібек жолы, Жаңа Жібек жолы, Қытай, Қазақстан, экспорттық-көліктік әлеует, өңір, экономикалық ынтымақтастық

Кіріспе

Шығыс пен Батыс арасындағы көлік және сауда байланыстары өте ертеде пайда болды. Марко Поло, Афанасий Никитиннің саяхаттары, «Ұлы Жібек жолы» керуендері Еуропа тұрғындарын Қытайдың тауарлары мен мәдениетімен таныстырды. «Ұлы Жібек жолы» (Seiden strassen) ұғымын алғаш рет ХІХ ғасырдың аяғында неміс ғалымы Фердинанд фон Рихтхофен енгізген. Ұлы Жібек жолының қызмет ете бастауы біздің дәуірімізге дейінгі ІІ ғасырдың екінші жартысына жатады [1]. Қытай мен Еуразия материгінің басқа аймақтары арасында құрлық жолдар жүйесі қалыптасты, оларда қалалар құрылды. Ұлы теңіз географиялық ашылулардан кейін ХҮІ ғасырдың басында құрлықтағы сауда жолдары ыдырай бастады.

Өткен ғасырдың 80-90 жылдарында ЮНЕСКО «Жібек жолы – диалог жолы» халықаралық бағдарламасын қабылдады, оның мақсаты Орталық Азия халықтарының өркениет тарихын, сондай-ақ кеңінен және толық зерттеу болды. Шығыс пен Батыс арасында тығыз мәдени және экономикалық байланыс орнату ретінде. Осы жылдары және одан кейін де халықаралық ғылыми конференциялар мен семинарлар өткізіліп, Ұлы Жібек жолы бойында ғылыми экспедициялар жүргізіліп, кітаптар мен мақалалар жарық көрді. Үндістанда, Қытайда, Өзбекстанда, Шри-Ланкада, Жапонияда Ұлы Жібек жолы мәселелері бойынша институттар құрылды [2].

2000 жылдардың басынан бастап Азия мен Еуропа арасындағы көлік ағындарын дамыту проблемалары, оның ішінде Ұлы Жібек жолының қайта жандануы белсенді түрде талқылануда. ХХ ғасырдың 90-жылдары осы жобада Қытай, Қырғызстан, Қазақстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Түркіменстан, Иран, Түркия және Грузияны біріктіретін «Еуропа – Кавказ – Азия көлік дәлізі» (ТРАСЕКА) мемлекетаралық бағдарламасы қабылданды.

Жобаны жүзеге асыру Еуропа мен Азияның барлық елдеріне тиімді. Еуразиялық көлік жүйесі іс жүзінде Ұлы Жібек жолының бағытын көшіреді және мыналарды қамтиды:

- «солтүстік» бағыты Өзбекстаннан басталып, Қазақстан, Ресей, Беларусь Республикасы арқылы және одан әрі Еуропалық Одақ елдеріне өтеді;
- «орталық» бағыт Орталық Қытайдан басталады, ұзындығы шамамен 5,1 мың км;
- «оңтүстік» бағыты Қырғызстаннан басталып, Өзбекстан, Түркіменстан, Иран арқылы өтіп, Түркияда аяқталады [3].

Ұлы Жібек жолының қайта жаңғыруының өзектілігі барлық елдер үшін ерекше маңызға ие, өйткені бұл жоба олар үшін экономикалық тұрғыдан тиімді және мәдени байланыстар мен туризмді дамыту арқылы елдердің

жақындасуына ықпал етеді. Әрбір ел Ұлы Жібек жолының қайта жандануына байланысты дамудың ықтимал бағыттарын анықтауы керек.

Материалдар мен тәсілдер

Негізгі зерттеу әдістері сараптамалық бағалау әдістері, графикалық әдіс, эконометриялық модельдеу, индекстік әдіс, статистикалық талдау әдісі, салыстыру және мәселені зерттеудің тарихи тәсілі болды. Сараптамалық бағалаулар әртүрлі елдердің осы бірегей, барлық елдер үшін өзара тиімді жобаны жаңғыртуға қатысу мүмкіндіктері, тілектері мен ниеттері туралы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Графикалық әдіс, панельдік деректер әдісі және аймақтарға бөлу әдісі елдердің даму көрсеткіштерін визуалды түрде бағалауға және өзгеру динамикасын байқауға мүмкіндік береді. Эконометриялық модельдеу елдердің дамуын тиімді болжауға, Ұлы Жібек жолының елдік жобаларының жүзеге асырылуын бақылауға көмектеседі. Бұл әдістер жобаларға инвестицияның перспективалық көлемін анықтауда қолданылады.

Ұлы Жібек жолының қайта жаңғыру проблемаларын зерделеу кезінде тарихи көзқарасты қолдану, қазіргі заманның осы ауқымды жобасына қатысушы барлық елдердің мәдениетін, дәстүрлері мен мүдделерін ескеру маңызды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Жаңа Жібек жолы – Ұлы Жібек жолы жүйесін жаңғыртуға арналған халықаралық байланыстар мен сауда ағындарын нығайтуға бағытталған экономикалық, стратегиялық және мәдени жоба. «Жаңа Жібек жолы» немесе «Бір белдеу, бір жол» жобасы екі бөліктен тұрады: Жібек жолының құрлықтағы экономикалық белдеуін салу және теңіз Жібек жолын төсеу [4].

2013 жылдың 7 қыркүйегінде ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин Қазақстанға сапары барысында Жібек жолы экономикалық аймағы идеясын – Еуразиядағы ынтымақтастықтың жаңа моделін құру және Батыс Қытайдан жаңа экономикалық дәлізді қалыптастыру идеясын айтты. Еуропаға саяси байланыстар орнату, біртұтас жол желісін құру, валюта ағындары және халықтық байланыстар арқылы сауда қатынастарын орнату [5]. ҚХР Президентінің айтуынша, бүгінгі Жібек жолының сабақтары «ынтымақ пен өзара сенім, теңдік пен өзара тиімділік, инклюзивтілік және бір-бірінен идеяларды алу, сондай-ақ мүдде үшін ынтымақтастық рухын ұстану қажеттілігі болып табылады. [5]. Қытай Халық Республикасының аймақтық үстемдікке ұмтылмайтыны, ықпал ету аясын орнатуға ұмтылмайтыны, басқа мемлекеттердің ішкі саясатына араласпайтыны анықталды [6].

Баяндама барысында төрт негізгі концепцияға тоқталды:

- Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы ынтымақтастықты арттыруға кепілдік беретін саяси үйлестіруді жетілдіру;

- Шығыс, Батыс және Оңтүстік Азияны байланыстыратын бірыңғай жол желісін салу, Тынық мұхитынан Балтық теңізіне дейінгі көлік магистралін одан әрі салу;

- «сауда кедергілерін жою, сауда және инвестиция шығындарын азайту, аймақтағы экономикалық операциялардың жылдамдығы мен сапасын арттыру» арқылы сауда қатынастарын арттыру [7];

- нарықтың кеңеюіне және ұлттық валюталармен есеп айырысуға байланысты валюталық түсімдердің ұлғаюы.

Қазақстанда Ұлы Жібек жолы Қытай шекарасынан бастау алған. Оның көпестері жібек, қару-жарак, дәрі-дәрмек, күріш біздің дала арқылы Батысқа тасымалдады. Ұлы Жібек жолының Қазақстан аумағы арқылы өтетін негізгі жолы еліміздің оңтүстігі арқылы өтті, шекарадан сауда керуендері Сайрам, Ясы, Отырар, Тараз қалалары арқылы өтіп, одан әрі Орталық Азия, Парсы, Кавказ және Еуропа елдеріне өтті. Бұл аймақтағы Жібек жолының бағыты Жетісу мен Оңтүстік Қазақстан арқылы өтті. Бұл сайттың алғашқы жаңғыруы VI ғасырдың екінші жартысында байқалады. Жетісу мен Оңтүстік Қазақстан арқылы өтетін Жібек жолы XIV ғасырға дейін, яғни ішкі соғыстар қалаларды қиратқанға дейін жұмыс істеді. Соңғы жаңғыру XIII ғасырдың ортасында, оның бойымен Моңғол империясының астанасы Қарақорымға сауда және дипломатиялық елшіліктер көшкен кезде болды [8].

ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин Назарбаев Университетінде оқыған лекциясында Қазақстанның GSR-де ерекше орын алатынын атап өтті, бұл бірқатар факторларға байланысты:

- елдеріміз арасындағы қарым-қатынастардың достық сипаты;
- Қазақстанда инвесторлар үшін тартымды жағдайлар жасалды;
- Қазақстан жаңа идеяларға, білімдерге және инновацияларға ашық;
- Қазақстанның Еуразия континентінің орталығында қолайлы орналасуы.

GSR – Қазақстанға аймақтағы маңызды артықшылықтар беретін интеграциялық жоба. Теңізге шығудың жоқтығы тауарлардың экспорты мен импортындағы көлік-логистикалық мүмкіндіктерді айтарлықтай төмендетеді. Сондықтан Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Қазақстанның Еуразиядағы транзиттік тартымдылығын арттырады. 2016 жылы Қытай мен Қазақстан үкіметтері «Нұрлы жол» жаңа экономикалық саясаты мен Жібек жолы экономикалық белдеуінің (ЖЖЭБ) құрылысын байланыстыру бойынша ынтымақтастық туралы келісімге қол қойды.

Осы ірі инфрақұрылымдық жобалардың синергиясы екі ел үшін де тиімді және Қазақстан экономикасының орта және ұзақ мерзімді перспективада дамуы үшін жаңа мүмкіндіктер туғызады, әртүрлі салалар нарықтарға мұқтаж, ал Қытай ең тартымды нарық болып табылады. Бұл

еліміздің алдына жаңа міндеттер – Жаңа Қазақстан құрылысын қойып отырған қазіргі жағдайда ерекше маңызға ие. Осы жобаның арқасында Қазақстан Тынық мұхитына шығу мүмкіндігіне ие болды [9].

«Қорғас-Шығыс қақпасы» еркін экономикалық аймағында еліміздегі ең ірі көлік торабы салынды, тау-кен металлургия кешені, машина жасау, агроөнеркәсіптік кешен, энергетика және жаңартылатын энергия көздері, инфрақұрылым, мұнай өндіру салаларында 51 ірі жоба жүзеге асырылуда. өңдеу, химия және жеңіл өнеркәсіп, құрылыс материалдарын өндіру.

Қазақстанда өндірілген ауыл шаруашылығы өнімдері өз нарығына жоғары сапалы экологиялық таза өнім жеткізуге мүдделі Қытайда сұранысқа ие [10].

Экономикалық тұрғыда Қытай Қазақстанның негізгі серіктестерінің бірі болып табылады, біздің елге тартылған шетелдік инвестиция көлемі бойынша Нидерланды, АҚШ және Ұлыбританиядан кейін 4-ші орында. Автомобиль және темір жолдардың, заманауи инфрақұрылымы бар республикаішілік жолдардың, логистикалық орталықтардың салынуы жаңа жұмыс орындарының ашылуына және жергілікті жердегі жұмыспен қамту мәселесінің шешілуіне ықпал етеді, кәсіпкерліктің дамуын ынталандырады.

Мәдени өлшем – бұл Жібек жолын жаңғырту жобасының құрамдас бөлігі, ол халықтарға бір-бірінің салт-дәстүрін, тарихын және қазіргі шындықты жақынырақ тануға, гуманитарлық байланыстарды дамытуға, тәжірибе мен білім алмасуға мүмкіндік береді. Екіжақты қарым-қатынастар аясында туризмді дамытуға көп көңіл бөлінуде. Елдер Жібек жолы бойындағы туристік кластерді дамытуға күш салуда.

Қорытынды

Жаңа Жібек жолы – оған қатысушы барлық елдер үшін өзара тиімді қазіргі заманның ең ірі инфрақұрылымдық жобасы. Оны толық және уақытылы жүзеге асыру мыналарға ықпал етеді:

- елдердің экономикасының дамуының жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуы, нарықтың кеңеюі;
- тату көршілік қатынастарды нығайту;
- тәжірибе, білім және инновациялармен алмасу;
- білімді дамыту;
- халықтарымыздың мәдениеті мен салт-дәстүрін зерделеу;
- мәдени байланыстарды нығайту және кеңейту;
- ҰЖЖ бағыты бойынша туризмді дамыту.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Барбашин, А.** Новый Шелковый путь [Текст] // World Economic Journal. 2014. Январь [Электронный ресурс]. – URL: http://world-economic.com/ru/articles_wej-382.html (Дата обращения: 20.05.2022).

2 **Примбетов, С.** Возрождение древнего Шелкового пути [Текст] // Азия – экономика и жизнь. 1996. № 47. С. 2–10.

3 **Оуян, С.** Транспортная интеграция в Центральной Азии и координация политики «Экономического пояса Шелкового пути» [Текст] // Российские, восточноевропейские и среднеазиатские исследования. – 2016. – № 2. – С. 63–74.

4 **Шень, С. Сяо Ц.** Новое состояние мирового регионального экономического сотрудничества и стратегия о сотрудничестве в инициативе «Одного пояса и одного пути» [Текст] // Макроэкономика. – 2014. – № 11. – С. 30–38.

5 **Денисов, И.** Путешествие на запад [Текст] // Россия в глобальной политике. 2015. № 1 [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Puteshestvie-na-zapad-17315> (Дата обращения: 20.05.2022).

6 Экономический пояс Шелкового пути – какими конкурентными преимуществами обладает Китай в Центральной Азии? [Текст] // «Жэньминь жибао» онлайн. 2013. Октябрь [Электронный ресурс]. URL: <http://russian.people.com.cn/31518/8420265.html> (Дата обращения: 20.05.2022).

7 Выступление Председателя КНР Си Цзиньпина в Назарбаев-университете [Текст]. 16 сентября 2013 // Посольство КНР в республике Казахстан [Электронный ресурс]. – URL: <http://kz.china-embassy.org/rus/zhgx/t1077192.htm> (Дата обращения: 20.05.2022).

8 **Баильдинов Е., Кенжегузин, М.** Развитие экспортно-транзитного потенциала — необходимое условие экономического роста в Казахстане [Текст] // Транзитная экономика. – 1998. – № 3. – С. 114–119.

9 **Воробьев, В.** Новый Шелковый курс [Текст] // Россия в глобальной политике. 2014. № 3 [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Novyi-shelkovyi-kurs-16776> (Дата обращения: 20.05.2022).

10 **Дэн, С.** Строительство «Экономического пояса Шелкового пути» и энергетическое сотрудничество между Китаем и странами Центральной Азии [Текст] // Карамайский журнал. – 2015. – № 6. – С. 3

11 **Юань, Ш., Ван, В.** «Экономический пояс Шелкового пути» и китайские политики в отношении Центральной Азии [Текст] // Мировая экономика и политика. – 2015. – № 5. – С. 21–41.

REFERENCES

1 **Barbashin, A.** Novyj Shelkovy put' [New Silk Road] [Text]// World Economic Journal. 2014. Yanvar' [Electronic resource]. – URL: http://world-economic.com/ru/articles_wej-382.html (Date of access: 20.05.2022).

2 **Primbetov, S.** Vozrozhdenie drevnego Shelkovogo puti [Revival of the ancient Silk Road] [Text] // Aziya – ekonomika i zhizn'. – 1996. – № 47. P. 2–10.

3 **Ouyan, S.** Transportnaya integraciya v Central'noj Azii i koordinaciya politiki «Ekonomicheskogo poyasa Selkovogo puti» [Transport Integration in Central Asia and Policy Coordination of the Silk Road Economic Belt] [Text] // Rossijskie, vostochnoevropеjskie i sredneaziatskie issledovaniya. – 2016. – №– 2. P. 63–74.

4 **Shen,' S., Syao, C.** Novoe sostoyanie mirovogo regional'nogo ekonomicheskogo sotrudnichestva i strategiya o sotrudnichestve v iniciative «Odnogo poyasa i odnogo puti» [New state of world regional economic cooperation and cooperation strategy in the Belt and Road Initiative] [Text] // Makroekonomika. – 2014. – № 11. P. 30–38.

5 **Denisov, I.** Puteshestvie na zapad [Journey to the West] [Text] // Rossiya v global'noj politike. 2015. № 1 [Electronic resource]. – <http://www.globalaffairs.ru/number/Puteshestvie-na-zapad-17315> (Date of access:20.05.2022).

6 Ekonomicheskij poyas Shelkovogo puti – kakimi konkurentnymi preimushchestvami obladaet Kitaj v Central'noj Azii? [Silk Road Economic Belt – What competitive advantages does China have in Central Asia?] [Text] // «Zhen'min' zhibao» onlajn. 2013. Oktyabr' [Electronic resource]. – URL: <http://russian.people.com.cn/31518/8420265.html> (Date of access: 20.05.2022).

7 Vystuplenie Predsedatelya KNR Si Czin'pina v Nazarbaev-universitete [Speech by Chinese President Xi Jinping at Nazarbayev University] [Text]. 16 sentyabrya 2013 // Posol'stvo KNR v respublike Kazahstan [Electronic resource]. – URL: <http://kz.china-embassy.org/rus/zhgx/t1077192.htm> (data obrashcheniya: 20.05.2022).

8 **Bail'dinov, E., Kenzheguzin, M.** Razvitie eksportno-tranzitnogo potentsiala – neobhodimoe uslovie ekonomicheskogo rosta v Kazahstane [Development of export and transit potential is a necessary condition for economic growth in Kazakhstan] [Text] // Tranzitnaya ekonomika. – 1998. – № 3. P. 114–119.

9 **Vorob'ev, V.** Novyj Shelkovyj kurs [New Silk Course] [Tekst] // Rossiya v global'noj politike. 2014. № 3 [Electronic resource]. – URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Novyi-shelkovyi-kurs-16776> (Date of access: 20.05.2022).

10 **Den, S.** Stroitel'stvo «Ekonomicheskogo poyasa Shelkovogo puti» i energeticheskoe sotrudnichestvo mezhdru Kitaem i stranami Central'noj Azii

[Construction of the «Silk Road Economic Belt» and energy cooperation between China and the countries of Central Asia] [Text] // Karamajskij zhurnal. – 2015. – № 6. P. 3

11 **Yuan,' SH., Van, V.** «Ekonomicheskij poyas Shelkovogo puti» i kitajskie politiki v otnoshenii Central'noj Azii [The Silk Road Economic Belt and Chinese Policies towards Central Asia] [Text] // Mirovaya ekonomika i politika. – 2015. – № 5. P. 21–41.

Материал баспаға 21.09.22 түсті.

**Линьши Сюй¹ В.П. Шеломенцева²*

¹Харбинский университет коммерции, КНР, г. Харбин,

²Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 21.09.22.

НОВЫЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ – СОВРЕМЕННЫЙ ПРОЕКТ КОНСОЛИДАЦИИ СТРАН

В данной статье рассмотрены вопросы развития Великого Шелкового пути (ВШП) в современных условиях. ВШП связывает Восток и Запад, выполняет роль катализатора развития стран, охватываемых этим уникальным проектом. В статье рассматриваются развитие экспортно-транспортного потенциала разных стран.

Определены исторические корни Республики Казахстан в Великом Шелковом пути и направления участия страны в Новом Шелковом пути. Реализация этого проекта придаст импульс для усиления и развития добрососедских отношения в разных областях: культура, логистика, создание и развитие новых производств, торговля, наука и образование.

В статье сформулировано заключение, что положительный эффект от возрождения Великого Шелкового для стран, по территории которых он проходит, зависит от:

- проработанности участия той или иной страны в проекте;
- вовлеченности страны по всему комплексу направлений своего участия в ВШП;
- каждая страна может получить мультипликативный эффект от согласованного, многопланового участия страны в проекте.

Научное сотрудничество авторов этой статьи в определенной мере тоже можно рассматривать в рамках этого проекта, поскольку многие вопросы обсуждались на научных конференциях и рабочих совещаниях.

Ключевые слова: Великий Шелковый путь, Новый Шелковый путь, Китай, Казахстан, экспортно-транспортный потенциал, регион, экономическое сотрудничество

*Xu Linshi¹ V. P. Shelomentseva²

¹Harbin University of Commerce, Harbin, China

²Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 21.09.22

THE NEW SILK ROAD - MODERN COUNTRIES CONSOLIDATION PROJECT

This article discusses the development of the Silk Road in modern conditions. The Silk Road links East and West and acts as a catalyst for the development of the countries covered by this unique project. The article discusses the development of the export and transport potential of different countries.

The historical roots of the Republic of Kazakhstan in the Silk Road and the directions of the country's participation in the New Silk Road are determined. The implementation of this project will give impetus for the development and strengthen of the good-neighborly relations in various fields: culture, logistics, creation, and development of new industries, trade, science, and education.

The article concludes that the positive effect of the revival of the Great Silk Road for the countries through which it passes depends on:

- elaboration of the participation of a particular country in the project;*
- the country's involvement in the entire range of areas of its participation in the Silk Road;*
- each country may get a multiplier effect from the coordinated, multifaceted participation of the country in the project.*

The research cooperation of the authors of this article to a certain extent may be considered as part of this project, since many issues were discussed at scientific conferences and workshops.

Keywords: the silk road, China, Kazakhstan, integration, export and transport potential, region, economic cooperation.

SRSTI 06.81.12

<https://doi.org/10.48081/CPQT8993>

***I. V. Mamonova¹, N. V. Koftanyuk², L. A. Popp³,
S. V. Zolotareva⁴**

^{1,2,3}Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

SMALL INNOVATIVE ENTERPRISES AS A DETERMINANT OF THE STATE FUNCTIONING INDICATOR

Small business is an important sector of the economy of modern Kazakhstan. Currently, the Government of the Republic of Kazakhstan is staking on the development of this type of business, there are many state programs to support and develop it. The course under consideration is explained by the fact that small business takes a big part in the formation of the budget – it is one of the main sources of tax revenues.

Entrepreneurship plays a decisive role in the economy of any state, as tax revenues, dividends are triggers and indicators of economic development of any country.

The interaction of producers and consumers, satisfying the needs of each party, provides innovative solutions, regulates the labor market. The subjects of small and medium-sized enterprises act as benchmarks, reflecting the degree of economic development of the region (country as a whole), and help to identify alternative ways of development.

The social importance of these subjects lies in providing employment and improving social and economic relations. It is worth noting that at present there is the fact that often research institutes, which are applied, do not perform their priority task, which is to prepare for the implementation of innovation [1].

Keywords: project, small business, goal, tax, finance, credit, progress, investor, standard, entrepreneur.

Introduction

Small business is a commercial activity of small number of participants of organizations aimed at making a profit and achieving individual strategic objectives.

It should be noted that it is rare that a business entity is able to carry out its entrepreneurial activity only at the expense of its own resources [1].

Material and methods

When writing the article, analysis, synthesis, idealization, deduction, analogy and other general logical methods of cognition were used.

Results and discussion

In the process of its functioning, a business entity is faced with the choice of additional sources of financing. Financing of both large companies and subjects of small business can be expressed in its various manifestations. All types of financing can be conventionally divided into standard and alternative ways.

Table 1 – Types of financing

Types of financing	
Standard	Alternatives
short-term and long-term loans	microfinance
commercial credits	microcredit
investor involvement	leasing services
state support for small business.	factoring services

The granting of loans in certain cases may not be the most profitable way of financing entrepreneurial activity. Moreover, it is not always possible for small and medium-sized enterprises to obtain loans: they are often unable to provide financial collateral for the loans they receive, or due to the nature of their functioning they cannot provide the required level of financial stability and liquidity. The size of the interest rate on loans granted depends largely on the stability of the business entity and its credit history (from 9.6 % to 20 %).

Small innovative enterprise (hereinafter SIE) is an independent legal entity engaged in business activities through the creation, implementation and production of knowledge-intensive materials and technologies [2].

Table 2 – Advantages and disadvantages of a small innovative enterprise

Advantages	Disadvantages
Timeliness of organizational and business decisions allowing to react to the emergence of the problem	Riskiness of activities
Focused on consumer demand	Low attractiveness to investors
High labor motivation	Limited resources

As indicated in the Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2050, the most important objectives of state policy are the following:

1 To build and establish the effectiveness of the national innovation system (hereinafter – NIS),

2 To carry out transition to an innovative way of development of economy of our country.

In Kazakhstan, when addressing issues related to the modernization of the economy, SIE (small innovative enterprises) currently do not play a significant role, although in many developed countries they make a significant contribution to the work to create various innovations [3].

The pandemic has had a negative impact on the economies of all countries of the world. This is largely due to the fact that the restrictive measures taken have had a negative impact on the industries with the highest concentration of SMEs. Reduced demand and revenues have led to a shortage of funds for working capital, reduced solvency on their obligations, in addition, SMEs faced the problem of staff retention and the additional costs of compliance with restrictive measures.

This situation has led to the fact that the volume of gross domestic product (GDP) for January-June 2020 amounted to 27.7 trillion tenge and compared to the corresponding period of the previous year decreased in real terms by 1.8 % (data from the Statistics Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan).

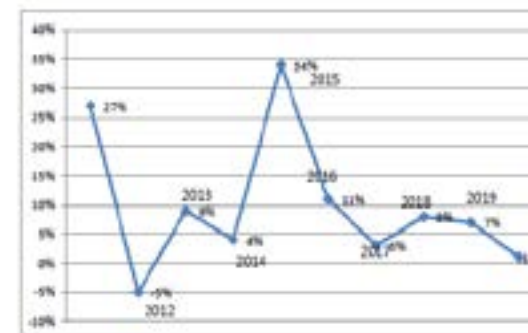

Figure 1 – Number of operating SMEs as a percentage by year

A closer look at the monthly growth rate of active SMBs for 2019 and the January-June 2020 period [5].

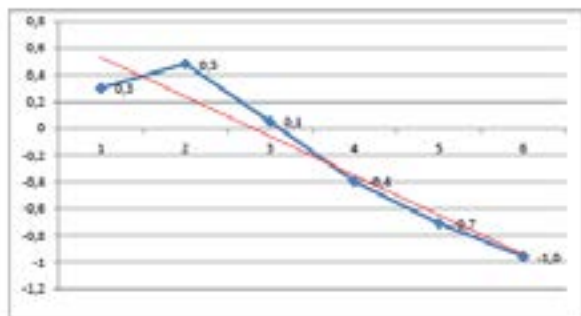

Figure 2 – Dynamics of growth/decline in the number of operating SMEs by months in 2020 as a percentage

Figure 2 clearly demonstrates the downward trend in the number of active SMEs in the first six months of 2020. It can be assumed that the downward trend will continue, and the decline may be more significant if the Government does not take measures that are really aimed at the recovery of SMEs, rather than their survival in the current environment [4].

It should be noted that despite the negative growth in 2020 in relation to 2019, the GDP of 2020 is higher than the GDP of the same period in 2018 by 11.2 %.

Against the background of difficult economic situation, the world countries take measures to stimulate business. One of the main mechanisms is lending. Kazakhstan on the growth rate of SME lending was in the top five for 2018, the growth was 7.17 % [7].

Entrepreneurship Development Fund «Damu» is part of this system, and its main function is financial and non-financial support to SMEs.

The main tools of the Fund are financing through conditional placement of funds in banks, interest rate subsidies, loan guarantees, as well as training and consulting support.

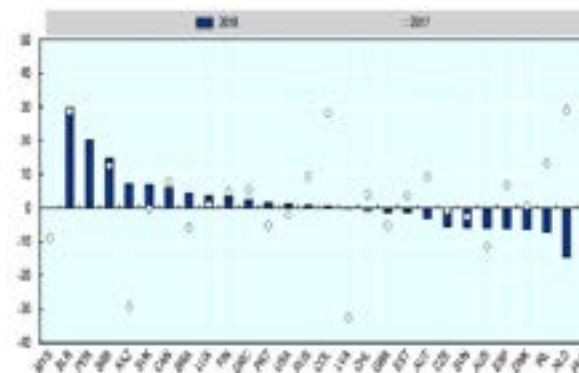

Figure 3 – New SME loans. Growth rate in annual terms (%)

In OECD countries the main tools to support entrepreneurship are subsidies, guarantees, concessional lending, financing of export-oriented companies and others. In our country, these measures have also been successfully implemented and are being implemented.

The system of SME support in Kazakhstan includes a wide range of organizations and tools. But today there is a tendency that entrepreneurs for business development more often apply to STBs for financial support or use their own funds.

In order to expand the mechanisms of SME support, the Fund in 2020 began to implement the following tools:

- Islamic finance program;
- Issue of «green bonds»;
- Portfolio guarantee and subsidy for small and micro businesses [6].

In April 2020, the Fund began to support SMEs through Islamic finance. Transactions on the principles of Islamic finance were concluded with JSC «Islamic Bank «Al Hilal» with a limit of 9 billion tenge and with JSC «Kazakhstan Ijara Company» with a limit of 3 billion tenge [7].

Projects are financed by concluding a sale of goods in installments (commodity murabaha). Commodity murabaha is a transaction of sale of goods by the Fund to the Bank at a price equal to the cost of goods, plus a pre-agreed trade mark-up, on the terms of installment payment.

Also the Fund and the United Nations Development Program (hereinafter – the UNDP) in Kazakhstan signed a new agreement under the project «Reducing

risks of investment in renewable energy projects (REP)», aimed at stimulating and assisting in the development of RES projects.

Under the signed agreement, one of the financial mechanisms to support entrepreneurs is the issue of «green» bonds by the Fund on the exchange of the International Financial Center «Astana», in order to further finance renewable energy projects. These funds from the placement of bonds will be sent to the BVI and IFIs for further financing of SMMEs implementing green projects [8].

Table 3 – Indicators of results on improving access to finance for small businesses, including microentrepreneurship

Indicators	Years of implementation					
	2020	2021	2022	2023	2024	Total
Number of subsidized projects of small businesses, including microentrepreneurship	525	2022	2124	2230	2340	9241
Number of guarantees issued to small businesses, including microentrepreneurship	525	2022	2124	2230	2340	9241

It is also worth noting the changes made to the state program «BRM-2025» in July 2020, which included the first direction of the program «Support for small businesses, including microentrepreneurship», which provides for the provision of financial support measures to entrepreneurs in the form of portfolio subsidies for part of the interest rate, and partial guarantees for loans / microloans for micro and small businesses without sectoral and territorial restrictions for projects with a loan amount up to 20 million tenge. This measure has increased the number of supported projects under the instrument of subsidies and guarantees throughout Kazakhstan [8].

Table 4 – SWOT-analysis of innovative entrepreneurship development

SWOT-analysis of entrepreneurship development within the state program « BRM -2025»	
Strengths	Weaknesses
1. Availability of competitive labor force, more than half of the population of Kazakhstan is economically active. 2. Implementation of infrastructure and sectoral state programs provides an opportunity for the development of small and medium-sized businesses. 3. Digitalization of the provision of state support measures. 4. Reduction of regulation and administrative barriers to business. 5. Favorable tax and customs policy.	1. lack of interest from second-tier banks in financial development in rural areas, small towns and single-industry towns, due to the lack of liquid collateral for credit, as well as poorly developed infrastructure and inaccessibility to digital services within the framework of government programs. 2. Currently, there is a high share of imports of industrial goods due to underdeveloped domestic industry. 3. the presence of currency risks due to the volatility of foreign exchange rates for entrepreneurs.
Opportunities	Threats
1. Development of the production of domestic goods, reduction of currency risks for entrepreneurs, development of services in socially important areas such as health care, education, art, information technology, as well as infrastructure development, improvement of living standards in rural areas, single-industry towns and small cities. 2. Expansion of access of small and medium-sized businesses to credit: 1) reducing the cost of credit (subsidizing the rate of interest), which will lead to a reduction in the rate of interest on loans to SMEs by second-tier banks; 2) guaranteeing loans, if there is a shortage of collateral. 3. Increasing the role of small and medium business in the economy: 1) growth in the number of active SMEs; 2) growth in the number of employed persons in SMEs; 3) increase in tax payments by small businesses. 4. Diversification of the economy through the development of small and medium-sized enterprises, including in the manufacturing sector, which will increase the export of processed products and reduce the share of raw material exports.	1. Misuse of state support funds by an entrepreneur. 2. Unstable economic situation. Low quality of domestic goods.

Along with this, this year NCE Atameken conducted a survey of more than 50 thousand entrepreneurs regarding the need for additional support measures. Based on the results of the survey, the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan formed an additional package of 24 measures in 4 areas:

reducing the burden on business, expanding access to financing, demand markets and high-quality human resources [9].

On April 7, 2021, the Minister of National Economy of the Republic of Kazakhstan, Asset Irgaliev, announced additional support measures for tax incentives and reducing the debt burden on loans to entrepreneurs in the most affected sectors of the economy.

According to the updated plan, support measures include refinancing on preferential terms of bank loans to SMEs in the most affected sectors of the economy. The list of entrepreneurial groups in the affected industries has been expanded by 145 types of NCEA (from 29 to 174). This will additionally support 2.2 thousand business entities.

In addition, a deferral of payment of all taxes and payments from the wage fund for SMEs in the affected industries is introduced. This rule will affect 500,000 entrepreneurs. The estimated amount of taxes and payments to be deferred will be 67 billion tenge.

Also, measures for the enforcement of tax and customs debt collection will be suspended, which will cover 90 thousand business entities with a debt of 374 billion tenge.

These measures should contribute to the further growth of entrepreneurship [10].

The entrepreneur's disbursement of state grant funds for the implementation of new business ideas is carried out by bank transfer to the account of a counterparty registered as a business entity, except for cases of purchasing vehicles from an individual. The amount of the state grant for one entrepreneur is from two million tenge to five million tenge [8].

The competition commission, when considering competitive applications, makes a decision on the possibility / impossibility of providing a state grant for the implementation of new business ideas based on the criteria reflected in table 5.

Table 5 – Criteria for evaluating the project of an innovative enterprise

General criteria	Novelty of the business project
	The effectiveness of the business project
	Readiness level
	Availability of own infrastructure
	Co-financing (in cash, movable/ immovable property, participating in the business project) by the entrepreneur of the costs of the business project
	Advantages of the project compared to peers
	Economic feasibility of the project
Criteria for the novelty of a business project	Relevance and uniqueness of the project (no analogues in the region of the business project)
	Novelty of the solutions proposed in the project (sales channels, building a marketing strategy, material/method of production, etc.)
	Technological level of the project (availability of technological equipment)
	Availability of a patent for the goods produced/services provided (availability of an intellectual property object)
	The prospect of expanding the business (including the presence of a strategy to promote the product or business process to the market, the presence of market demand, the prospect of attracting private capital to finance).

The criterion of novelty of a business idea includes projects providing for:

- 1 Release of goods, rendering of services, performance of works not previously implemented in a particular locality or rural district;
- 2 Application of new or improved technologies in a particular locality or rural district.

According to Table 6 in 2019 there are 890 contracts of state grant financing for a total amount of 1,821.81 million tenge, including the number of grants for young entrepreneurs 422 contracts for a total amount of 911.0 million tenge. The category of young entrepreneurs includes entrepreneurs from 21 to 29 years old inclusive [9].

In 2020 1 009 contracts of state grant financing for the total sum of 3 501,40 mln tenge are concluded, including the number of grants for young entrepreneurs made 271 contracts for the total sum of 898,9 mln tenge.

The increase in the number of projects funded by the state grant was 13 % in 2020 compared to 2019.

Table 6 – Number and amount of innovative projects by region, million tenge

Region	2019		including young entrepreneurs 2019		2020		including young entrepreneurs 2020	
	Q-ty	Amount	Q-ty	Amount	Q-ty	Amount	Q-ty	Amount
Akmola region	34	79,00	14	39,0	26	79,00	12	39,0
Aktobe region	33	61,00	9	21,0	34	140,00	5	21,0
Almaty region	88	141,00	32	69,0	99	222,00	66	150,0
Atyrau region	30	56,00	14	27,0	26	56,00	12	27,0
East Kazakhstan region	70	170,19	7	21,0	106	517,00	9	45,0
Almaty	93	145,00	16	26,8	265	705,55	32	91,7
Nur-Sultan	63	185,96	24	75,0	56	255,38	14	60,0
Shymkent	55	152,00	26	72,0	67	289,92	20	94,0
Zhambyl region	166	342,50	152	311,5	45	171,00	8	21,0
West Kazakhstan region	38	92,00	18	45,0	80	336,00	22	89,0
Karaganda region	20	55,00	9	24,0	13	52,88	6	25,1
Kostanay region	22	60,15	10	27,9	35	159,75	13	57,1
Kyzylorda region	84	31,00	41	19,8	78	181,50	20	50,0
Mangistau region	9	21,00	9	21,0	6	21,00	6	21,0
Pavlodar region	29	83,00	14	40,0	24	100,41	10	39,0
North Kazakhstan region	17	37,00	9	21,0	30	137,0	5	21,0
Turkestan region	39	110,00	18	50,0	19	77,00	11	48,0
TOTAL:	890	1 821,81	422	911,0	1009	3 501,40	271	898,9

Increase in the amount of grant funding was 92 % in 2020 compared to 2019, or almost 2 times more. This is due to an increase in the amount of state grant allocated for one project to 5 million tenge, while in 2019 the maximum amount of state grant allocated to one project was 3 million tenge [10].

Conclusions

The data obtained from the results of the study indicate that the existing state tools to support small innovative development, implemented at the moment refer only to a survival strategy, in a pandemic environment.

So, in order to implement the goal - to achieve the share of SMEs in GDP up to 50 % by 2050, sustainable and balanced growth of the economy, the Government of Kazakhstan made relevant changes in the State Business Development Program «Business Road Map 2025» (hereinafter – Program), which significantly increased access to financial instruments for small businesses.

However, the analysis of data on the implementation of the Program, showed a low level of indicators of the Program, and for some indicators there is a negative trend. Undoubtedly, the situation with COVID-19 also played its role.

These studies and analysis of existing programs to support entrepreneurship show the need to develop support tools aimed not only at the survival, but also at the qualitative growth of small innovative entrepreneurship.

REFERENCES

1 **Allakhverdiev, R. A., Allakhverdiyeva, E. A.** History of formation and development of entrepreneurship in Kazakhstan // Bulletin of KASU. – 2006. – № 4. – P. 189–194.

2 **Schumpert, J. A.** Theory of Economic Development. – Moscow : Eksmo, 2007. – 864 p.

3 The Constitution of the Republic of Kazakhstan : approved on August 30, 1995.

4 Civil Code of the Republic of Kazakhstan : Approved on December 27, 1994. No. 268-XIII.

5 **Pogarskaya, A. C.** Development and support of small entrepreneurship in Electronic resource // Journal of scientific publications of graduate and doctoral students. – 2010. – [Electronic resource]. – <http://jurnal.org/articles/2010/ekon11.htm>

6 [Electronic resource]. – <https://stat.gov.kz/edition/publication/month>

7 [Electronic resource]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001060>

8 [Electronic resource]. – <https://damu.kz/poleznaya-informatsiya/>

9 [Electronic resource]. – <https://zonakz.net/2021/04/23/malyj-i-srednij-biznes-vosstanavlivaetsya-ot-shoka-kolichestvo-kompanij-uvelichilos-na-33-za-god/>

10 June 2020 SME Survey Report, Ernst&YoungLLC, 2020, [Electronic resource]. – www.damu.kz

Material received on 21.09.22

ШАҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ КӘСІПОРЫНДАР МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖҰМЫС ІСТЕУ КӨРСЕТКІШІНІҢ АНЫҚТАУШЫСЫ РЕТІНДЕ

Шағын кәсіпкерлік қазіргі Қазақстан экономикасының маңызды саласы болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының Үкіметі кәсіпкерліктің бұл түрін дамытуға баса назар аударуда, оны қолдау мен дамытудың көптеген мемлекеттік бағдарламалары бар. Қарастырылып отырған бағыт бюджетті қалыптастыруда шағын кәсіпкерліктің үлкен рөл атқаратынымен түсіндіріледі – бұл салық түсімдерінің негізгі көздерінің бірі болып табылады.

Кәсіпкерлік кез келген мемлекеттің экономикасында шешуші рөл атқарады, өйткені салық түсімдері мен дивидендтер кез келген елдің экономикасының дамуының триггерлері және көрсеткіштері болып табылады.

Өндірушілер мен тұтынушылардың өзара әрекеттесуі тараптардың әрқайсысының қажеттіліктерін қанағаттандырады, инновациялық шешімдерді ұсынады, еңбек нарығын реттейді. Шағын және орта бизнес аймақтың (жалпы елдің) экономикалық даму дәрежесін көрсететін бағдар ретінде әрекет етеді және дамудың баламалы жолдарын анықтауға көмектеседі.

Бұл субъектілердің әлеуметтік маңызы халықты жұмыспен қамтамасыз етуде және әлеуметтік-экономикалық қатынастарды жақсартуда жатыр. Қазіргі уақытта қолданбалы ғылыми-зерттеу институттары инновацияларды енгізуге дайындық болып табылатын бірінші кезектегі міндеттерін орындамайтын фактілердің жиі кездесетінін атап өткен жөн [1].

Кілтті сөздер: жоба, шағын бизнес, мақсат, салық, қаржы, несие, прогресс, инвестор, стандарт, кәсіпкер.

МАЛЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ДЕТЕРМИНАНТ ИНДИКАТОРА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВА

Малый бизнес – важный сектор экономики современного Казахстана. В настоящее время Правительство Республики Казахстан осуществляет ставку именно на развитие рассматриваемого вида бизнеса, существует множество государственных программ по его поддержке и развитию. Рассматриваемый курс объясняется тем, что малый бизнес принимает большое участие в формировании бюджета – это один из основных источников налоговых поступлений.

Предпринимательство выполняет решающую роль в экономике любого государства, так как налоговые поступления, дивиденды являются триггерами и индикаторами развития функционирования экономики любой страны.

Взаимодействие производителей и потребителей, удовлетворяя потребности каждой из сторон, предоставляет инновационные решения, регулирует рынок труда. Субъекты малого и среднего предпринимательства выступают ориентирами, отражающими степень экономического развития региона (страны в целом), и помогают определить альтернативные пути развития.

Социальная значимость данных субъектов заключается в обеспечении занятости и улучшении социальных и экономических взаимосвязей. Стоит заметить, что в настоящее время наблюдается тот факт, что нередко исследовательскими институтами, являющимися прикладными, не выполняется их приоритетная задача, заключающаяся в подготовке к реализации инноваций [1].

Ключевые слова: проект, малый бизнес, цель, налог, финансы, кредит, прогресс, инвестор, стандарт, предприниматель.

*Маратов Т. М.

Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

ШИКІЗАТ ҚОРЛАРЫН БЮДЖЕТТЕУДІҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

Бұл мақалада «Шикізат қорларын бюджеттеудің артықшылықтары мен кемшіліктері» магистрлік диссертациясының шеңберінде әзірленген бюджеттеудің артықшылықтары мен кемшіліктерін табу және бюджеттеуді оңтайландыру бойынша кәсіби құзыреттерін қалыптастырудың теориялық моделі ұсынылған. Бұл мақалада қарастырылған тәсілді қолданған кезде бюджеттеу процесі шешім пакеттерін осы мақсаттарға байланыстыру арқылы ұйымның мақсаттары мен міндеттеріне назар аударады. Бұл шешім пакеттерін дайындауға менеджерлер мен қызметкерлердің белсенді қатысуын қажет ететіндіктен, олар шығындар динамикасын жақсы түсіне бастайды. Бұл тәсіл ресурстарды тиімді бөлуге және шығындардың жалпы төмендеуіне әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, маңызды емес қызмет түрлері мен процестер бюджеттен жойылады. Сонымен қатар, «нөлден» бюджеттеуге көп уақыт кетеді. Әрбір шешім пакеті үшін тиісті деректерді жинап, кейбір белгісіз ақпаратты бағалау қажет. Сонымен қатар, «нөлден» бюджеттеу көптеген құжаттарды рәсімдеуді және шешім пакеттерін бағалауға көп уақытты қажет етеді. Шешім пакеттерін саралау критерийлерін анықтаған кезде жанжалдар туындауы мүмкін, ал менеджерлер бюджеттеу саласында көбірек дағдыларды қажет етеді. Бюджеттік цикл бір жылды құрайтындықтан, ұзақ мерзімді мақсаттарға қарағанда қысқа мерзімді мақсаттарға артықшылық берілуі мүмкін.

Кілтті сөздер: шикізат қорларын бюджеттеу, бюджеттерді жоспарлау, кәсіпорын программасы, шикізат қалдықтары, бюджеттеудің артықшылықтары, бюджеттеудің кемшіліктері.

Кіріспе

Ұйымның тауарлық қорларын басқарудағы қаржылық жоспарлау ең аз зерттелген сала болып саналады. Бұл бағыттағы кейбір мәселелер жалпы мамандандырылған әдебиеттерде қарастырылмайды, басқа мәселелер бойынша әртүрлі авторлардың көзқарастары айтарлықтай ерекшеленеді. Белгілі болғандай, шикізат пен материалдар қоры, сондай-ақ тауарлық қалдықтар кәсіпорынның айналым капиталы айналымының үздіксіз процесінің (кәсіпорынның операциялық және қаржылық циклдері), сондай-ақ инвестициялық циклдің (айналым капиталына инвестициялар) екі кезені болып табылады. Сондықтан кәсіпорындағы қорларды тиімді жоспарлау қаржылық және операциялық бюджеттеу процесінің құрамдас және ажырамас бөлігі ретінде ғана мүмкін [1].

Материалдар мен әдістер

Әр түрлі бюджеттерді жоспарлау, есепке алу және бақылау арқылы бюджеттеу бизнес-процестерді басқару мақсатында болжамды және нақты экономикалық көрсеткіштерді талдауға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда бюджеттеу қаржылық логистиканы басқарудың ең тиімді құралы болып табылады. Шикізат қорларын бюджеттеу өндіріс процесінде әзірленген және бекітілген шығын нормалары негізінде қызметтің қалыпты қарқынын қамтамасыз ету үшін сатып алуды жоспарлауды қамтиды. Бұл ретте бағалық өзгерістер, маусымдық ауытқулар, қойма шаруашылығының мүмкіндіктері, тасымалдау, сақтау шығыстары, сатып алу партияларының оңтайлы мөлшері ескерілуі тиіс.

Логистикалық операцияларды қаржылық қамтамасыз етудің негізгі аспектісі шикізат жеткізушілермен және дайын өнімді сатып алушылармен жасалған шарттар болып табылады. Шикізатты жеткізушілермен және дайын өнімді сатып алушылармен есеп айырысуды жүзеге асырудың шарттық тәртібін сақтау ұзақ мерзімді негізде жасалатын келісімшарттарда көрсетілген негізгі өнімді сатып алушылармен және шикізатты жеткізушілермен есеп айырысу шарттары мен мерзімдерін ескере отырып, табысты қаржылық кепіл болып табылады дайын өнімді сатуға шикізатты сатып алуды қаржылық қамтамасыз етуді нақты жоспарлауға болады [2, 3].

Қаржы ағындарын жоспарлауда дебиторлар мен кредиторлардан ақша ағындарының арақатынасын сақтау қажет. Қорларды бюджеттеу нәтижелерін ақша қаражатының қозғалысын болжауға кіріктіруге болады.

Ақшаның негізгі қозғалысы компанияның негізгі өндірістік қызметін жүзеге асырумен байланысты, яғни ақшаның кетуі, ең алдымен, жеткізушілерге негізгі шикізат үшін төлем, ал қабылдау – дайын өнім үшін сатып алушылардың ақысы [4].

Бюджеттеу әдетте дайын өнімді сату бюджетінен басталады. Қарастырылып отырған компания үшін сату бюджеті толығымен сатып алушылармен жасалған келісімшарттарға байланысты. Бюджеттеудің келесі кезеңі – Өндірістік бағдарламаны құру (өндіріс бюджеті). Өндірістік бағдарлама тек табиғи бірліктерде жасалады. Бұл сметаның негізгі нәтижесі кезең басында және соңында жоспарланған қалдықтарды ескере отырып, оны сатудың келісілген көлемін сақтау үшін жоспарланған кезеңде жасалуы керек өнім өндіру көлемі болып табылады. Өндіріс бюджеті тоқсандар бөлінісінде бір жылға ұсынылады. Бұдан әрі өнім өндірудің жоспарланған көлемін ескере отырып, материалдардың (шикізаттың) бюджеті қалыптастырылады. Бұл сметада өнімнің өндірістік бағдарламасын жүзеге асыру үшін қажет шикізаттың жоспарланған көлемі есептеледі. Жоспарланған шикізат қалдықтарын ескере отырып, жоспарланған кезеңде оны қанша сатып алу керек және ол үшін қанша ақша қажет. Материалды (шикізатты) сатып алудың жоспарланған көлемін ескере отырып, жеткізушілермен шарттар жасасуға болады. Осы есептеуден алынған мәліметтер компанияның ақша ағымының болжамына «операциялық қызмет» бөлімінде ақшаның шығуы ретінде енгізілуі керек [5].

Материалдарды бюджеттеудің кейбір кемшіліктері бар. Бюджетті құру қызметкерлерге көп уақытты қажет етеді, оларды негізгі міндеттерден алшақтатады. Материалдарды бюджеттеу инновациялар мен жаңа идеяларға ықпал етпейді, өйткені қызметкерлер ресурстарды қалай үнемдеуге болатындығын немесе бұл үшін тез өзгеретін экономикалық жағдайда не істеуге болатындығын емес, мақсаттарға жету туралы ойлайды. Болашақ өзгерістерді болжау көбінесе субъективті және бюджетті құрайтын қызметкердің кәсібилігіне байланысты.

Нәтижелер және талқылау

Бюджетті пайдаланудың әсіресе жағымсыз жағы, егер тез пайда табу ниеті ұзақ мерзімді перспективаларға сәйкес келсе, мысалы, материалдардың құнын үнемдеу сапалы өнімді алғысы келетін клиенттердің жоғалуына әкелуі мүмкін. Осыған байланысты бюджеттер клиенттердің қанағаттануы, өнім сапасы, жеткізушілермен қарым-қатынас сияқты жақсы көрсеткіштерге емес, қаржылық нәтижелерге бағытталған деп айтуға болады. Бюджеттер менеджерлердің бюджетте қарастырылған барлық қаражатты қорларға толық жұмсауына ықпал етуі мүмкін, тіпті егер бұл қажет болмаса да, келесі кезеңдерде материалдық шығындардың азаюына жол бермеу үшін.

Алайда, материалдарды (шикізатты) бюджеттеу айқын артықшылықтарға ие. Материалдар бюджеті ұйымның іс-әрекетін өндірістік бағдарлама және құрылымдық бөлімшелердің осы мақсаттары бойынша байланыс

мақсаттарымен үйлестіруді қамтамасыз етеді. Материалдардың бюджетін жасайтын менеджерлер материалдардың өзіндік құны мен пайдалылығы туралы ішкі және сыртқы жағынан бизнес - ортадағы мүмкін болатын өзгерістер туралы ойлануға мүмкіндік алады. Осылайша, осы материалдар қалыптастыратын құндылықты талдауға деген ұмтылыс ынталандырылады. Бұл ұйымның өзгерістерге жақсы дайындалуына және туындаған проблемаларға алдын-ала жауап бере алатындығына ықпал етеді. Жақсы құрастырылған материалдар бюджеті ресурстар мен ақша қаражатын бөлуге, қаржыландыруға және инвестициялауға қатысты шешімдерді жақсартады. Материалдарды бюджеттің орындалуын талдау, мысалы, ауытқуларды талдау арқылы қызметті бағалауға ықпал етеді [6,7].

Қорытындылар

Осылайша, қорлардың логистикалық схемасын қаржылық қамтамасыз етуді жоспарлаудың негізі келісімшарттар мен кәсіпорынның өндірістік қуаты болып табылады деп айтуға болады. Қорларды қаржылық жоспарлау мынадай өзара байланысты және дәйекті іс-шараларды қамтитын болады:

- кәсіпорынның өндірістік қуатын ескере отырып, дайын өнімді өткізуге келісімшарттар жасасу;
- жоспарланған кезеңнің басы мен соңындағы қалдықтарды ескере отырып, дайын өнімді өндіру бюджеті;
- жоспарланған кезеңнің басы мен соңындағы қалдықтарды ескере отырып, материалдардың (шикізаттың) бюджеті;
- материалдарды сатып алуға келісім-шарттар жасасу;
- ақша қаражатының қозғалысын болжау;
- жеткізушілерге және сатып алушылардан жоспарланған ақша ағындарын салыстыру [8,9]. Дайын өнімді сатып алушыларға сату жөніндегі келісімшарттардың шарттарын ескере отырып, айларға бөлінген тоқсандар бойынша сатып алушылардан жоспарланған кезеңге ақшалай қаражат түсімінің бюджетін қалыптастыруға болады. Осы кестенің деректері ақша қаражаттарының түсуі сияқты «операциялық қызмет» бөліміндегі компанияның ақша қаражаттарының қозғалысын болжауға енгізілуі керек [10]. Сатып алушылардан түскен қаражат туралы жоспарланған деректерді операциялық қызметтен түскен ақша қаражаттарының түсуіне қатысты ақша болжамын қалыптастыру кезінде пайдалану керек. Бұл деректер жоспарланған болса да, нақты болады, өйткені олар есептеу мерзімдері бойынша келісімшарттардың шарттарын ескере отырып қорытынды жасауға болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Афанасьев, П. Г.** Қорларды басқарудың және жиһаз өнімдерін сатуды бюджеттеудің заманауи тәсілдері [Мәтін] // Қаржы. – 2002. – № 1. – Б. 22.
- 2 **Друри, К.** Қорларды тиімді басқару [Мәтін]. – Хабаровск : Хкиппк баспасы, 2000. – 202 б.
- 3 **Бадюкин, О.В.** Көп деңгейлі жүйелердегі қорларды басқарудың әдістемелік тәсілін әзірлеу [Мәтін]. – Минск, 1994. – 322 б.
- 4 **Штофф, В. А.** Бизнес-шешімдер үшін басқару есебі [Мәтін]. – Л.: ЛГУ, 1993. – 328 б.
- 5 **Добровольский, Е. К.** Тиімді бюджеттеу принциптері [Мәтін]. – СПб, 2013. – 346 б.
- 6 **Зайцев, А. М.** Қаржылық жоспарлау және болжау [Мәтін]. – М.: Мектеп технологиялары ЫЗИ 2009. – 390 б.
- 7 **Бекетов, Н.В., Денисова, А.С.** Қаржылық жоспарлау және бюджеттеу [Мәтін] / идеялар мен идеалдар. – 2010. – № 1(3). – Т.2.-Б. 11–20.
- 8 **Дрок, Т. Е., Коптева, Е. В.,** Қаржылық жоспарлау әдістері мен шешімдері. НИПКиПРО баспасы, 2005. – 430 б.
- 9 **Разумовская, С. Д., Шуклин, М. С.** Қаржылық менеджмент. Қаржылық жоспарлау [Мәтін]. – СПб; 2017. – 562 б.
- 10 **Савкина, Р. В.** Кәсіпорында жоспарлау және шикізатты бюджеттеу [Мәтін]. – Казань : КГУ.; СПб. : ГАФКиСим. П. Ф. Лесгафта, 2005. – 370 б.

REFERENCES

- 1 **Afanasev, P. G.** Qorlardy basqarydyń jáne jihaz ónimderin satýdy búdjetteýdiń zamanaýı tásilderi [Modern methods of inventory management and budgeting for the sale of furniture products]. Qarjy. – 2002. – № 1. – B.22.
- 2 **Drury, K.** Qorlardy tiimdi basqary [Effective resource management]. Habarovsk: Hkippk baspasy, 2000. – 202 b.
- 3 **Badokun, O. V.** Kóp deńgeili júielerdegi qorlardy basqarydyń ádistemelik tásilin ázirleý [Development of a methodological approach to resource management in multi-level systems]. Minsk, 1994. – 322 b.
- 4 **Shtoff, V.A.** Biznes-sheshimder úshin basqary esebi [Management accounting for business solutions]. LGÝ, 1993. – 328 b.
- 5 **Dobrovolski, E.K.** Tiimdi búdjetteý prinsipteri [Principles of effective budgeting]. Sankt-Peterbýrg, 2013. – 346 b.
- 6 **Zaisev, A. M.** Qarjylyq josparlaý jáne boljaý [Financial planning and forecasting]. – Mektep tehnologialary ЫЗИ, 2009. – 390 b.

- 7 **Beketov, N.V., Demisova, A.S.** Qarjylyq josparlaý jáne búdjetteý [Methods and solutions of financial planning]. -2010. – № 1(3). – Т.2.-Б. 11–20.
- 8 **Drok, T.E., Kopteva, E.V.:** Qarjylyq josparlaý ádisteri men sheshimderi. [Methods and solutions of financial planning]. Nipkipro baspasy, 2005. – 430 b.
- 9 **Razýmovskaya, S.D., Shýklin, M.S.** Qarjylyq menedjment. Qarjylyq josparlaý [Financial management. Financial planning]. Sankt-Peterbýrg, 2017. – 562 b.
- 10 **Savkina, R. V.** Kásiporynda josparlaý jáne shikizatty búdjetteý [Planning and budgeting of raw materials at the enterprise]. Kazan: KGÝ.; Spb.: Gafkisim. P. F. Lesgafita, 2005. – 370 b.

Материал баспаға 21.09.22 түсті

*Т. М. Маратов

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар.
Материал поступил в редакцию 21.09.22.

ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ СЫРЬЕВЫХ РЕСУРСОВ

В данной статье представлена теоретическая модель формирования профессиональных компетенций по выявлению преимуществ и недостатков бюджетирования и оптимизации бюджетирования, разработанная в рамках магистерской диссертации «Преимущества и недостатки бюджетирования сырьевых ресурсов». При использовании подхода, рассмотренного в этой статье, процесс бюджетирования фокусируется на целях и задачах организации путем привязки пакетов решений к этим целям. Поскольку это требует активного участия менеджеров и сотрудников в подготовке пакетов решений, они начинают лучше понимать динамику затрат. Такой подход может привести к эффективному распределению ресурсов и общему снижению затрат. Кроме того, из бюджета исключаются несущественные виды деятельности и процессы. Кроме того, бюджетирование «с нуля» занимает много времени. Для каждого пакета решений необходимо собрать соответствующие данные и оценить некоторую неизвестную информацию. Кроме того, бюджетирование «с нуля» требует много времени для оформления большого количества документов и оценки пакетов решений. При определении критериев

ранжирования пакетов решений могут возникать конфликты, а менеджерам требуется больше навыков в области бюджетирования. Поскольку бюджетный цикл составляет один год, краткосрочные цели могут быть предпочтительнее долгосрочных.

Ключевые слова: бюджетирование сырьевых ресурсов, планирование бюджетов, программа предприятия, остатки сырья, преимущества бюджетирования, недостатки бюджетирования.

* T. M. Maratov

Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 21.09.22

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF RAW MATERIALS BUDGETING

This article presents a theoretical model of the formation of professional competencies to identify the advantages and disadvantages of budgeting and budgeting optimization, developed within the framework of the master's thesis «Advantages and disadvantages of budgeting of raw materials». When using the approach discussed in this article, the budgeting process focuses on the goals and objectives of the organization by linking solution packages to these goals. Since this requires the active participation of managers and employees in the preparation of solution packages, they begin to better understand the dynamics of costs. This approach can lead to efficient resource allocation and overall cost reduction. In addition, non-essential activities and processes are excluded from the budget. In addition, budgeting «from scratch» takes a lot of time. For each solution package, it is necessary to collect relevant data and evaluate some unknown information. In addition, budgeting from scratch requires a lot of time to process a large number of documents and evaluate solution packages. Conflicts may arise when determining the criteria for ranking solution packages, and managers need more skills in the field of budgeting. Since the budget cycle is one year, short-term goals may be preferable to long-term ones.

Keywords: budgeting of raw materials, budget planning, enterprise program, raw material residues, advantages of budgeting, disadvantages of budgeting.

МРНТИ 06.39.02

<https://doi.org/10.48081/EAHN8555>

*Т. Я. Эрнзаров¹, Н. М. Шеримова², А. А. Азимхан³

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

ХАРАКТЕРИСТИКА СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ОСНОВ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В МАЛОМ И СРЕДНЕМ БИЗНЕСЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В данной статье представлены современные экономические и организационные основы формирования и развития корпоративных отношений в малом и среднем бизнесе. Экономика Республики Казахстан функционирует и развивается на принципах свободных рыночных отношений, интегрированных в глобальную экономическую систему, глобальные процессы конкуренции, научно-технического прогресса и инноваций. В данных условиях одним из неизбежных атрибутов развития предпринимательской деятельности и бизнеса становятся корпоративные основы. Необходимо отметить, что организационно-экономический механизм корпоративных отношений – это система взаимосвязанных внешних и внутренних составляющих и элементов в условиях определенного влияния различных групп участников в рамках действующей экономической модели. В систему механизма корпоративных отношений входят такие ее составляющие, как институциональный механизм регулирования корпоративных отношений, корпоративная культура акционерных обществ и механизм корпоративного контроля.

В статье проанализирована экономическая сущность корпоративных отношений. Раскрыты особенности организационно-экономического механизма обеспечения прав участников корпоративных отношений. Предложено целесообразность использования механизмов контроля с целью эффективного управления корпорацией. Развитие корпоративных отношений является характерной тенденцией эволюции хозяйственных систем.

Формирование корпоративных структур исторически обусловлено такими факторами, как рост масштабов производства, ускорение НТП, возрастающая сложность и наукоемкость выпускаемой продукции. В условиях жесткой международной конкуренции крупные корпорации, концентрируя в себе передовые достижения науки и техники, становятся основой роста эффективности и конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: корпоративные отношения, малый и средний бизнес, субъекты рыночной экономики, бизнес, предпринимательство.

Введение

В Республике Казахстан на современном этапе наблюдается положительная количественная динамика роста субъектов малого и среднего бизнеса.

Корпоративные основы малого и среднего бизнеса можно разграничить на организационные и экономические. К организационным основам относятся:

- общее количество субъектов малого и среднего бизнеса;
- удельный вес субъектов малого и среднего бизнеса в общем количестве субъектов рыночной экономики;
- количество субъектов малого и среднего бизнеса в разрезе областей (регионов) страны;
- количество субъектов малого и среднего бизнеса в разрезе организационно-правовых форм;
- количество занятых в сфере малого и среднего бизнеса;
- количество занятых в расчете на один субъект малого и среднего бизнеса.
- законодательство, ориентированное на развитие корпоративных основ предпринимательства и бизнеса [1].

К экономической основам следует отнести:

- уровень экономической активности субъектов малого и среднего бизнеса;
- количественные показатели функционирования субъектов малого и среднего бизнеса в разрезе отраслей экономики;
- объемы производства продукции субъектами малого и среднего бизнеса в разрезе отраслей экономики.
- экономическая эффективность малого и среднего бизнеса [2].

Материалы и методы

Для написания статьи использовались следующие методы:

индукция – движение мысли от частного к общему, зная отдельные факты можно прийти к закону, лежащему в их основе. Ее особенность – то, что полученные сведения, как правило, носят вероятностный характер, а не заведомо истинный;

дедукция прямо противоположна, частное вытекает из общего. Эта цепочка умозаключений, в отличие от предыдущей, логична, ее звенья приводят к неопровержимому выводу;

анализ, в основе – мысленное разложение предмета на части, которые его составляют;

синтез объединяет умозаключения, полученные в ходе предыдущего метода исследования, в единое целое.

Результаты и обсуждение

Исследование количественной динамики зарегистрированных субъектов малого и среднего бизнеса показывает, что максимальный удельный вес приходится на индивидуальных предпринимателей.

Следует отметить, что малый и средний бизнес доминирует в количественном выражении. Удельный вес малого и среднего бизнеса в общем хозяйствующих субъектов, по состоянию на 2019 год, в соответствии составлял 96,6 %. Данная тенденция сохраняется на протяжении последних лет [3].

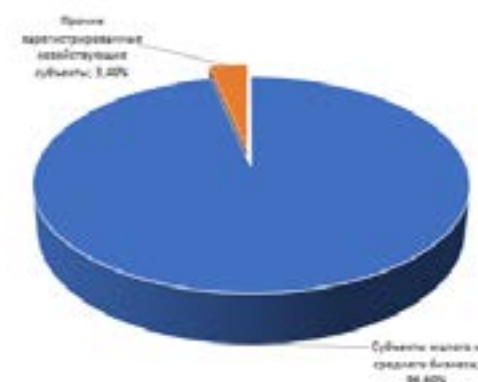

Рисунок 1 – Структура зарегистрированных хозяйствующих субъектов в Республике Казахстан по состоянию на 2019 год

Если в целом по Республике Казахстан, наблюдается стабильно-положительная динамика субъектов малого и среднего бизнеса, то в разрезе отдельных регионов страны, данная динамика носит циклический характер.

Циклическая динамика действующих субъектов малого и среднего бизнеса приходится на такие области (регионы) страны, как:

- Акмолинская область;
- Актюбинская область;
- Алматинская область;
- Атырауская область;
- Костанайская область и другие.

Максимальный удельный вес действующих субъектов малого и среднего бизнеса, в соответствии с рисунком 1, приходится на такие регионы, как:

- Туркестанская область – 11 %;
- Алматинская область – 9 %;
- Восточно-Казахстанская область – 7 %;
- Карагандинская область – 7 %;
- город Алматы – 14 %;
- город Нур-Султан – 10%.

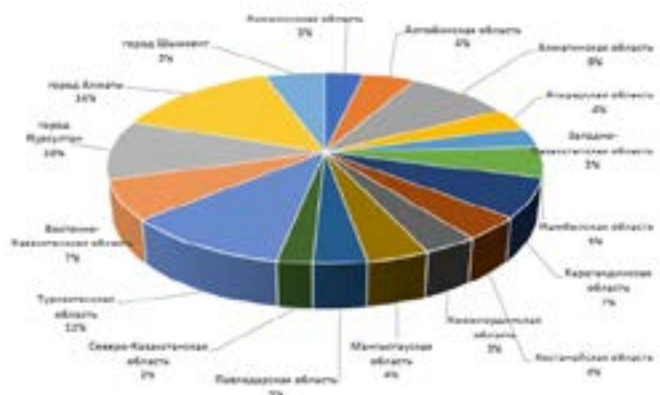

Рисунок 1 – Структура действующих субъектов малого и среднего бизнеса в разрезе областей (регионов) Республики Казахстан

Основными организационно-правовыми статусами субъектов малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан выступают:

- индивидуальное предпринимательство;
- товарищества, в том числе товарищества с ограниченной ответственностью;
- крестьянские (фермерские) хозяйства;
- акционерные общества.

По состоянию на 2019 год, в Республике Казахстан, в соответствии с таблицей 1, зарегистрировано:

- 996550 индивидуальных предпринимателей;
- 385809 товариществ;
- 189 акционерных обществ;
- 221291 крестьянских хозяйств [4].

С позиции организационно-правовых форм, в Республике Казахстан, максимальный удельный вес отводится индивидуальному предпринимательству. Средние позиции по удельному весу занимают товарищества и крестьянские (фермерские) хозяйства. Предельный минимальный удельный вес отводится акционерным обществам.

Таблица 1 – Количественная и структурная характеристика субъектов малого и среднего бизнеса в разрезе организационно-правовой формы, по состоянию на 2019 год

Наименование организационно-правовой формы	Количество зарегистрированных субъектов малого и среднего бизнеса	Структура, %
Индивидуальное предпринимательство	996 550	62,14
Товарищества (товарищества с ограниченной ответственностью)	385 809	24,06
Акционерные общества	189	0,01
Крестьянские (фермерские) хозяйства	221 291	13,80

В качестве одной из важнейших корпоративных основ малого и среднего бизнеса – выступает количество занятых, работающих на малых и средних предприятиях. Исследования показывают, что не смотря на динамичный рост количества субъектов малого и среднего бизнеса за последние годы, динамика занятости населения в системе их функционирования имела положительной, но незначительный характер. Численность занятых в системе функционирования малых и средних предприятий, увеличилось с 3,18 млн. человек до 3,45 млн. человек. Максимальное количество занятых приходится на:

- субъекты малого предпринимательства;
- индивидуальное предпринимательство [5, 6].

Значительно малое число занятых приходится на среднее предпринимательство и крестьянские (фермерские) хозяйства.

Таблица 2 – Динамика занятых в сфере малого и среднего бизнеса, в том числе по размеру малого и среднего предпринимательства

Кол-во человек

Наименование показателя	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Все субъекты малого и среднего бизнеса	3 183 844	3 166 792	3 190 133	3 312 457	3 448 727
Субъекты малого предпринимательства	1 185 186	1 249 270	1 301 826	1 351 882	1 408 192
Субъекты среднего предпринимательства	351 779	352 954	361 393	364 888	364 865
Индивидуальные предприниматели	1 360 338	1 288 167	1 240 876	1 315 162	1 378 884
Крестьянские (фермерские) хозяйства	286 541	276 401	286 038	280 525	296 786

Исследование численности занятых в системе функционирования малого и среднего предпринимательства, бизнеса, позволяет определить номинальные корпоративные основы предпринимательского сектора по численности сотрудников. Исследования показывают, что в соответствии с таблицей 3, по состоянию на 2019 год, в среднем на субъект малого и среднего бизнеса приходится:

- на малое предприятие – 5 человек;
- на среднее предприятие – 146 человек;
- на индивидуальное предпринимательство – 2 человека;
- на крестьянское и фермерское хозяйство 1 человек.

Таблица 3 – Динамика занятых в сфере малого и среднего бизнеса, приходящихся на один хозяйствующий субъект

Кол-во человек

Наименование показателя	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Субъекты малого предпринимательства	7	7	6	6	5
Субъекты среднего предпринимательства	121	130	138	139	146
Индивидуальные предприниматели	2	2	2	2	2
Крестьянские (фермерские) хозяйства	2	2	2	1	1

Для формирования необходимых корпоративных основ малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан имеют место определенные атрибуты государственных основ, разработаны и приняты ряд законов, таких как:

- Предпринимательский кодекс;
- Закон «О сельскохозяйственных кооперативах»;
- Закон «Об акционерных обществах» [7, 8].

При исследовании экономических корпоративных основ малого и среднего бизнеса, необходимо акцентировать внимание на то, что большинство субъектов малого и среднего предпринимательства, в соответствии с таблицей 4 и рисунком 2, являются экономически активными.

Максимальный уровень экономической активности, в соответствии с рисунком 24, приходится:

- на крестьянские (фермерские) хозяйства – 96 %;
- субъекты среднего предпринимательства – 91 %.

Относительно высокая экономическая активность присуща индивидуальным предпринимателям – 86 %.

Весьма посредственная экономическая активность характерна для малых предприятий – 67 %. В комплексе, экономическая активность малого и среднего бизнеса, в соответствии с рисунком 2.5, носила циклический характер, минимальный порог экономической активности составлял 74 %.

Таблица 4 – Количественная динамика активных субъектов малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан

Кол-во единиц

Наименование показателя	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Субъекты малого предпринимательства	175 679	189 637	208 742	231 325	258 365
Субъекты среднего предпринимательства	2 897	2 711	2 618	2 620	2 502
Индивидуальные предприниматели	882 849	736 121	747 107	809 115	855 920
Крестьянские (фермерские) хозяйства	181 154	177 884	187 527	198 268	213 457
Итого	1 242 579	1 106 353	1 145 994	1 241 328	1 330 244

Рисунок 2 – Динамика активности субъектов малого и среднего предпринимательства в разрезе их видов по Республике Казахстан

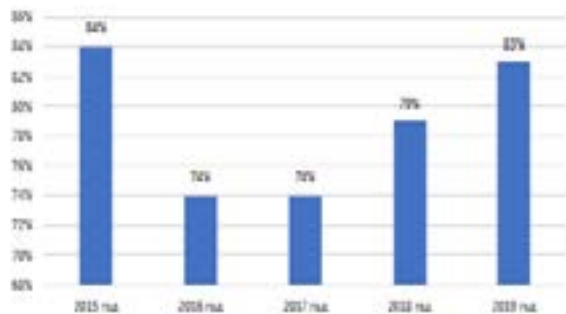

Рисунок 3 – Общая динамика активности субъектов малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан

Экономически-активные субъекты малого и среднего предпринимательства имеют разную степень активности в разрезе отраслей экономики. Максимальное количество экономически-активных субъектов малого и среднего бизнеса, приходится на такие отрасли экономики, как:

- оптовая и розничная торговля;
- сельское, лесное и рыбное хозяйство [9].

Непосредственно вклад в экономику субъектов малого и среднего бизнеса реализуется посредством объемов производства в денежном выражении.

В соответствии с таблицей 5, максимальный объем товаров и услуг создается непосредственно в секторе малого предпринимательства.

Таблица 5 – Динамика объемов производства субъектов малого и среднего предпринимательства в разрезе их видов

Млн. тенге

Наименование показателя	Годы				
	2015	2016	2017	2018	2019
Субъекты малого предпринимательства	10 200 061	13 568 530	16 488 047	18 272 335	22 947 233
Субъекты среднего предпринимательства	3 076 564	3 484 992	4 045 875	5 118 377	5 929 183
Индивидуальные предприниматели	1 518 237	1 511 733	1 554 704	1 764 985	1 902 754
Крестьянские (фермерские) хозяйства	904 543	1 043 755	1 152 499	1 317 352	1 607 790
Итого	15 699 405	19 609 010	23 241 125	26 473 049	32 386 960

Исследование современных экономических и организационных основ формирования и развития корпоративных отношений в малом и среднем бизнесе Республики Казахстан показало, что в казахстанской рыночной системе малый и средний бизнес играет особую роль, как по количественным, так и по качественным критериям. При всех прочих равных условиях малому и среднему бизнесу присущи определенные корпоративные основы, основной фундамент которых сосредоточен на численности занятых в данном секторе экономики [10]

Выводы

Существующие корпоративные основы в малом и среднем бизнесе в той или иной степени оказывают влияние на эффективность предпринимательской деятельности. Оценка влияния на эффективность, инновационность и конкурентоспособность происходит посредством:

- сформированных корпоративных систем управления;
- механизмов реализации инвестиционных проектов.

С учетом того, что в малых предприятиях в среднем занято 5 человек, как таковую корпоративную систему управления создать практически невозможно. С номинальной точки зрения корпоративные основы существуют в системе функционирования средних предприятий, где занято около 146 человек в расчете на одно предприятие.

В Республике Казахстан имеется опыт трансформации малого и среднего предпринимательства в систему функционирования крупных корпораций. Ряд крупных корпораций функционируют на принципах создания широкой сети филиалов по стране, использовании горизонтально-интегрированных структур управления.

Инновационным аспектам маркетинга и менеджмента корпораций присущи такие атрибуты, как:

- создание современных инновационных интернет-магазинов;
- интернет-доставка продукции;
- применение расширенных инструментов SMM-маркетинга;
- современная сервисная и консультативная поддержка потребителей;
- корпоративная политика в области формирования и развития кадрового потенциала.

Между тем следует отметить, что как таковые созданные корпорации в малой степени оказывают динамичное влияние на развитие экономики Республики Казахстан, ее инновационность и конкурентоспособность. Корпорации охватывают исключительно национальный рынок, не имеют долгосрочных стратегий выхода на рынок стран СНГ и дальнего зарубежья, имеют малую степень конкурентоспособности в глобальном экономическом пространстве. Прежде все это связано с тем, что сформированные корпоративные системы практически не интегрированы в производственный сектор экономики, в производственные процессы крупных корпораций. Как следствие корпорации, созданные на основе малого и среднего бизнеса в итоге обслуживают внешний сектор производства. Выше представленные аспекты делают актуальным изучение современных экономических проблем развития корпоративных основ в сфере малого и среднего бизнеса.

Несмотря на то, что корпоративные основы малого и среднего бизнеса в той или иной степени имеют место в Республике Казахстан и постепенно

развиваются, за тридцатилетний период развития рыночной экономики и проведения рыночных реформ не произошло тотального и массового появления малых и средних корпораций. Для сложившейся ситуации существуют причина-следственные связи. По нашему научному мнению, на макроэкономическом уровне к ним следует отнести:

- относительно не высокая численность населения страны, в том числе экономически активного;
- отсутствие сформированной у активной части населения философии экономического образа мышления;
- использование при проведении экономических реформ инструментов разгосударствления и приватизации на принципах дробления хозяйствующих субъектов на «мелких» собственников;
- неэффективное реформирование законодательства об акционерных обществах, где были упразднены «открытые» и «закрытые» акционерные общества;
- высокий уровень административно-юридических барьеров для регистрации малых и средних корпораций в качестве акционерного общества;
- неразвитость первичного и вторичного рынка ценных бумаг;
- низкая степень готовности и уверенности населения в инвестировании в ценные бумаги.

На микроэкономическом уровне корпоративным основам в малом и среднем бизнесе присущи следующие проблемы:

- придерживание учредителями, первыми руководителями философии единоличного владения предпринимательством и бизнесом;
- практическое отсутствие «де-факто» в экономической системе страны товариществ и акционерных обществ (учредители в единичном лице);
- отсутствие у первых руководителей философии корпоративного управления предпринимательством и бизнесом с привлечением широкого круга партнеров, акционеров.

Обозначенные выше проблемы требуют планомерного системного решения. В качестве приоритетов решения проблем, по нашему научному мнению, актуально предложить:

- разработку стратегии формирования нового экономического образа мышления в сфере формирования корпоративных основ малого и среднего бизнеса;
- пути развития корпоративных основ малого и среднего бизнеса по приоритетным отраслям экономики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Корпорация. [Электронный ресурс]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Корпорация>
- 2 Корпоративный бизнес: сущность и основные черты. [Электронный ресурс]. – https://finances.social/osnovyi-biznesa_765/korporativniy-biznes-suschnost-osnovnyie-31018.html
- 3 Зайнутдинова Н.М. Понятие корпораций и корпоративных отношений в Республике Казахстан. [Электронный ресурс]. – <https://articlekz.com/article/31599>
- 4 Партнерство как эффективный инструмент развития бизнеса. [Электронный ресурс]. – <https://habr.com/ru/post/442040/>
- 5 **Скибицкий, А. М.** Организация бизнеса. Менеджмент предпринимательской деятельности : учеб. пособие. / А. М. Скибицкий, В. В. Матвеев, Л. И. Скибицкая. – К. : Кондор, 2019.
- 6 Киселев А. П. Основы бизнеса : Учебник. – М. : Высшая школа, 2017. – 191 с.
- 7 Малое предпринимательство. [Электронный ресурс]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Малое_предпринимательство
- 8 Пятьдесят крупнейших частных компаний – 2019: рейтинг Forbes Kazakhstan. [Электронный ресурс]. – https://forbes.kz/leader/50_krupneyshih_chastnyih_kompaniy_-_2019_1578881268/ë
- 9 Проблемы корпоративного управления в Казахстане. Э[Электронный ресурс]. – <http://www.kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2016-08/problemy-korporativnogo-upravleniya-v-kazakhstane>
- 10 **Косолапов, Г.В.** Генезис бизнеса и корпоративных отношений в Казахстане в условиях кризиса. Электронный ресурс: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7zQmoGV0w_4J:www.almau.edu.kz/download/9750/14339350591259.doc%3Funready+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=kz

REFERENCES

- 1 Korporatsiia. [Corporation] [Electronic resource]. – <https://ru.wikipedia.org/wiki/Korporatsiia>
- 2 Korporativnyi biznes: sushnost i osnovnye cherty. [Corporate business: essence and main features] [Electronic resource]. – https://finances.social/osnovyi-biznesa_765/korporativniy-biznes-suschnost-osnovnyie-31018.html
- 3 **Zamýtdinov, N. M.** Poniatie korporatsii i korporativnyh otnoshenií v respublike Kazahstan. [The concept of corporations and corporate relations in

the Republic of Kazakhstan.] [Electronic resource]. – <https://articlekz.com/article/31599>

- 4 Partnerstvo kak effektivnyi instrýment razvitiia biznesa. [Partnership as an effective business development tool] [Electronic resource]. – <https://habr.com/ru/post/442040/>
- 5 **Skibitskiy, A. M.** Organizatsiia biznesa. Menedjment predprinimatelskoj deiatelnosti: ucheb. posobie. [Business organization. Business Management] / A. M. Skibitskiy, V. V. Matveev, L. I. Skibitskaya. – K. : Kondor, 2019.
- 6 **Kiselev, A. P.** Osnovy biznesa : Ýchebnik. [Business Basics]. – Moscow .: Vysshaya shkola, 2017. – 191 p.
- 7 Maloe predprinimatelstvo. [Small business] [Electronic resource]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Maloe_predprinimatelstvo
- 8 Pyat'desyat krupneyshih chastnyh kompanij – 2019: rejting Forbes Kazakhstan. [Fifty largest private companies – 2019: Forbes Kazakhstan rating] [Electronic resource]. – https://forbes.kz/leader/50_krupneyshih_chastnyih_kompaniy_-_2019_1578881268/yo
- 9 Problemy korporativnogo upravleniya v Kazahstane.[Problems of corporate governance in Kazakhstan] [Electronic resource]. – <https://www.kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2016-08/problemy-korporativnogo-upravleniya-v-kazakhstane>
- 10 Kosolapov G.V. Genezis biznesa i korporativnyh otnoshenií v Kazahstane v usloviyah krizisa.[The genesis of business and corporate relations in Kazakhstan in a crisis] [Electronic resource]. – http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7zQmoGV0w_4J:www.almau.edu.kz/download/9750/14339350591259.doc%3Funready+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=kz

*Т. Я. Эрнараров¹, Н. М. Шеримова², А.А. Әзімхан³

^{1,2,3}Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ. Материал баспаға 21.09.22 түсті.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСІНДЕ КОРПОРАТИВТІК ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІНІҢ СИПАТТАМАСЫ

Бұл мақалада шағын және орта бизнестегі корпоративтік қатынастарды қалыптастыру мен дамытудың заманауи экономикалық және ұйымдастырушылық негіздері келтірілген.

Қазақстан Республикасының экономикасы жаһандық экономикалық жүйеге, бәсекелестіктің, ғылыми-техникалық прогресс пен инновацияның жаһандық процестеріне интеграцияланған еркін нарықтық қатынастар қағидаттарында жұмыс істейді және дамуда. Бұл жағдайда корпоративті негіздер кәсіпкерлік қызмет пен бизнесті дамытудың сөзсіз белгілерінің біріне айналады. Корпоративтік қатынастардың ұйымдастырушылық-экономикалық механизмі – бұл қазіргі экономикалық модель шеңберіндегі қатысушылардың әртүрлі топтарының белгілі бір әсер ету жағдайындағы өзара байланысты сыртқы және ішкі компоненттер мен элементтер жүйесі. Корпоративтік қатынастар тетігінің жүйесіне корпоративтік қатынастарды реттеудің институционалдық тетігі, акционерлік қоғамдардың корпоративтік мәдениеті және корпоративтік бақылау тетігі сияқты оның құрамдас бөліктері кіреді.

Мақалада корпоративтік қатынастардың экономикалық мәні талданады. Корпоративтік қатынастарға қатысушылардың құқықтарын қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық-экономикалық тетігінің ерекшеліктері ашылды. Корпорацияны тиімді басқару мақсатында бақылау тетіктерін пайдаланудың орындылығы ұсынылды. Корпоративтік қатынастардың дамуы экономикалық жүйелер эволюциясының тән тенденциясы болып табылады. Корпоративті құрылымдардың қалыптасуы тарихи түрде ондіріс көлемінің өсуі, ғылыми-техникалық прогрестің жеделдеуі, онімнің күрделілігі мен ғылымды қажет етуі сияқты факторларға байланысты. Қатал халықаралық бәсекелестік жағдайында ғылым мен техниканың озық жетістіктерін шоғырландыратын ірі корпорациялар ұлттық экономиканың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігінің өсуіне негіз болады.

Кілтті сөздер: Корпоративтік қатынастар, шағын және орта бизнес, нарықтық экономика субъектілері, бизнес, кәсіпкерлік

*Т. Я. Ernazarov¹, N. M. Sherimova², A.A. Azimkhan³

^{1,2,3}Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Material received on 29.09.22

CHARACTERISTICS OF MODERN ECONOMIC AND ORGANIZATIONAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CORPORATE RELATIONS IN SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

This article presents the modern economic and organizational foundations of the formation and development of corporate relations in small and medium-sized businesses. The economy of the Republic of Kazakhstan functions and develops on the principles of free market relations integrated into the global economic system, global processes of competition, scientific and technological progress and innovation. In these conditions, one of the inevitable attributes of the development of entrepreneurship and business are corporate foundations. It should be noted that the organizational and economic mechanism of corporate relations is a system of interrelated external and internal components and elements under the conditions of a certain influence of various groups of participants within the framework of the current economic model. The system of the mechanism of corporate relations includes such components as the institutional mechanism for regulating corporate relations, the corporate culture of joint-stock companies and the mechanism of corporate control.

The article analyzes the economic essence of corporate relations. The features of the organizational and economic mechanism of ensuring the rights of participants in corporate relations are disclosed. The expediency of using control mechanisms for the purpose of effective management of the corporation is proposed. The development of corporate relations is a characteristic trend in the evolution of economic systems. The formation of corporate structures has historically been conditioned by such factors as the growth of production scale, the acceleration of scientific and technological progress, the increasing complexity and knowledge intensity of products. In conditions of fierce international competition, large corporations, concentrating advanced achievements of science and technology, become the basis for the growth of efficiency and competitiveness of the national economy.

Keywords: corporate relations, small and medium-sized businesses, market economy entities, business, entrepreneurship.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Әзімхан Ардах, PhD, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

Бакпаева Асия Кудайбергеновна, магистр, аға оқытушы, экономика кафедрасы, экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: mustik.mak@mail.ru,

Болат Тұрсынбек, магистрант, «Экономика» кафедрасы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: dreameeed@gmail.ru,

Бексұлтанова А. М., жоғары санатты экономика пәнінің оқытушысы, ИНЕУ жоғары колледжі, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Anara.beksultanova@mail.ru

Гайсина Шолпан, профессор, South Westphalia University, Солтүстік Рейн-Вестфалия, 01067, Германия, e-mail: sholpan.gaisina@th-owl.de

Габдуллина Ляззат Баглановна, аға оқытушы, Шәкәрім университеті, Семей қ., 071412, Қазақстан Республикасы, e-mail: lazzat_0610@list.ru

Готман Лиза Арнольдовна, аға оқытушы, Шәкәрім университеті, Семей қ., 071412, Қазақстан Республикасы, e-mail: liza_semei@mail.ru

Золотарёва Светлана Витальевна, экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: vitalangel@mail.ru

Керімбек Ғалымжан Есқараұлы, экономика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор, доценті, «Қаржы және есеп» кафедрасы, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., kerimbek2009@mail.ru

Құсманова А.Ж., жоғары санатты экономика пәнінің мұғалімі. ИНЕУ жоғары колледжі, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: aygul.kusmanova@mail.ru,

Каримбергенова Мадина Кудайбергеновна, PhD, доцент, «Экономика» кафедрасы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: madina.pavlodar@mail.ru,

Кофтанюк Надежда Валерьевна, PhD, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: koftanyuk.n@tou.edu.kz

Линьши Сюй, экономика ғылымдарының докторы, профессор, директордың ғылым жөніндегі орынбасары, Харбин сауда университеті, Харбин, ҚХР, e-mail: kbym@mail.ru

Мамонова Ирина Викторовна, аға оқытушы, «Қаржы» мамандығы бойынша экономика ғылымдарының магистрі, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: ms.stegaylo@mail.ru,

Маратов Төлеухан Маратулы, «Қаржы» мамандығы бойынша экономика ғылымдарының магистрі, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: han_vip97@mail.ru,

Орынканова Жанар Муратбековна, аға оқытушы, Шәкәрім университеті, Семей қ., 071412, Қазақстан Республикасы, e-mail: Orinkanowa@mail.ru

Попп Людмила Александровна, экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: ludmilapopp@mail.ru,

Сатыбекова Катира Батырхановна, экономика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор, «Есеп және аудит» кафедрасының меңгерушісі, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент қ. Қазақстан Республикасы

Шеримова Нуржанат Мухтаровна, экономика ғылымының магистрі, «Экономика және құқық» факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: asanek2010@mail.ru

Шеломенцева Валентина Павловна, профессор, әлеуметтану ғылымдарының докторы, «Экономика» кафедрасы, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: valshelom@mail.ru

Эрназаров Тахир Яздурдиевич, техникалық ғылымдарының кандидаты, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: denat_et@mail.ru

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Азимхан Ардах, PhD, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан.

Бакпаева Асия Кудайбергеновна, магистр, ст. преподаватель кафедры «Экономика», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: mustik.mak@mail.ru,

Болат Турсынбек, магистрант, кафедра «Экономики», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: dreameeed@gmail.ru

Beksultanova A. M., преподаватель высшей категории эконом. дисциплин, Высший колледж ИнЕУ, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Anara.beksultanova@mail.ru

Гайсина Шолпан, Профессор South Westphalia University, Северный Рейн-Вестфáлия, 01067, Германия, e-mail: sholpan.gaisina@th-owl.de

Габдуллина Ляззат Баглановна, ст. преподаватель, Университет Шакарима, г. Семей, 071412, Республика Казахстан, e-mail: lazzat_0610@list.ru

Готман Лиза Арнольдовна, ст. преподаватель, Университет Шакарима, г. Семей, 071412, Республика Казахстан, e-mail: liza_semei@mail.ru

Золотарёва Светлана Витальевна, кандидат экономических наук, Факультет экономики и права, профессор, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: vitalangel@mail.ru

Керімбек Ғалымжан Есқараұлы, кандидат экономических наук, ассоц. профессор, доцент, кафедра «Финансы и учет», Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: kerimbek2009@mail.ru

Кусманова А. Ж., преподаватель высшей категории эконом. дисциплин, Высший колледж ИнЕУ, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: augul.kusmanova@mail.ru

Каримбергенова Мадина Кудайбергеновна, PhD, ассоц. профессор, кафедра «Экономика», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: madina.pavlodar@mail.ru,

Кофтанюк Надежда Валерьевна, PhD, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: koftanyuk.n@tou.edu.kz

Сюй Линьши, доктор экономических наук, профессор, зам. директора по науке, Харбинский университет коммерции, Харбин, КНР, e-mail: kbyum@mail.ru

Мамонова Ирина Викторовна, магистр экономических наук, ст. преподаватель, специальность «Финансы», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: ms.stegaylo@mail.ru,

Маратов Толеухан Маратулы, магистрант специальность «Финансы», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: han_vip97@mail.ru,

Орынканова Жанар Муратбековна, ст. преподаватель, Университет Шакарима, г. Семей, 071412, Республика Казахстан, e-mail: Orinkanowa@mail.ru

Попп Людмила Александровна, кандидат экономических наук, профессор, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: ludmilapopp@mail.ru,

Сатымбекова Катира Батырхановна, кандидат экономических наук, ассоц. профессор, заведующая кафедры «Учет и аудит», Южно-Казахстанский университета имени М. Ауэзова, г. Шымкент Республика Казахстан

Шеримова Нуржанат Мухтаровна, магистр экономических наук, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: asanek2010@mail.ru

Шеломенцева Валентина Павловна, доктор социологических наук, профессор, кафедра «Экономики», Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: valshelom@mail.ru

Эрназаров Тахир Яздурдиевич, кандидат технических наук, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: denat_et@mail.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Azimkhan Ardakh, PhD, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan

Bakpayeva Assiya Kudaibergenovna, Master, Senior Lecturer, Department of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: mustik.mak@mail.ru,

Bolat Tursynbek, master student, Department of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: dreameed@gmail.ru,

Beksultanova A. M., teacher of the highest category of Economics disciplines, Higher College INEU, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: Anara.beksultanova@mail.ru

Ernazarov Takhir Yazdurdievich, Candidate of Technical Sciences, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: denat_et@mail.ru

Gaisina Sholpan, Prof. Dr. rer. pol., South Westphalia University, Nordrhein-Westfalen, 01067, Germany, e-mail: sholpan.gaisina@th-owl.de

Gabdullina Lazzat Baglanovna, Senior Lecturer, Shakarim University, Semey, 071412, Republic of Kazakhstan, e-mail: lazzat_0610@list.ru

Gotman Lisa Arnoldovna, Senior Lecturer, Shakarim University, Semey, 071412, Republic of Kazakhstan, e-mail: liza_emei@mail.ru

Zolotareva Svetlana, Professor, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: vitalangel@mail.ru

Kerimbek Galymzhan Eskarauly, Associate Professor, Department of Finance and Accounting Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kerimbek2009@mail.ru

Kusmanova A. Zh., teacher of the highest category of Economics, disciplines Higher College INEU Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: aygul.kusmanova@mail.ru,

Karimbergenova Madina Kudaibergenovna, PhD, Associate Professor, Department of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: madina.pavlodar@mail.ru,

Koftanyuk Nadezhda Valeryevna, PhD, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: koftanyuk.n@tou.edu.kz

Xu Linshi, PhD in Economics, Principal Director of Scientific Research, Harbin University of Commerce, Harbin China, e-mail: kbym@mail.ru

Mamonova Irina Viktorovna, MSc in Economic Sciences, senior lecturer Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: ms.stegaylo@mail.ru,

Maratov Toleukhan Maratuly, undergraduate student in «Finance» Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: han_vip97@mail.ru,

Orynkhanova Zhanar Muratbekovna, Senior Lecturer, Shakarim University, Semey, 071412, Republic of Kazakhstan, e-mail: Orinkanowa@mail.ru

Popp, Lyudmila Professor, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: ludmilapopp@mail.ru,

Satymbekova Katira Batyrkhanovna, Candidate of Economic Sciences Associate Professor, Head of the Department «Accounting and Audit», South Kazakhstan University named after M. Auezov, Shymkent, Republic of Kazakhstan

Sherimova Nurzhanat Mukhtarovna, Master of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: asanek2010@mail.ru,

Shelomentseva Valentina Pavlovna, PhD in Sociology, Professor of Economics, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: valshelom@mail.ru

**ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
«ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристрайных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

* В номер допускается не более одной рукописи от одного автора либо того же автора в составе коллектива соавторов.

* Количество соавторов одной статьи не более 5.

* Степень оригинальности статьи должна составлять не менее 60 % (согласно решению редакционной коллегии).

* Направляемые статьи не должны быть ранее опубликованы, не допускается последующее опубликование в других журналах, в том числе переводы на другие языки.

* Решение о принятии рукописи к опубликованию принимается после проведения процедуры рецензирования.

* Двойное рецензирование (слепое) проводится конфиденциально, автору не сообщается имя рецензента, а рецензенту – имя автора статьи.

* Квитанция об оплате предоставляется после принятия статей к публикации. Стоимость публикации в журнале за страницу 1000 (одна тысяча) тенге.

* докторантам НАО «Торайғыров университет» и иностранным авторам (без казахстанских соавторов) публикация в журнале бесплатно.

* Если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом статья возвращается автору на доработку. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирования 1 раз. Ответственность за содержание статьи несет автор.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления. Журнал формируется исходя из количества не более 30 статей в одном номере.

Периодичность издания журналов – 4 раза в год (ежеквартально).

Сроки подачи статьи:

- первый квартал до 10 февраля;
- второй квартал до 10 мая;
- третий квартал до 10 августа;
- четвертый квартал до 10 ноября.

Научный журнал «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана» выпускается с периодичностью 4 раза в год в сетевом (электронном) формате в следующие установленные сроки выхода номеров журнала:

- первый номер выпускается до 30 марта текущего года;
- второй номер – до 30 июня;
- третий номер – до 30 сентября;
- четвертый номер – до 30 декабря.

Статью (электронную версию и квитанции об оплате) следует направлять на сайтах:

- <https://vestnik.tou.edu.kz/>
- <https://vestnik-economic.tou.edu.kz/>

Для подачи статьи на публикацию необходимо пройти регистрацию на сайте.

Автор, который внес наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Авторы из разных учебных заведений указываются цифрами ^{1,2}.

Для осуществления процедуры двойного рецензирования (слепого), авторам необходимо отправлять два варианта статьи: первый – с указанием личных данных, второй – без указания личных данных. При нарушении принципа слепого рецензирования статья не рассматривается.

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям, в электронном варианте со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для Windows» (в форматах .doc, .docx, .rtf).

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы должен составлять **не менее 7 и не более 12 страниц печатного текста**. Поля страниц – 30 мм со всех сторон листа; Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).

Структура научной статьи включает название, аннотация, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты и обсуждение, заключение, выводы, информацию о финансировании (при наличии), список использованных источников (литературы) к каждой статье, включая романизированный (транслитерированный латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Статья должна содержать:

1. **МРНТИ** (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации);

2. **DOI** – после МРНТИ в верхнем правом углу (присваивается и заполняется редакцией журнала);

3. **Инициалы** (имя, отчество) **Фамилия** автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (жирным шрифтом, по центру);

Автор, который внес наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Авторы из разных учебных заведений указываются цифрами^{1,2}.

4. **Аффилиация** (организация (место работы (учебы)), страна, город) – на казахском, русском и английском языках. Полные данные об аффилиации авторов представляются в конце журнала;

5. **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (не более 12 слов, прописными буквами, жирным шрифтом, по центру, на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий);

6. **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском либо немецком языках (рекомендуемый объем аннотации на языке публикации – не менее

150, не более 300 слов, курсив, нежирным шрифтом, кегль – 12 пунктов, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец);

7. **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (оформляются на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий; кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 1 см.). Рекомендованное количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (см. образец);

8. **Основной текст статьи** излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

- **Введение** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

- **Материалы и методы** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

- **Результаты и обсуждение** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Приводится анализ и обсуждение полученных вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

- **Информацию о финансировании** (при наличии) (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов).

- **Выводы** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов).

Выводы – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

- **Список использованных источников** (жирными буквами, кегль – 14 пунктов, в центре) включает в себя:

Статья и список использованных источников должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (см. образец).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами читателям для ознакомления, как смежные работы, проводимые параллельно. *Объем не менее 10, не более чем 20 наименований* (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки), преимущественно за последние 10–15 лет.

В случае наличия в списке использованных источников работ на кириллице (на казахском и русском языках), необходимо представить список литературы в двух вариантах: 1) в оригинале (указываются источники на русском, казахском и английском либо немецком языках); 2) романизированный вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках), то есть транслитерация латинским алфавитом. *см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.*

Онлайн сервис Транслитерация по ГОСТу – <https://transliteration-online.ru/>

Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Романизированный список литературы должен выглядеть следующим образом: автор(-ы) (транслитерация либо англоязычный вариант при его наличии) → название статьи в транслитерированном варианте → [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках] → название казахоязычного либо русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название при его наличии) → выходные данные с обозначениями на английском языке.

- **Иллюстрации, перечень рисунков** и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

- **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В электронном варианте приводятся **полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail** (номера телефонов для связи редакции с авторами, не публикуются);

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Фамилия Имя Отчество (полностью)		
Должность, ученая степень, звание		
Организация		
Город		
Индекс		
Страна		
E-mail		
Телефон		

140008, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,

НАО «Торайғыров университет»,

Издательство «Toraighyrov University», каб. 137,

Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147).

E-mail: kereku@tou.edu.kz

Наши реквизиты:

НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	Приложение kaspi.kz Платежи – Образование – Оплата за ВУЗы – Заполняете все графы (в графе Факультет укажите «За публикацию в научном журнале, название журнала и серии»)
АО «Jýsan Bank» ИИК KZ57998FTB00 00003310 БИК TSESZKZ A Кбе 16 Код 16 КНП 861	АО «Народный Банк Казахстана» ИИК KZ156010241000003308 БИК HSBKZKZKX Кбе 16 Код 16 КНП 861	

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

МРНТИ 04.51.59

DOI xxxxxxxxxxxxxxxx

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ ЧЕРЕЗ КУРСЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

В данной статье представлена теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, которая разработана в рамках докторской диссертации «Формирование личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации». В статье приводятся педагогические аспекты самого процесса моделирования, перечислены этапы педагогического моделирования. Представлены методологический, процессуальный (технологический) и инструментальный уровни модели, ее цель, мониторинг сформированности искомым компетенций, а также результат. В модели показаны компетентностный, личностно-ориентированный и практико-ориентированный педагогические подходы, закономерности, принципы, условия формирования выбранных компетенций; описаны этапы реализации процесса формирования, уровни сформированности личностных и профессиональных компетенций. В разделе практической подготовки предлагается интерактивная работа в системе слушатель-преподаватель-группа, подразумевающая личное участие каждого специалиста, а также открытие первого в нашей стране Республиканского общественного объединения «Национальный альянс профессиональных социальных работников». Данная модель подразумевает под собой дальнейшее совершенствование и самостоятельное развитие личностных и профессиональных компетенций социальных работников. Это

позволяет увидеть в модели эффективность реализации курсов повышения квалификации, формы, методы и средства работы.

Ключевые слова: теоретическая модель, компетенции, повышение квалификации, социальные работники.

Введение

Социальная работа – относительно новая для нашей страны профессия. Поэтому обучение социальных работников на современной стадии не характеризуется наличием достаточно разработанных образовательных стандартов, которые находили бы выражение в формулировке педагогических целей, в содержании, технологиях учебного процесса.

Продолжение текста публикуемого материала

Материалы и методы

Теоретический анализ научной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по открытию общественных объединений; анализ содержания программ курсов повышения квалификации социальных работников; моделирование; анализ и обобщение педагогического опыта; опросные методы (беседа, анкетирование, интервьюирование); наблюдение; анализ продуктов деятельности специалистов; эксперимент, методы математической статистики по обработке экспериментальных данных.

Продолжение текста публикуемого материала

Результаты и обсуждение

Чтобы понять объективные закономерности, лежащие в основе процесса формирования и развития личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, необходимо четко представлять себе их модель.

Продолжение текста публикуемого материала

Выводы

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации содержит три уровня ее реализации.

Продолжение текста публикуемого материала

Список использованных источников

1 Дахин, А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность [Текст] // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 22.

2 **Кузнецова, А. Г.** Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике : монография [Текст]. – Хабаровск : Изд-во ХКИППК ПК, 2001. – 152 с.

3 **Каропа, Г. Н.** Системный подход к экологическому образованию и воспитанию (На материале сельских школ) [Текст]. – Минск, 1994. – 212 с.

4 **Штофф, В. А.** Роль моделей в познании [Текст] – Л. : ЛГУ, 1963. – 128 с.

5 **Таубаева, Ш.** Методология и методика дидактического исследования : учебное пособие [Текст]. – Алматы : Казак университеті, 2015. – 246 с.

6 **Дахин, А. Н.** Моделирование компетентности участников открытого образования [Текст]. – М. : НИИ школьных технологий 2009. – 290 с.

7 **Дахин, А. Н.** Моделирование в педагогике [Текст] // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – С. 11–20.

8 **Дахин, А. Н.** Педагогическое моделирование: монография [Текст]. – Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. – 230 с.

9 **Аубакирова, С. Д.** Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дисс. на соиск. степ. д-ра филос. (PhD) по 6D010300 – Педагогика и психология [Текст] – Павлодар, 2017. – 162 с.

10 **Арын, Е. М., Пфейфер, Н. Э., Бурдина, Е. И.** Теоретические аспекты профессиональной подготовки педагога XXI века : учеб. пособие [Текст]. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова; СПб. : ГАФКиСим. П. Ф. Лесгафта, 2005. – 270 с.

References

1 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie: suschnost, effektivnost i neopredelennost [Pedagogical modeling : essence, effectiveness, and uncertainty] [Text]. In Pedagogu. – 2003. – № 4. – P. 22.

2 **Kuznetsova, A. G.** Razvitie metodologii sistemnogo podhoda v otechestvennoi pedagogike [Development of the system approach methodology in Russian pedagogy : monograph] [Text]. – Khabarovsk : Izd-vo KhK IPPK PK, 2001. – 152 p.

3 **Karopa, G. N.** Sistemnyi podhod k ekologicheskomu obrazovaniyu i vospitaniyu (Na materiale selskih shkol) [The systematic approach to environmental education and upbringing (Based on the material of rural schools)] [Text] – Minsk, 1994. – 212 p.

4 **Shtoff, V. A.** Rol modelei v poznanii [The role of models in cognition] [Text] – L. : LGU, 1963. – 128 p.

5 **Taubayeva, Sh.** Metodologiya i metodika didakticheskogo issledovaniya : uchebnoe posobie [Methodology and methods of educational research : a tutorial] [Text] – Almaty : Kazak University, 2015. – 246 p.

6 **Dahin, A. N.** Modelirovanie kompetentnosti uchastnikov otkrytogo obrazovaniya [Modeling the competence of open education participants] [Text] – Moscow : NII shkolnyh tehnologii, 2009. – 290 p.

7 **Dahin, A. N.** Modelirovanie v pedagogike [Modeling in pedagogy] [Text]. In Idei i idealy. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – P. 11–20.

8 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie : monographia [Pedagogical modeling : monograph] [Text]. – Novosibirsk : Izd-vo NIPKiPRO, 2005. – 230 p.

9 **Aubakirova, S. D.** Formirovaniye deontologicheskoi gotovnosti buduschih pedagogov k rabote v usloviyah inklusivnogo obrazovaniya : dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya. [Formation of deontological readiness of future teachers to work in inclusive education : dissertation for the degree of doctor of philosophy (PhD) in the specialty 6D010300- Pedagogy and psychology] [Text] – Pavlodar, 2017. – 162 p.

10 **Aryn, E. M., Pfeifer, N. E., Burdina, E. I.** Teoreticheskie aspekty professionalnoi podgotovki pedagoga XXI veka : ucheb. posobie [Theoretical aspects of professional training of a teacher of the XXI century : textbook] [Text] – Pavlodar : PGU im. S. Toraiyrov PSU; St.Petersburg. : GAFKiS im. P. F. Lesgafta, 2005. – 270 p.

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева
Торайғыров университет,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

БІЛКІТІЛКІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КҮЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МОДЕЛІ

Бұл мақалада «Әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары арқылы тұлғалық және кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру» докторлық диссертация шеңберінде әзірленген біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің тұлғалық және кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық моделі ұсынылған. Мақалада модельдеу процесінің педагогикалық аспектілері, педагогикалық модельдеудің кезеңдері келтірілген. Модельдің әдіснамалық, процессуалдық (технологиялық) және

аспаптық деңгейлері, оның мақсаты, қажетті құзыреттердің қалыптасу мониторингі, сондай-ақ нәтижесі ұсынылған. Модельде құзыреттілікке, тұлғаға бағытталған және практикаға бағытталған педагогикалық тәсілдер, таңдалған құзыреттерді қалыптастыру заңдылықтары, қағидаттары, шарттары көрсетілген; қалыптасу процесін іске асыру кезеңдері, жеке және кәсіби құзыреттердің қалыптасу деңгейлері сипатталған. Практикалық дайындық бөлімінде тыңдаушы-оқытушы-топ жүйесінде интерактивті жұмыс ұсынылады, ол әр маманның жеке қатысуын, сондай-ақ елімізде алғашқы «кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсы» республикалық қоғамдық бірлестігінің ашылуын білдіреді. Бұл модель әлеуметтік қызметкерлердің жеке және кәсіби құзыреттерін одан әрі жетілдіруді және тәуелсіз дамытуды білдіреді. Бұл модельде біліктілікті арттыру курстарын іске асырудың тиімділігін, жұмыс нысандары, әдістері мен құралдарын көруге мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: теориялық модель, құзыреттілік, біліктілікті арттыру, әлеуметтік қызметкерлер.

S. K. Antikeeva*, S. K. Ksembaeva
Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar

THEORETICAL MODEL OF FORMATION COMPETENCIES OF SOCIAL WORKERS THROUGH PROFESSIONAL DEVELOPMENT COURSES

This article presents a theoretical model for the formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses, which was developed in the framework of the doctoral dissertation «Formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses». The article presents the pedagogical aspects of the modeling process itself, and lists the stages of pedagogical modeling. The methodological, procedural (technological) and instrumental levels of the model, its purpose, monitoring the formation of the required competencies, as well as the result are presented. The model shows competence-based, personality-oriented and practice-oriented pedagogical approaches, patterns, principles, conditions for the formation of selected competencies; describes the stages of the formation process,

the levels of formation of personal and professional competencies. The practical training section offers interactive work in the listener-teacher-group system, which implies the personal participation of each specialist, as well as the opening of the first Republican public Association in our country, the national Alliance of professional social workers. This model implies further improvement and independent development of personal and professional competencies of social workers. This allows you to see in the model the effectiveness of the implementation of advanced training courses, forms, methods and means of work.

Keywords: theoretical model, competencies, professional development, social workers.

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Антикеева Самал Канатовна «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант Торайғыров университеті, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00	Антикеева Самал Канатовна докторант по специальности «Педагогика и психология», Торайғыров университет, Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00	Samal Kanatovna Antikeeva doctoral student in «Pedagogy and psychology», Toraighyrov University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00

**ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА
В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
«ВЕСТНИК ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Редакционная коллегия научных журналов НАО «Торайғыров университет» «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана» и научно-популярного журнала «Краеведение» в своей профессиональной деятельности придерживаются принципов и норм Публикационной этики научных журналов НАО «Торайғыров университет». Публикационная этика разработана в соответствии с международной публикационной этической нормой Комитета по публикационной этике (COPE), этическими принципами публикации журналов Scopus (Elsevier), Кодекса академической честности НАО «Торайғыров университет».

Публикационная этика определяет нормы, принципы и стандарты этического поведения редакторов, рецензентов и авторов, меры по выявлению конфликтов интересов, неэтичного поведения, инструкции по изъятию (ретракции), исправлению и опровержению статьи.

Все участники процесса публикации, соблюдают принципы, нормы и стандарты публикационной этики.

Качество научного журнала обеспечивается исполнением принципов участников процесса публикации: равенства всех авторов, принцип конфиденциальности, однократные публикации, авторства рукописи, принцип оригинальности, принцип подтверждения источников, принцип объективности и своевременности рецензирования.

Права и обязанности членов редакционных коллегий научных журналов НАО «Торайғыров университет» «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана» и научно-популярного журнала «Краеведение» определены СО СМК 8.12.3-20 Управление научно-издательской деятельностью.

Права и обязанности рецензентов

Рецензенты научных журналов «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана», научно-популярного журнала «Краеведение», обязаны руководствоваться принципом объективности.

Персональная критика в адрес автора(-ов) рукописи недопустима. Рецензент должен аргументировать свои замечания и обосновывать свое решение о принятии рукописи или о ее отклонении.

Национальность, религиозная принадлежность, политические или иные взгляды автора(-ов) не должны приниматься во внимание и учитываться в процессе рецензирования рукописи рецензентом(-ами).

Экспертная оценка, составленная рецензентом должна способствовать принятию решения редакцией о публикации и помогать автору улучшить рукопись.

Решение о принятии рукописи к публикации, возвращение работы автору на изменение или доработку, либо решение об отклонении от публикации принимается редколлекгией опираясь на результаты рецензирования.

Принцип своевременности рецензирования. Рецензент обязан предоставить рецензию в срок, определенный редакцией, но не позднее 2-4 недель с момента получения рукописи на рецензирование. Если рассмотрение статьи и подготовка рецензии в назначенные сроки невозможны, то рецензент должен незамедлительно уведомить об этом научного редактора.

Рецензент, который считает, что его квалификация не соответствует либо недостаточна для принятия решения при рецензировании предоставленной рукописи должен незамедлительно сообщить об этом научному редактору и отказаться от рецензирования рукописи.

Принцип конфиденциальности со стороны рецензента. Рукопись, предоставленная рецензенту на рецензирование должна рассматриваться как конфиденциальный материал. Рецензент имеет право демонстрировать ее и/или обсуждать с другими лицами только после получения письменного разрешения со стороны научного редактора журнала и/или автора (-ов).

Информация и идеи научной работы, полученные в ходе рецензирования и обеспечения публикационного процесса, не должны быть использованы рецензентом(-ами) для получения личной выгоды.

Принцип подтверждения источников. Рецензент должен указать научные работы, которые оказали бы влияние на исследовательские результаты рассматриваемой рукописи, но не были приведены автором (-ами). Также рецензент обязан обратить внимание научного редактора на значительное сходство или совпадение между рассматриваемой рукописью и ранее опубликованной работой, о котором ему известно.

Если у рецензента имеются достаточные основания полагать, что в рукописи содержится плагиат, некорректные заимствования, ложные и сфабрикованные материалы или результаты исследования, то он не должен допустить рукопись к публикации и проинформировать научного редактора журнала о выявленных нарушениях принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Права и обязанности авторов

Публикационная этика базируется на соблюдении принципов:

Однократность публикации. Автор(-ы) гарантируют что представленная в редакцию рукопись статьи не была представлена для рассмотрения в другие издания. Представление рукописи одновременно в нескольких журналах/изданиях неприемлемо и является грубым нарушением принципов, стандартов и норм публикационной этики.

Авторство рукописи. Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и указывается первым в списке авторов.

Для каждой статьи должен быть назначен автор для корреспонденции, который отвечает за подготовку финальной версии статьи, коммуникацию с редколлекцией, должен обеспечить включение всех участников исследования (при количестве авторов более одного), внесших в него достаточный вклад, в список авторов, а также получить одобрение окончательной версии рукописи от всех авторов для представления в редакцию для публикации. Все авторы, указанные в рукописи/статье, несут ответственность за содержание работы.

Принцип оригинальности. Автор(-ы) гарантирует, что результаты исследования, изложенные в рукописи, представляют собой оригинальную самостоятельную работу, и не содержат некорректных заимствований и плагиата, которые могут быть выявлены в процессе.

Авторы несут ответственность за публикацию статей с признаками неэтичного поведения, плагиата, самоплагиата, самоцитирования, фальсификации, фабрикация, искажения данных, ложного авторства, дублирования, конфликта интересов и обмана.

Принцип подтверждения источников. Автор(ы) обязуется правильно указывать научные и иные источники, которые он(и) использовал(и) в ходе исследования. В случае использования каких-либо частей чужих работ и/или заимствования утверждений другого автора(-ов) в рукописи должны быть указаны библиографические ссылки с указанием автора(-ов) первоисточника. Информация, полученная из сомнительных источников не должна использоваться при оформлении рукописи.

В случае, если у рецензентов, научного редактора, члена(-ов) редколлекции журнала возникают сомнения подлинности и достоверности результатов исследования, автор(-ы) должны предоставить дополнительные материалы для подтверждения результатов или фактов, приводимых в рукописи.

Исправление ошибок в процессе публикации. В случае выявления ошибок и неточностей в работе на любой стадии публикационного процесса авторы обязуются в срочном порядке сообщить об этом научному редактору и оказать помощь в устранении или исправлении ошибки для публикации

на сайте журнала соответствующей коррекции (Erratum или Corrigendum) с комментариями. В случае обнаружения грубых ошибок, которые невозможно исправить, автор(-ы) должен(-ны) отозвать рукопись/статью.

Принцип соблюдения публикационной этики. Авторы обязаны соблюдать этические нормы, связанные с критикой или замечаниями в отношении исследований, а также в отношении взаимодействия с редакцией по поводу рецензирования и публикации. Несоблюдение этических принципов авторами расценивается как грубое нарушение этики публикаций и дает основание для снятия рукописи с рецензирования и/или публикации.

Конфликт интересов

Конфликт интересов, по определению Комитета по публикационной этике (COPE), это конфликтные ситуации, в которых авторы, рецензенты или члены редколлекции имеют неявные интересы, способные повлиять на их суждения касательно публикуемого материала. Конфликт интересов появляется, когда имеются финансовые, личные или профессиональные условия, которые могут повлиять на научное суждение рецензента и членов редколлекции, и, как результат, на решение редколлекции относительно публикации рукописи.

Главный редактор, член редколлекции и рецензенты должны оповестить о потенциальном конфликте интересов, который может как-то повлиять на решение редакционной коллегии. Члены редколлекции должны отказаться от рассмотрения рукописи, если они состоят в каких-либо конкурентных отношениях, связанных с результатами исследования автора(-ов) рукописи, либо если существует иной конфликт интересов.

При подаче рукописи на рассмотрение в журнал, автор(-ы) заявляет о том, что в содержании рукописи указаны все источники финансирования исследования; также указывают, какие имеются коммерческие, финансовые, личные или профессиональные факторы, которые могли бы создать конфликт интересов в отношении поданной на рассмотрение рукописи. Автор(ы), в письме при наличии конфликта интересов, могут указать ученых, которые, по их мнению, не смогут объективно оценить их рукопись.

Рецензент не должен рассматривать рукописи, которые могут послужить причинами конфликта интересов, проистекающего из конкуренции, сотрудничества или других отношений с кем-либо из авторов, имеющих отношение к рукописи.

В случае наличия конфликта интересов с содержанием рукописи, ответственный секретарь должен известить об этом главного редактора, после чего рукопись передается другому рецензенту.

Существование конфликта интересов между участниками в процессе рассмотрения и рецензирования не значит, что рукопись будет отклонена.

Всем заинтересованным лицам необходимо, по мере возможности избегать возникновения конфликта интересов в любых вариациях на всех этапах публикации. В случае возникновения какого-либо конфликта интересов тот, кто обнаружил этот конфликт, должен незамедлительно оповестить об этом редакцию. То же самое касается любых других нарушений принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Неэтичное поведение

Неэтичным поведением считаются действия авторов, редакторов или издателя, в случае самостоятельного предоставления рецензии на собственные статьи, в случае договорного и ложного рецензирования, в условиях обращения к агентским услугам для публикации результатов научного исследования, лжеавторства, фальсификации и фабрикация результатов исследования, публикация недостоверных псевдо-научных текстов, передачи рукописи статей в другие издания без разрешения авторов, передачи материалов авторов третьим лицам, условия когда нарушены авторские права и принципы конфиденциальности редакционных процессов, в случае манипуляции с цитированием, плагиатом.

Теруге 21.09.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

1,14 Мб RAM

Шартты баспа табағы 7,59

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген А. К Мыржикова

Корректор: А. Р. Омарова, Т.А. Оразалинова

Тапсырыс № 3972

Сдано в набор 21.09.2022 г. Подписано в печать 30.09.2022 г.

Электронное издание

1,14 Мб RAM

Усл.п.л. 7,25. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка А.К Мыржикова

Корректор: А. Р. Омарова, Т.А. Оразалинова

Заказ № 3972

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz